

FÖR BARNETS BÄSTA

Om barn- och barnrättsfrågor
i det internationella utvecklingssamarbetet

EN KARTLÄGGNING

FÖR BARNETS BÄSTA – Om barn- och barnrättsfrågor i det internationella utvecklingssamarbetet

Ansvarig utgivare: Utrikesdepartementets enhet för globalt samarbete

Text: Minga Orkan, kansliråd, Utrikesdepartementet,

Anna Bergström, departementssekreterare,

Utrikesdepartementet samt

Barbara Voors, konsult.

Redaktör: Minga Orkan

Omslag och layout: Liedgren Design

Tryckeri: Arne Löfgren Offset AB

Beställs kostnadsfritt från UD:s enhet för globalt samarbete,

tel: 08-405 10 00 eller fax: 08-723 11 76

*The children of any nation are its future.
A country, a movement, a people that
does not value its youth and children
does not deserve its future.*

Oliver Tambo

Förord

Ett nytt internationellt toppmöte om barn äger rum hösten år 2001 i en special-session i FN:s generalförsamling. Då samlas världens regeringar för att granska hur barntoppmötets mål från år 1990 har uppfyllts: Vilka framsteg har gjorts? Vilka är de viktigaste orsakerna till framgång respektive misslyckanden? Vad återstår att göra?

Även om viktiga förbättringar har uppnåtts står det klart att förnyade åtaganden är nödvändiga. Hiv/aids och väpnade konflikter har ökat kraftigt under 1990-talet och drabbar skoningslöst barn och unga. 15 miljoner barn beräknas vara föräldralösa på grund av aids år 2000. 300 000 barn tvingas vara barnsoldater. Cirka 130 miljoner barn, mest flickor, går inte i skolan. Minst 250 miljoner barn mellan 5 och 14 år är barnarbetare.

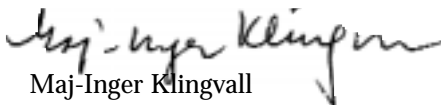
Världens barn och unga har rätt att kräva något annat, något bättre. Barnkonventionen talar här sitt tydliga språk. En ny global agenda för barn måste formuleras.

Från svensk sida deltar vi aktivt i detta arbete. Barnets bästa och ett barnrättsperspektiv skall genomsyra vårt internationella utvecklingssamarbete. Sida verkar för en integrering av barnets rättigheter i sitt samlade bilaterala samarbete. På svenskt initiativ spelar barntoppmötets initiativtagarländer på nytt en aktiv roll i förberedelserna inför toppmötet år 2001. En översyn av barnfrågorna i svenskt utvecklingssamarbete genomförs. Denna rapport *För barnets bästa* skall förhoppningsvis bidra till ökad kunskap med sikte på att barnets rättigheter i högre grad skall kunna omsättas i praktisk handling.

Stockholm i november 1999

Anna Lindh

Maj-Inger Klingvall

Innehåll

1. För barnets bästa – inledning

- Ett barnrättsperspektiv – beslut, riktlinjer och översyn... 13
- Rapportens syfte, innehåll och målgrupp... 14
- En uppslagsbok... 14

2. Barnets mänskliga rättigheter – normativa åtaganden i FN-systemet

- FN-systemet och de mänskliga rättigheterna – en översikt ... 15
- FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna... 16
- Andra konventioner och resolutioner... 19

3. Konventionen om barnets rättigheter

- Barnkonventionens tillkomst... 20
- Barnkonventionens särställning... 20
- Enskilda organisationers betydelse... 21
- Barnkonventionens artiklar... 22
- De grundläggande friheterna... 22
- Rättigheter för att tillgodose de grundläggande behoven... 22
- Rätt till skydd mot övergrepp och utnyttjande... 22
- Barnkonventionens vägledande principer... 23
- Alla barn har lika rättigheter – diskrimineringsförbudet... 23
- Barnets bästa skall komma i främsta rummet... 24
- Barnet har rätt till liv och utveckling... 24
- Barnet har rätt att uttrycka sin åsikt och få den respekterad... 24
- Barnkonventionens målgrupp... 25
- Konventionsstaternas ansvar... 26
- Till det yttersta... 26
- Internationellt samarbete... 27
- Information m.m... 27
- Kommittén för barnets rättigheter... 27
- Dialog med stater och organisationer... 27
- Reservationer... 29
- Information, verktyg och studier om konventionens efterlevnad... 29
- Massmediers roll... 30
- Tilläggsprotokoll till barnkonventionen... 30

4. FN-konferenserna och andra globala konferenser – politiska åtaganden ur ett barnrättsperspektiv

- Konferensernas övergripande målsättningar... 32
- Världskonferensen om utbildning för alla i Jomtien år 1990... 33
- Barntoppmötet i New York år 1990... 33
- Konferensen om miljö och utveckling i Rio år 1992 (FN)... 33
- Världskonferensen om de mänskliga rättigheterna i Wien år 1993 (FN)... 34
- Konferensen om befolkning och utveckling i Kairo år 1994 (FN)... 35
- Världstoppmötet om social utveckling i Köpenhamn år 1995 (FN)... 36
- FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking år 1995 (FN)... 36
- Konferensen om boende och bebyggelsefrågor (Habitat II) i Istanbul år 1996 (FN)... 37
- Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm år 1996... 38
- Internationella barnarbetskonferensen i Oslo år 1997... 38

5. Målen för det internationella utvecklingssamarbetet och barnets rättigheter

- Globaliseringen... 40
- De internationella utvecklingsmålen... 41
- Sveriges mål för utvecklingssamarbetet... 42
 - Översyn av målen för svenskt utvecklingssamarbete... 43
 - Fattigdomsbekämpning... 43
 - Demokrati och mänskliga rättigheter... 44
 - Jämställdhet... 46
 - Miljö och hållbar utveckling... 47
- Bilateralt samarbete för barnets rättigheter... 48
 - Konsekvenser av ett barnrättsperspektiv... 48
 - Exempel på barnrättsinriktad verksamhet... 50
 - Enskilda organisationers insatser för barnets rättigheter... 51
 - Kompetens- och metodutveckling... 52

6. Barntoppmötets mål – fakta och trender om barns villkor i världen

Barntoppmötets deklaration år 1990... 53

Några demografiska uppgifter... 54

Hälsa... 54

- Barnadödlighet... 54

- Mödradödlighet... 55

- Undernäring... 56

- Övrigt... 56

Vatten och sanitet... 57

Utbildning... 58

Särskilt utsatta barn... 60

- Barnarbete... 61

- Sexuell exploatering av barn... 63

- Barn med funktionshinder... 65

- Barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer... 67

- Barn på institutioner... 69

- Barn och hiv/aids... 70

7. Uppföljningen av barntoppmötet inför år 2001

Uppföljning på nationell och internationell nivå... 73

Några svenska ståndpunkter... 74

- Barnkonventionen bör lyftas fram i sin helhet – ett tydligare MR-perspektiv... 74

- Ökad fattigdomsriktning och satsning på utbildning, hälsa och social trygghet... 76

- Fokus på utsatta barn... 76

- Förbättrad uppföljning och utvärdering bl.a. genom utveckling av indikatorer och datainsamling... 77

- Ökad samverkan mellan olika aktörer för att nå uppställda mål och i förberedelserna inför år 2001... 77

- Övrigt om processen fram till år 2001... 78

Förberedelser inför UNGASS 2001... 79

- Sex initiativtagarländer... 79

- Sekretariat... 79

- Resolution... 80

- Några slutsatser... 80

8. Operativa aktörer i det internationella samfundet – exempel ur ett barnrättsperspektiv

- Samarbetet i Europa – några exempel... 81
- Nordiska rådet... 81
 - Östersjöstaternas råd... 82
 - Europarådet... 82
 - EU – Europeiska unionen... 83
- FN-systemet – operativa aktörer för barnets rättigheter ... 84
- FN-reformen... 85
 - UNICEF – FN:s barnfond... 85
 - UNDP – FN:s utvecklingsprogram... 86
 - UNFPA – FN:s befolkningsfond... 87
 - UNIFEM – FN:s utvecklingsfond för kvinnor... 88
 - UNHCR – FN:s flyktingkommissarie... 88
 - WHO – Världshälsoorganisationen... 88
 - ILO – Internationella arbetsorganisationen... 89
 - UNESCO – FN:s organisation för undervisning, vetenskap och kultur... 90
 - UNAIDS – FN:s program för hiv/aids... 90
- De internationella utvecklingsbankerna... 91
- Enskilda organisationer i det svenska utvecklingssamarbetet... 91

9. Inför en ny global agenda för barn – avslutning

- Åtaganden för barnets rättigheter... 93
- 1990-talets bokslut för utsatta barn... 93
- En ny global agenda för barn... 94
- Sverige deltar aktivt... 95

Källor

Bilagor

Bilaga 1 Förteckning över barnkonventionens artiklar... 101

Bilaga 2 Exempel på internationella barnrättsorganisationer, forskningscenter, hemsidor och tidningar på området barn och barnrätt... 101

Förkortningar

AfDB	Afrikanska utvecklingsbanken
AsDB	Asiatiska utvecklingsbanken
DAC	OECD:s biståndskommitté
ECOSOC	Ekonomiska och sociala rådet inom FN
ECPAT	Barnets rätt mot kommersiell sexuell exploatering
EG	Europeiska gemenskapen
ENOC	Europeiskt nätverk för barnombudsmän
ESCAP	FN:s Asienkontor
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
ICDC	UNICEF:s forskningscenter i Florens
IDB	Interamerikanska utvecklingsbanken
ILO	Internationella arbetsorganisationen
IPEC	ILO:s barnarbetsprogram
MR	Mänskliga rättigheter
NF	Nationernas förbund
NGO	Enskilda organisationer
OECD	Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling
UNAIDS	FN:s program för hiv/aids
UNDAF	FN:s ramverk för utvecklingssamarbete
UNDG	FN:s utvecklingsgrupp
UNDP	FN:s utvecklingsprogram
UNEP	FN:s miljöprogram
UNESCO	FN:s organisation för undervisning, vetenskap och kultur
UNFPA	FN:s befolkningsfond
UNGASS	FN:s extra möten i generalförsamlingen, t.ex. uppföljningar
UNHCHR	FN:s Högkommissarie för mänskliga rättigheter
UNHCR	FN:s flyktingkommissarie
UNICEF	FN:s barnfond
UNIFEM	FN:s utvecklingsfond för kvinnor
WFP	Världslivsmedelsorganisationen
WHO	Världshälsoorganisationen

1. För barnets bästa – inledning

Sverige har i det internationella samarbetet traditionellt varit pådrivande i frågor som rör barnets rättigheter och dess sociala och ekonomiska livsvillkor, överlevnad, trygghet och utveckling. Viktiga framsteg har uppnåtts, men mycket återstår att göra. Från svensk sida ges nu dessa frågor ökad prioritet.

Konventionen om barnets rättigheter, i dag ratificerad av 191 stater (alla utom USA och Somalia), är en avgörande normativ plattform för detta arbete. Vägledande är även de stora FN-konferensernas handlingsplaner och de svenska biståndspolitiska målen.

Ett barnrättsperspektiv – beslut, riktlinjer och översyn

I linje med riksdagens uppdrag (1996/97:UU15) har regeringen (1998 och 1999)¹ beslutat att *ett barn- och barnrättsperspektiv* skall tydliggöras i det internationella utvecklingssamarbetet, såväl multilateralt som bilateralt, och en översyn av barnfrågorna skall genomföras. Regeringen beslutade samtidigt i regleringsbrevet (1998 och 1999) att Sida som *generellt verksamhetsmål* skall verka för ett systematiskt barnrättsperspektiv.

Bistandsministern fastslog i beslut den 30 mars 1998 de närmare formerna för *översynen av barnfrågorna*. Den innefattar policy-, metod- och kompetensutveckling. Bland annat ingår analys ur ett barnrättsperspektiv av de biståndspolitiska målen kring *fattigdom, mänskliga rättigheter (MR) och demokrati, jämställdhet och hållbar utveckling*. Strategier för följande delteman utarbetas: *barnarbete, sexuell exploatering av barn, barn med funktionshinder, barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer, barn på institutioner samt barn och hiv/aids*.

Översynen (även kallad Barnprojektet) samordnas av Utrikesdepartementet i samarbete med Socialdepartementet och andra berörda departement, Sida, enskilda organisationer m.fl. I fokus står barn och unga upp till 18 år. Dess resultat skall successivt redovisas i *en särskild skriftserie*. Regeringen avser att redovisa det samlade arbetet i en *skrivelse till riksdagen år 2001*.

Bistandsministern framförde därefter i en *policyförklaring den 4 maj 1998* att barnets bästa och ett systematiskt barnperspektiv bör prägla utvecklingssamarbetet. En uppmaning riktades till all personal vid Utrikesdepartementet samt utlandsmyndigheterna att i sin dagliga verksamhet aktivt bevaka att ett tydligt barnperspektiv präglar utvecklingssamarbetet. Beslutspromemorian om översynen bifogades.

Demokrati och mänskliga rättigheter, inklusive barnets rättigheter, skall *främjas i den svenska utrikespolitiken*. Som stöd för detta lanserade utrikesministern i maj 1999 en omfattande satsning på *kompetens- och metodutveckling* för personalen i Utrikesdepartementet, utlandsmyndigheterna och Sida.

På statsministerns initiativ i maj 1999 har regerings- och statscheferna i de sex ursprungliga initiativtagarländerna (Egypten, Mexiko, Mali, Kanada, Pakistan och Sverige) för barn- och toppmötet år 1990 utsett personliga representanter, för att spela en aktiv roll i uppföljningen av barn- och toppmötet i *FN:s generalför-samlings extra möte år 2001 (UNGASS 2001) och i arbetet med en ny global agenda för barn*.

Riksdagen antog enhälligt den 26 mars 1999 regeringens proposition *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*.²

Rapportens syfte, innehåll och målgrupp

Utgångspunkten för denna rapport är riksdagens uppdrag och regeringens beslut att ett barnrättsperspektiv skall tydliggöras i utvecklingssamarbetet. Rapporten redovisar den första fasen av översynen av barnfrågorna, dvs. en *kartläggning* av barn- och barnrättsfrågor i Sveriges internationella utvecklingssamarbete med tonvikt på det multilaterala samarbetet.

Syftet är att *beskriva och ge en översikt* av:

- a) *normativa åtaganden* inom FN-systemet utifrån ett barnrättsperspektiv,
- b) *fakta och trender* om barns villkor i världen utifrån de internationella målen för utvecklingssamarbetet samt
- c) *operativa aktörer* inom det internationella samfundet med betydelse för ett barnrättsperspektiv.

Resultatet av kartläggningen avses vidare fungera som ett stöd för svenskt deltagande i *uppföljningen av barntoppmötet* år 1990 och i förberedelserna inför det extra mötet i FN:s generalförsamling år 2001 samt i arbetet med *en ny global agenda för barn*.

EN UPPSLAGSBOK

Rapporten är tänkt att fungera som en enkel uppslagsbok i frågor som rör ett barnrättsperspektiv i utvecklingssamarbetet, främst det multilaterala med tonvikt på FN-systemet. Den ingår också som ett led i satsningen på kompetensutveckling enligt ovan.

Rapporten är inte i första hand avsedd att läsas från pärm till pärm. Läsaren kan med stöd av innehållsförteckningen ta del av den aspekt/det avsnitt som efterfrågas. Källhänvisningar ges till internationella studier, forskningsrapporter, rapporter från FN-organ, enskilda organisationer m.m.

Målgruppen är framför allt personal inom Utrikesdepartementet, utlandsmyndigheterna och Sida. Rapporten vänder sig dock även till personal som arbetar med internationella frågor inom det övriga Regeringskansliet och i andra myndigheter samt till berörda enskilda organisationer, parlamentariker, högskolor och universitet m.fl.

Rapporten vänder sig inte i första hand till dem som redan besitter goda kunskaper om barn- och barnrättsfrågor i det internationella utvecklingssamarbetet utan är snarare avsedd att fungera som en *introduktion* för dem som har behov av mer information och kunskap om barnets rättigheter och livsvillkor. Utrikesdepartementet och Sida publicerar samtidigt med denna ytterligare två rapporter om barnets rättigheter som ger kompletterande och fördjupad information: *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter. UD info* samt *Barnets rättigheter i bilateralt samarbete, Sida*.

2. Barnets mänskliga rättigheter – normativa åtaganden i FN-systemet

Denna del söker besvara frågor av följande slag:

- Vilka normativa åtaganden finns utöver barnkonventionen inom FN-systemet?
- Hur hanteras frågor om mänskliga rättigheter (och därmed barnets rättigheter) i FN-systemet?
- Vad säger barnkonventionen?
- Hur följs de enskilda regeringarnas ansvar för barnets rättigheter upp i det internationella samfundet?

FN-systemet och de mänskliga rättigheterna – en översikt

Skyddet av de mänskliga rättigheterna (MR) skall genomsyra FN:s fyra kärnverksamheter, såväl på högkvartersnivå som på landnivå.

Detta beslut har fattats som ett led i den pågående FN-reformen. FN:s kärnverksamheter är: fred och säkerhet, humanitära frågor, ekonomiska och sociala frågor samt utvecklingsarbete.

Barnets rättigheter är mänskliga rättigheter. Beslutet om en tydlig integrering av de mänskliga rättigheterna innebär således att barnets rättigheter skall genomsyra allt FN-arbete.

FN:s generalförsamling är ett av FN:s sex huvudorgan. De övriga är sekretariatet, säkerhetsrådet, ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC), förvaltarens råd och internationella domstolen.

Generalförsamlingen består av FN:s samtliga medlemsstater och dess beslut bereds i sex utskott med ansvar för olika frågor. Mänskliga rättigheter (MR) behandlas främst i tredje utskottet. Generalförsamlingen antar deklara-

tioner, rekommendationer och andra resolutioner men den kan inte fatta beslut som är bindande för medlemsstaterna.

Generalförsamlingen antar också FN:s konventioner bl.a. på förslag av kommissionen för mänskliga rättigheter (se nedan).

Konventionerna blir bindande när staterna har ratificerat dem.

Sekretariatet leds av FN:s generalsekreterare.

Generalsekreteraren kan utse särskilda representanter med uppdrag att bevaka och rapportera om tematiska eller geografiska områden, såsom t.ex. väpnade konflikters inverkan på barn (Olara Otunnu) och de mänskliga rättigheterna i Kambodja (Thomas Hammarberg).

ECOSOC ansvarar tillsammans med generalförsamlingen för FN:s ekonomiska och sociala arbete. ECOSOC består av 54 medlemsstater. ECOSOC:s löpande arbete sker i dess underorgan, de funktionella kommissionerna, bl.a. kommissionen för mänskliga rättigheter, kommissionen för kvinnors ställning och kommissionen för social utveckling. Enligt FN-stadgan är målsättningen för ECOSOC:s arbete:

1) högre levnadsstandard, full sysselsättning samt framåtskridande och utveckling i ekonomiskt och socialt avseende, 2) lösande av internationella ekonomiska, sociala, hälsovårds- och närbesläktade problem, internationellt samarbete i kultur- och uppfostringsfrågor samt 3) allmän aktning för och respekterande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla utan åtskillnad med avseende på ras, kön, språk eller religion.

Kommissionen för mänskliga rättigheter (MRK) består av 53 medlemsstater. Kommissionen

har varit nyckelorganet för utarbetandet av de deklARATIONER och konventioner om MR som sedan antagits av FN:s generalförsamling. Under senare år har den i större utsträckning fokuserat på hur dessa normer efterlevs.

MR-kommissionen har tillsatt rapportörer om både landsituationer och tematiska problem samt arbetsgrupper.

Landrapportörerna granskar skyddet av de mänskliga rättigheterna i respektive land, bl.a. i Afghanistan, Irak och Rwanda.

De *tematiska rapportörerna* granskar bl.a. följande områden: handel med barn, barnprostitution och barnpornografi, våld mot kvinnor, dess orsaker och konsekvenser, internflyktingar samt användningen av legosoldater.

Bland *arbetsgrupperna* tillsatta av MR-kommissionen finns arbetsgruppen för utarbetande av tilläggsprotokoll till barnkonventionen om barn i väpnade konflikter och arbetsgruppen för tilläggsprotokoll om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi samt arbetsgrupper för att granska följande områden: rätten till utbildning, rätten till utveckling samt mänskliga rättigheter och extrem fattigdom.

FN:s generalsekreterare har bl.a. effektiviserat FN:s arbete för de mänskliga rättigheterna genom att inrätta *Högkommissariens kontor för mänskliga rättigheter*. Chef för denna verksamhet är FN:s *Högkommissarie för mänskliga rättigheter*, sedan år 1997 Irlands förre president, Mary Robinson. Högkommissariens kontor bistår MR-kommissionen, konventionskommittéerna samt arbetsgrupperna och rapportörerna. Kontoret bedriver också viss verksamhet vid ett tjugotal fältkontor som bl.a. ger stöd till uppbyggnad av nationella institutioner. Det har vidare ett samarbetsavtal med UNDP.

Inom FN-systemet finns ett flertal fonder och program samt fackorgan, vars arbete främjar respekten för de mänskliga rättigheterna.

FN:s fonder och program (t.ex. UNICEF, UNDP och UNIFEM) inrättas av generalförsamlingen, oftast på förslag av ECOSOC eller FN-konferenserna. De tillhör FN och har därför inga egna medlemsländer, däremot har de egna budgetar. Verksamheten finansieras genom frivilliga bidrag från FN:s medlemsstater. Samtliga fonder och program sysslar med sociala, ekonomiska och humanitära frågor och de rapporterar årligen till generalförsamlingen och ECOSOC. Tyngdpunkten i deras arbete ligger främst på operativa insatser.

FN:s sexton fackorgan (t.ex. WHO och ILO) är självständiga internationella organisationer med egna medlemsländer, stadgor, budgetar, beslutande församlingar etc. En viktig del av fackorganens uppgift är att utforma internationella bestämmelser inom respektive specialområde. Fackorganen rapporterar årligen till ECOSOC. Tyngdpunkten i deras arbete är främst av normativ karaktär. Så gott som alla fackorgan deltar, via UNDP, i FN:s bistånds- och utvecklingsamarbete.

FN:s övervakningssystem av de mänskliga rättigheterna framgår av en schematisk bild på Högkommissariens hemsida på Internet.³

FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna

Vid bildandet av Förenta nationerna år 1945 antogs FN:s stadga. Den inleds med raderna: "Vi, de Förenade Nationernas folk, beslutna [...] att ånyo betyga vår tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, på den enskilda människans värdighet och värde, på lika rättigheter för män och kvinnor samt för stora och små nationer." I artikel 1 i FN-stadgan fastställs att ett av FN:s ändamål är att främja de mänskliga rättigheterna.

Stadgan användes som underlag till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som antogs år 1948. Förklaringen har där- efter utvecklats till folkrättslig sedvanerätt, vilket innebär att den är juridiskt bindande för alla stater.

Med FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som utgångspunkt har FN:s generalförsamling antagit ett antal konventioner om mänskliga rättigheter, här nedan kallade MR-konventioner. Har en stat ratificerat eller anslutit sig till en konvention är den juridiskt bindande. Landets regering måste då se till att den nationella lagstiftningen överensstämmer med konventionens normer. Man kan antingen inkorporera (dvs. konventions- texten blir då nationell lag) eller transformera en konvention till nationell rätt. Transformation innebär att staten skriver om den nationella rätten så att den står i överensstämmelse med konventionen. Om staten redan uppfyller konventionsförpliktelse behövs dock inga åtgärder.⁴

såsom artikel 24 i 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, vilken ger barnet rätt till nationalitet, namn och skydd. De mänskliga rättigheternas yttersta syfte är att skapa ett värdigt liv för alla människor. Den grundläggande principen om människors lika värde är något som präglar samtliga texter om mänskliga rättigheter. Barnkonventionen bekräftar dessa principer och återknyter till och vidareutvecklar formuleringar från andra MR-konventioner.⁵

När den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna skulle stadfästas i en bindande FN-konvention uppstod meningsskiljaktigheter mellan framför allt öst och väst. Mycket enkelt uttryckt menade öst att det var de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna som var av störst betydelse, medan väst menade att det var de medborgerliga och politiska rättigheterna som var centrala. Konsekvensen blev att rättigheterna delades upp i två konventioner. År 1966 antogs dels konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, dels konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

De mänskliga rättigheternas yttersta syfte är att skapa ett värdigt liv för alla människor.

FN:s konvention om barnets rättigheter är en av MR-konventionerna. Det är viktigt att understryka att barnets rättigheter var skyddade på olika sätt även före tillkomsten av barnkonventionen. De övriga konventionerna om de mänskliga rättigheterna slår fast rättigheter för alla människor utan åtskillnad, alltså för såväl barn och unga, som vuxna. Samtliga kommittéer och procedurer som finns inom FN-systemet för att granska staternas respekt för de mänskliga rättigheterna har därför som uppgift att granska hur de mänskliga rättigheterna respekteras också gentemot barn. Några av de rättigheter som slagits fast i andra MR-konventioner gäller explicit barnets rättigheter,

De olika rättigheterna är ömsesidigt samverkande och delar av samma helhet. Skyddet av människans värdighet nödvändiggör t.ex. såväl politiska som sociala rättigheter. Vid FN:s världskonferens om de mänskliga rättigheterna i Wien (1993) bekräftades att de mänskliga rättigheterna är "universella, odelbara, ömsesidigt beroende och relaterar till varandra". Denna grundtanke är också den svenska regeringens utgångspunkt i allt MR-arbete. Den svenska regeringen har uttryckt att "[m]änniskan är en helhet, och ett mänskligt liv i värdighet förutsätter att alla rättigheter respekteras."⁶

De ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna utgör också en integrerad del av FN:s allmänna förklaring. Hittills har de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna blivit mindre uppmärksammade, men både FN:s Högkommissarie för mänskliga rättigheter och Sveriges regering verkar för att dessa rättigheter ges ökad vikt.

Barnkonventionen (och konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor) innehåller såväl medborgerliga och politiska rättigheter, som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Detta möjliggjordes bl.a. genom att barnkonventionen tillkom under 1980-talet när polemiken mellan öst och väst avtog.⁷

Barnkonventionen innehåller såväl medborgerliga och politiska rättigheter, som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Utöver konventionen om barnets rättigheter (se kapitel 3) är följande fem *MR-konventioner* centrala för både barnets och den vuxnas mänskliga rättigheter:

Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering.

Konventionen antogs år 1965 och i september 1999 hade den ratificerats av 155 stater. Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering består av 18 experter och de granskar efterlevnaden av konventionen. Vartannat år skall konventionsstaterna rapportera till kommittén. Kommittén kan ta emot och pröva klagomål från enskilda personer gentemot stater som har erkänt kommitténs behörighet. Svensken Peter Nobel ingår som expert i denna kommitté.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Konventionen antogs år 1966 och i september 1999 hade den ratificerats av 142 stater. Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter består av 18 experter och de granskar hur konventionsstaterna efterlever konventionen. Vart femte år skall konventionsstaterna därför lämna en rapport till kommittén.

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Konventionen antogs år 1966 och i september 1999 hade den ratificerats av 144 stater. Kommittén för de mänskliga rättigheterna består av 18 experter och de granskar efterlevnaden av konventionen. Vart femte år skall

konventionsstaterna rapportera till kommittén. Kommittén kan ta emot och pröva klagomål från enskilda personer gentemot stater som har erkänt kommitténs behörighet att pröva sådana klagomål.

Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor.

Konventionen antogs år 1979 och i september 1999 hade den ratificerats av 163 stater. Kommittén för avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor består av 23 experter och de granskar efterlevnaden av konventionen. Vart fjärde år skall konventionsstaterna rapportera till kommittén. I mars 1999 undertecknades ett frivilligt protokoll till kvinnokonventionen om enskild klagerätt. När protokollet har trätt i kraft kommer kommittén att kunna ta emot och pröva klagomål från enskilda personer gentemot stater som har erkänt kommitténs behörighet.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Konventionen antogs år 1984 och i september 1999 hade den ratificerats av 118 stater. Kommittén mot tortyr består av 10 experter och de granskar efterlevnaden av konventionen. Vart fjärde år skall konventionsstaterna rapportera till kommittén. Kommittén kan ta emot och pröva klagomål från enskilda personer.

Var och en av de nämnda konventionerna har en övervakningskommitté (för barnkonventionen: kommittén för barnets rättigheter, se särskilt avsnitt). Dessa bistås av Högkommissariens kontor för mänskliga rättigheter i Genève.⁸

Andra konventioner och resolutioner

Utöver de nämnda MR-konventionerna finns andra konventioner av stor betydelse för barnets rättigheter, t.ex. inom den humanitära rätten. Ett annat exempel är ILO:s nya konvention (nr 182) och rekommendation (nr 190) om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete.

Inom FN-systemet antas vidare varje år en rad icke-bindande resolutioner av vikt för barnets rättigheter. Några exempel:

FN:s generalförsamlingen antar numera årligen på förslag av kommissionen för mänskliga rättigheter en samlad resolution om barnets rättigheter (en s.k. omnibusresolution). På samma sätt utarbetar FN:s sociala utvecklingskommission årligen en resolution om personer med funktionshinder. Resolutionen år 1997 lyfte särskilt fram barn med funktionshinder. FN:s kvinnokommission utarbetar årligen en resolution om flickebarnet.

FN:s säkerhetsråd antog den 25 augusti 1999 en resolution med sikte på att öka skyddet för barn i krig och mot bruk av barnsoldater.

Resolutionen påpekar bl.a. nödvändigheten av att uppmärksamma barnets rättigheter i FN:s fredsbevarande verksamhet och i fredsbyggande åtgärder.

3. Konventionen om barnets rättigheter⁹

Barnkonventionens tillkomst

Den första internationella överenskommelsen om barnets rättigheter antogs av Nationernas förbund år 1924 under namnet Genève-deklarationen om barnets rättigheter. Den bestod av fem huvudprinciper för barnets skydd och välfärd, som bl.a. hade formulerats av Carl Johan de Geer (Sveriges dåvarande generalkonsul i Genève) och Eglantyne Jebb, grundare av engelska Rädda Barnen. Jebb konstaterade att:

"Det är barnen som betalar det högsta priset för vår kortsiktiga, ekonomiska politik, våra politiska missgrepp och våra krig".

Hon såg nöden och svälten bland Europas barn efter första världskriget och ville hjälpa även "fiendebarnen" genom att inrätta en fond. För Jebb var barnen politikernas rättslösa offer. Så växte tanken fram att barn borde ges rättigheter, som politiker och andra makt-havare skulle vara tvungna att ta hänsyn till.¹⁰

Principen om förbud mot diskriminering, dvs. alla människors, alltså även barnens, lika rättigheter oberoende av ras, religion, kön, m.m., var grundläggande. Med Genève-deklarationen (år 1924) som förebild påbörjades efter andra världskriget FN:s arbete med en ny deklaration om barnets rättigheter.

Deklarationen antogs av generalförsamlingen år 1959. I den erkändes barnets rätt till ett namn och en nationalitet. Detta var första gången medborgerliga och politiska rättigheter nämndes i samband med barn. FN:s deklaration om barnets rättigheter är inte ett juridiskt bindande instrument och saknar därmed kontrollmekanismer för verkställighet. Det inter-

nationella arbetet med att stärka barnets rättigheter fortsatte. År 1976 antog generalförsamlingen en resolution och förklarade år 1979 som FN:s internationella barnår, bl.a. för att fira 20-årsjubileet av 1959 års deklaration.

Arbetet med barnkonventionen påbörjades redan år 1978. Den polska regeringen tog då initiativ till att, med deklarationen som utgångspunkt, skapa ett juridiskt bindande instrument – konventionen för barnets rättigheter. Det fanns en önskan om att konventionen skulle antas i samband med FN:s internationella barnår 1979, men det första utkastet visade sig vara alltför bristfälligt. Arbetet med konventionstexten pågick sedan under en tioårsperiod i en arbetsgrupp inom FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. I den deltog även representanter för enskilda organisationer framgångsrikt.

BARNKONVENTIONENS SÄRSTÄLLNING

Konventionen om barnets rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989 utan omröstning, dvs. ingen stat motsatte sig förslaget. När konventionen öppnades för undertecknande i januari 1990 skrevs den samma dag under av 62 stater. Detta var en uppslutning som ingen tidigare konvention om de mänskliga rättigheterna hade fått så snart efter antagandet. Den trädde i kraft den 2 september 1990. I dag har 191 stater, alla utom USA och Somalia, ratificerat barnkonventionen. USA har dock undertecknat konventionen och därmed markerat att det finns en avsikt att ansluta sig. Den utgör ett gemensamt internationellt åtagande för att garantera alla världens barn under 18 år de grundläggande mänskliga rättigheterna.¹¹

Barnkonventionen har en särställning på flera punkter. Den är den FN-konvention som flest länder har anslutit sig till. Liksom konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, men till skillnad från andra MR-konventioner, inkluderar den såväl medborgerliga och politiska, som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och belyser deras beroende av varandra. Den är den konvention som tydligast understryker nödvändigheten av internationellt samarbete för att förverkliga de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Barnkonventionen hänvisar i artikel 38 till den internationella humanitära rätten – huvudsakligen 1949 års Genève-konventioner med tilläggsprotokoll – vilket de övriga centrala MR-konventionerna inte gör. (Enkelt uttryckt kan man säga att den humanitära rätten bl.a. reglerar människors rättigheter i väpnade konflikter.)

ENSKILDA ORGANISATIONERS BETYDELSE

Alltsedan FN:s tillkomst år 1945 finns ett juridiskt baserat samarbete mellan FN (ECOSOC) och enskilda organisationer i enlighet med artikel 71 i FN-stadgan. Samarbetet gäller organisationer, såväl nationella som internationella, som arbetar med frågor som faller inom ECOSOC:s mandat. Syftet med artikel 71 är att tillgodose ECOSOC:s behov av de kunskaper och erfarenheter som finns bland enskilda organisationer, men också att tillgodose människors behov av inflytande och av att framföra sina åsikter.

Enskilda organisationers arbete har haft stor betydelse för utarbetandet av olika internationella normer, bl.a. för barnkonventionens tillkomst. Vid utarbetandet av barnkonventionen var representanter för enskilda organisationer

Barnet har fått politiska och medborgerliga rättigheter, som en egen individ och inte enbart som en del av familjen.

När FN:s generalförsamling antog barnkonventionen fastslogs barnets fulla människovärde. Det nya och speciella med barnkonventionen är just att den så tydligt markerar barnet som individ med egna mänskliga rättigheter. Det är inte längre enbart barnets rätt till trygghet och skydd som lyfts fram, utan också barnets rätt till en egen identitet, till respekt och deltagande. Barnet har fått politiska och medborgerliga rättigheter, som en egen individ och inte enbart som en del av familjen. De flesta artiklar gäller alla barn, men det finns även artiklar som särskilt behandlar t.ex. flyktingbarn och barn med funktionshinder.¹²

aktiva att föreslå tillägg och förändringar i FN-arbetsgruppens textförslag. Till de mest aktiva organisationerna hörde svenska Rädda Barnen. En av de frågor som svenska Rädda Barnen drev hårt gällde en 18-årsgräns för deltagande i väpnade konflikter, vilket inte lyckades. Denna fråga är återigen uppe på FN:s dagordning. FN:s kommission för mänskliga rättigheter har tillsatt en arbetsgrupp (under svenskt ordförandeskap) med uppgift att utarbeta ett tilläggsprotokoll till barnkonventionen om höjd minimiålder.

I flera av barnkonventionens artiklar kan man tydligt se de enskilda organisationernas inflytande. Det gäller t.ex. artikel 24.2 c, vilken uppmuntrar amning, artikel 24.3 om förhindrande av traditionella sedvänjor som kan ska-

da barnet, t.ex. könsstympning, artikel 34 om skydd mot sexuellt utnyttjande samt artikel 36 om skydd mot andra former av utnyttjande. I barnkonventionens artikel 45 ges möjlighet för kommittén för barnets rättigheter till samarbete med enskilda organisationer. I artikeln står bl.a. följande:

[...] Kommittén kan inbjuda kompetenta organ och organisationer, som den finner lämpligt, att komma med expertråd angående genomförandet av konventionen på områden som faller inom ramen för deras respektive verksamhetsområden.[...]

UNICEF (FN:s barnfond) men även andra FN-organ samt enskilda organisationer är ofta närvarande vid kommitténs möten.

Barnkonventionens artiklar

Barnkonventionen består av 13 inledande paragrafer och 54 artiklar. Hänvisningar till dessa görs fortlöpande i denna skrift. Nedan följer en översiktlig presentation av konventionens tre olika huvudtyper av rättigheter, vilka är "ömsesidigt samverkande och delar av samma helhet".¹³

- De grundläggande friheterna.
- Rättigheter för att tillgodose de grundläggande behoven.
- Rätten till skydd mot övergrepp och utnyttjande.

DE GRUNDLÄGGANDE FRIHETERNA

Till denna grupp hör flera av de medborgerliga och politiska rättigheterna. Barnet har enligt konventionen samma politiska och medborgerliga fri- och rättigheter som vuxna, förutom rösträtt. Barnet har t.ex. rätt att uttrycka sin åsikt i frågor som rör barnet och åsikten skall respekteras och tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (art. 12). Barnet har också yttrande- och informationsfrihet (art. 13), tanke-, samvets- och religionsfrihet (art. 14) samt förenings- och

församlingsfrihet (art. 15). Viktigt för alla barn (och av extra betydelse för t.ex. flyktingbarn) är rätten till födelseregistrering, namn och medborgarskap (art. 7) samt rätten att behålla sin identitet (art. 8).

Rättigheterna i konventionen tillkommer varje enskilt barn, men staterna måste också respektera föräldrarnas ansvar, rättigheter och skyldigheter att ge barnet lämplig rådgivning, då barnet utövar dessa rättigheter (art. 5).

RÄTTIGHETER FÖR ATT TILLGODOSE DE GRUNDLÄGGANDE BEHOVEN

Till denna grupp hör flera av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Barnets rätt till överlevnad och utveckling är en av konventionens grundprinciper (art. 6.2). Konventionsstater skall också bistå föräldrarna i att säkerställa en god levnadsstandard för barnet (art. 27). Konventionen behandlar vidare rätten till hälso- och sjukvård (art. 24), rätten till meningsfull utbildning (art. 28 och 29) samt rätten till social trygghet, inklusive socialförsäkring (art. 26).

Bl.a. fattiga länder med begränsade resurser kan ha svårt att uppfylla alla dessa rättigheter för alla barn. Konventionen stadgar då att det skall göras med utnyttjande till det yttersta av landets tillgängliga resurser och därutöver vid behov genom internationellt samarbete (art. 4).

Barnets kulturella rättigheter återfinns i artikel 31, där barnet ges rätt till vila och fritid, lek och rekreation. Detta understryker att barn- domen har ett värde i sig själv, den är inte bara en träning inför livet som vuxen. I samma artikel ges barnet rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

RÄTT TILL SKYDD MOT ÖVERGREPP OCH UTNYTTJANDE

Barnet har rätt att skyddas från alla former av utnyttjande och övergrepp som kan skada barnet i något avseende. Det har rätt att leva i en

trygg miljö, som skyddar och respekterar barnet som individ.

Barnets rätt till skydd mot övergrepp och utnyttjande slås fast i en rad artiklar: Barnet får inte utnyttjas ekonomiskt och i sådant arbete som kan vara skadligt eller hindra dess utbildning, hälsa eller utveckling (art. 32). Det skall skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, inklusive prostitution och pornografi (art. 34). Staterna skall vidare skydda barnet från olaglig användning av narkotika (art. 33). Handel med barn skall bekämpas genom nationella och internationella åtgärder (art. 35). Barnkonventionen innehåller också förbud mot tortyr och dödsstraff (art. 37) samt artiklar om straffprocess och kriminalvård (art. 40). Staterna skall skydda barnet mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet (art. 36), men barnet har också rätt till skydd mot övergrepp och vanvård från föräldrarna (art. 9) samt skydd för privat- och familjelivet (art. 16).

Barnet har rätt till skydd i väpnade konflikter och skall inte tas ut till militärtjänst före 15 års ålder (art. 38). Om rekrytering sker av personer mellan 15 och 18 år, så skall de som är äldst rekryteras först.

Barnkonventionens vägledande principer

Kommittén för barnets rättigheter har lyft fram fyra principer som skall vara vägledande för tolkningen av konventionens övriga artiklar. Dessa principer skall därigenom också vara en hjälp vid förverkligandet av konventionen i varje stat:

- 1) *Alla barn har lika rättigheter – diskrimineringsförbudet (art. 2).*
- 2) *Barnets bästa skall komma i främsta rummet (art. 3).*
- 3) *Barnet har rätt till liv och utveckling (art. 6).*
- 4) *Barnet har rätt att uttrycka sin åsikt och få den respekterad (art. 12).*

De fyra principerna, som utgår från artiklarna 2, 3, 6 och 12, stödjer varandra och utgör olika aspekter av samma helhet. De är centrala i samspelet med och tolkningen av konventionens samtliga artiklar.

Rätten att som barn bli hörd, sedd och respekterad kan sägas vara det nav som barnkonventionen kretsar kring.

ALLA BARN HAR LIKA RÄTTIGHETER – DISKRIMINERINGSFÖRBUDET

Artikel 2.1

Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

En viktig princip är alltså att alla barn har lika värde och att alla skall kunna utnyttja sina rättigheter. Inget barn skall vara offer för diskriminering, vare sig i förhållande till vuxna eller i förhållande till andra barn.

Konventionsstaterna har därtill en skyldighet att aktivt skydda barnet mot diskriminering. Att den nationella lagstiftningen innehåller ett förbud mot diskriminering är inte tillräckligt, utan staten måste vidta alla nödvändiga åtgärder för att barnet skall skyddas mot alla former av diskriminering (art. 2.2).

Barnkonventionen ingår i det internationella regelverk som skapats kring de mänskliga rättigheterna och där är diskrimineringsförbudet centralt. I barnkonventionens inledning hänvisas till FN-stadgans princip och grundläggande fundament om "[...] erkännandet av den inneboende värdigheten hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförbytterliga rättigheter [...]". Principen om alla

människors lika värde och lika rättigheter samt om människans värdighet finns vedertagen i de stora världsreligionerna, något som FN också tog fasta på.¹⁴

BARNETS BÄSTA SKALL KOMMA I FRÄMSTA RUMMET

Artikel 3.1

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

Barnets bästa skall betraktas som en överordnad princip, vilket innebär att om någon av de normer som konventionen stadgar kommer i konflikt med principen om barnets bästa, då är det barnets bästa som skall gälla.

Principen om barnets bästa är inte ny. Den finns omnämnd redan i FN:s deklaration om barnets rättigheter från år 1959 och återfinns bl.a. i 1979 års konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (16.1 d).

Det nya med barnkonventionen var att formuleringen där uppgraderades med orden "[v]id alla åtgärder som rör barn". Formuleringen återkommer på andra ställen i barnkonventionen (t.ex. art. 18).

Bedömningen av vad som är barnets bästa skall inte relateras till ett lands ekonomiska resurser eller föräldrarnas intresse. Oavsett utvecklingsnivå är det viktigt att de beslut som fattas ligger i linje med "barnets bästa". Denna princip förstärks av artikel 4, där det står att konventionsstaterna skall vidta åtgärder "till det yttersta av sina tillgängliga resurser" för att tillgodose dessa rättigheter.¹⁵ (Se vidare avsnittet "Konventionsstaternas ansvar".)

BARNET HAR RÄTT TILL LIV OCH UTVECKLING

Artikel 6

- 1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.*
- 2. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.*

Erkännandet av rätten till liv återfinns i liknande formuleringar i flera andra konventioner och deklarationer om de mänskliga rättigheterna. Artikel 6 går emellertid längre än att bara garantera barnet rätten att inte bli dödad, den inkluderar också rätten till överlevnad och utveckling. Ordet överlevnad är ovanligt i MR-konventionerna och förslaget kom ursprungligen från UNICEF. Motiveringen till att låna ett ord från utvecklingssammanhang var att därigenom ge en dynamisk aspekt på rätten till liv, där nödvändigheten av preventiva åtgärder, såsom t.ex. vaccinationern, inkluderades. Begreppet utveckling skall tolkas extensivt. Det innefattar inte bara den fysiska hälsan, utan även den mentala, emotionella, kognitiva, sociala och kulturella utvecklingen. Man skall se till barnets hela utveckling. Återigen skall varje konventionsstat säkerställa detta "till det yttersta av sin förmåga".¹⁶

BARNET HAR RÄTT ATT UTTRYCKA SIN ÅSIKT OCH FÅ DEN RESPEKTERAD

Artikel 12

- 1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*
- 2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.*

Artikeln har ibland kallats för "demokratiartikeln". Den innebär och förutsätter en attityd- förändring till barn och unga. Artikeln innebär dock inte att barn och unga i alla sammanhang som rör dem måste vara bokstavigt talat representerade och delta. Thomas Hammarberg (tidigare ledamot av FN:s kommitté för barnets rättigheter) har beskrivit kärnan så här:

*"Some commentators, rather simplistically, have described this as the participation clause of the Convention. The idea is that the child has the right to be heard and have his/her ideas taken seriously."*¹⁷

När barn beskrivs i siffror utifrån en problemorienterad framställning, är det lätt att barnet framstår som ett objekt och offer och inte som ett subjekt med egna individuella rättigheter.

Metoderna för hur barn kan utöva reellt medinflytande och vara delaktiga i frågor som rör dem är under utveckling. Deltagandet bör

unga deltar i sändningarna och bestämmer dess innehåll osv. I ett antal studier har olika nivåer och former av barns deltagande behandlats: allt från manipulation, dekoration och symboliska element till verkligt deltagande. En viktig utgångspunkt är att barnet skall bemötas med respekt och som ett subjekt med rätt att fritt uttrycka sina åsikter och att hänsyn tas till dessa.¹⁸

(I bilaga 2 finns exempel på tidningar och hemsidor där barn själva gör sig hörda.)

Barnkonventionens målgrupp

Artikel 1

I denna konvention avses med barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet.

Begreppet "barn" i barnkonventionen för lätt tankarna endast till små barn och inte till alla de olika faser av uppväxttiden som barnkon-

Bedömningen av vad som är barnets bästa skall inte relateras till ett lands ekonomiska resurser eller föräldrarnas intresse.

även anpassas till sammanhang, ämne, situation och barnets utsatthet. Här ges några exempel: UNICEF ordnade år 1998 en barnkongress där ett förslag lades fram om att skapa en barnförsamling, ett världsomfattande forum för barn, där de inte bara får lyssna, utan också tala och lägga fram konkreta förslag. Ett annat förslag är att nationella parlament eller intressegrupper kan anordna offentliga utfrågningar (s.k. "hearings") där barn deltar. Myndigheter och andra kan vända sig direkt till barn- och ungdomsorganisationer för att inhämta ställningstaganden och åsikter inom specifika områden. TV och radio kan anordna särskilda barndagar, då barn och

ventionen omfattar. På barntoppmötet år 1990 kom fokus främst att sättas på små barn. Ungas rättigheter och uppväxtvillkor har tenderat att hamna i skymundan. Barnkonventionen riktar sig emellertid i hög grad även till unga upp till 18 år. Om vissa rättigheter framför allt siktar in sig på yngre barn, såsom överlevnad och hälsovård, är andra mer aktuella för unga, såsom förenings- och religionsfrihet.

Det finns ingen allmänt accepterad definition av unga eller ungdomar. Kulturellt betingade skillnader innebär att begreppen inte används konsekvent. WHO, UNFPA och UNICEF har tillsammans definierat åldersgrupperna enligt

följande: *adolescents* 10-19 år, *youth* 15-24 och *young people* 10-24.¹⁹ (I andra studier benämner UNICEF åldersgruppen 10 till 19 år *young people*.) Dessa grupper ligger alltså bara delvis inom barnkonventionens ramar.²⁰

Statistiken över barn och unga är sällan indelad så att den överensstämmer med barnkonventionens åldersgrupp. Vanligt i bl.a. befolkningsstatistik är att 0-15-åringar utgör en grupp medan ungdomar ofta omfattar personer 15-24 år. Det här medför problem när man försöker finna statistik som avser barn i barnkonventionens mening, dvs. upp till 18 år.

Konventionsstaternas ansvar

De mänskliga rättigheterna reglerar förhållandet mellan statsmakten och de enskilda människorna under dess jurisdiktion. MR-konventioner är folkrättsliga avtal mellan de stater

för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention.

I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Den stat som har ratificerat konventionen har en skyldighet att se till att den nationella lagstiftningen står i överensstämmelse med konventionen. Staterna är förpliktade att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra konventionens bestämmelser. Hur staten sköter sitt åtagande bestäms av varje stat, så länge genomförandet följer konventionens principer och anda.

TILL DET YTTERSTA

För att säkerställa barnets rättigheter krävs en kombination av åtgärder: lagstiftning, opi-

Den stat som har ratificerat konventionen har en skyldighet att se till att den nationella lagstiftningen står i överensstämmelse med konventionen.

som har ratificerat dem. Staterna har, enkelt uttryckt, lovat varandra att respektera dess principer och bestämmelser och kränkningar av konventionerna utgör avtalsbrott mot de andra konventionsstaterna.

I kommittén för barnets rättigheters riktlinjer för konventionsstaternas rapportering tar den under den första strategiskt viktiga rubriken "allmänna åtgärder för genomförandet" upp tre artiklar 4, 42 och 44.6.

Artikel 4

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder

nionsbildning, effektiva styrmedel, upplysning etc. Exempel på en åtgärd kan vara att instifta en barnombudsman, vilket ett antal länder har gjort. Den svenska Barnombudsmannens (BO) uppgift är att bevaka och tillvarata barns och ungas rättigheter i Sverige, med utgångspunkt i barnkonventionen.²¹

För att förverkliga vissa rättigheter krävs ekonomiska resurser och barnkonventionen stadgar att statens tillgängliga resurser skall utnyttjas "till det yttersta". Artikel 4 är viktig då den handlar om skillnaden mellan retorik och att verkligen göra det yttersta för att förverkliga

barnets rättigheter så att barnets bästa kommer i "främsta rummet" (art. 3). Här prövas den politiska viljan att verkligen reformera statsskick, lagar och myndigheter i enlighet med konventionens anda. Det har varit och är vanligt att regimer som vill framstå som "barnvänliga" använder barn symboliskt i politiska sammanhang, medan barnen i själva verket varken beaktas eller respekteras i det politiska livet. I och med ratificeringen av barnkonventionen är staten skyldig att tillgodose barnets rättigheter på ett mycket konkret plan.²²

INTERNATIONELLT SAMARBETE

När konventionen utarbetades visste man att många fattiga länder skulle ha svårt att göra verklighet av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Det var då frågan om internationellt samarbete uppkom.²³

Konventionen stadgar att staterna skall göra sitt yttersta och därutöver vid behov använda sig av internationellt samarbete, såsom bistånd, för att tillgodose barnets rättigheter. Likartade formuleringar om internationellt samarbete återkommer sedan flera gånger i konventionstexten, t.ex. i artikel 17 om massmediers roll, artikel 24 om hälsa och artikel 23 om barn med funktionshinder. Kommittén för barnets rättigheter har tolkat artiklarna så att både mottagar- och givarländer bör redovisa hur biståndet främjar barnets rättigheter, vilket också Sverige har gjort i sina rapporter till kommittén.²⁴

INFORMATION M.M.

Konventionsstaterna har också en informationskyldighet. Barnkonventionens bestämmelser och principer skall spridas till vuxna och barn (art. 42). Om barn känner till sina rättigheter har de större möjligheter att kräva och kämpa för dem, och om vuxna känner till rättigheterna kan de respektera och arbeta för deras förverkligande. Staterna skall också göra sina rapporter till kommittén för barnets rät-

tigheter allmänt tillgängliga (art. 44.6).

Avsikten här är bl.a. att stimulera diskussionen om hur barn behandlas i respektive land. Utan en varaktig debatt om barns villkor i ett samhälle är det svårt att förverkliga konventionen.

En vidare aspekt på genomförandet av konventionen i en stat är synen på barnet i en given kultur (vilket inte tas upp i ovan nämnda artiklar om genomförandet). Det här brukar kallas för "sociokulturella föreställningar" om barn och barndom, som bl.a. kan förklaras med de normer, värderingar och attityder som råder i ett samhälle. Synen på en idealisk barndom kan skilja sig mellan industriländer och utvecklingsländer. Detta är viktigt att ha i åtanke, speciellt i bilaterala samtal om barn och barnkonventionen. Konventionens rättigheter tillkommer dock det enskilda barnet och alla barn oavsett kultur, religion eller andra traditionella särdrag. Att ta reda på den allmänna synen på barn och barndom i ett land innebär inte en kompromiss vad gäller rättigheternas universalitet, men kan betyda att man undviker missförstånd och att samarbete underlättas.²⁵

Kommittén för barnets rättigheter

Kommittén för barnets rättigheter med säte i Genève²⁶ har till uppgift att övervaka barnkonventionens efterlevnad. Den består av tio ledamöter från olika delar av världen, valda i egenskap av experter och sålunda inte som representanter för respektive lands regering.

DIALOG MED STATER OCH ORGANISATIONER

Konventionsstater skall rapportera till kommittén två år efter att landet har anslutit sig till konventionen, och därefter vart femte år, om de åtgärder som har vidtagits för att uppfylla åtagandena enligt konventionen.

Kommittén granskar rapporterna, begär eventuellt in ytterligare information från länderna

och tar emot kompletterande rapporter från nationella och internationella enskilda organisationer. Representanter för det rapporterande landets regering kallas därefter till Genève för en muntlig genomgång av rapporten. Avslutningsvis skriver kommittén kommentarer, "concluding observations/comments", och de viktiga "principal subjects of concern and committee recommendations", där kommittén tar upp problem och ger rekommendationer till landet i fråga.²⁷ Både rapporter och kommentarer är offentliga. De återfinns bl.a. på Högkommisariens hemsida på Internet.²⁸

Kommittén har tre stycken fyraveckorsmöten per år i Genève. Till kommittén för barnets rättigheter har Sverige lämnat in två rapporter om hur barnkonventionen efterlevs i Sverige, den första år 1992²⁹ och den senaste år 1997.³⁰ I rapporterna redogörs även för Sveriges satsningar på barn inom det internationella utvecklingsarbetet.

Kommittén för barnets rättigheter bistås av Högkommisariens kontor för mänskliga rättigheter i Genève. Kommittén skall vartannat år, genom ECOSOC, ge generalförsamlingen rapporter om sin verksamhet. Kommittén kan också initiera specialstudier, temadagar och specialseminarier om viktiga områden, såsom barn och hiv/aids, unga lagöverträdare, barn med funktionshinder etc.

Barnkonventionen innehåller ingen mekanism för prövning av klagomål från enskilda personer, såsom t.ex. inom konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Bestämmelserna om konventionens genomförande bygger på grundtanken att en dialog skall komma till stånd mellan staterna, kommittén för barnets rättigheter, de olika FN-organen och enskilda organisationer.³¹ Staternas rapportering till kommittén kan sägas fungera som en katalysator. I rapporteringsprocessen har kommittén betonat vikten av att konventionen verkligen blir föremål för politiska diskussioner

och beslut i respektive land samt att kommitténs granskning skall ses som ett konstruktivt stöd.³²

För att främja genomförandet av konventionen och internationellt samarbete, ges UNICEF och andra FN-organ rätt att delta vid kommitténs granskning av rapporterna samt att själva avge rapporter. Även enskilda organisationer inbjuds numera att inkomma med uppgifter och råd till kommittén om hur konventionen bäst kan förverkligas i det aktuella landet. I Genève finns en samordnande organisation för enskilda organisationer ("the NGO Group for the Convention on the Rights of the Child") kopplad till konventionens efterlevnad. Denna grupp samordnar bl.a. olika enskilda organisationers rapporter och presenterar dem för kommittén.³³

Rapporterna fungerar som ett komplement till ländernas egna rapporter, eftersom de kan påvisa brister som länderna själva inte tar upp. NGO-gruppen, som företräder ca 40 internationella enskilda organisationer och deras nationella motsvarigheter, är viktig då det civila samhället på det sättet kan bli representerat. Kommittén för barnets rättigheter kan också överlämna rapporter från stater till FN-organ och andra organisationer om rapporterna innehåller en begäran om bistånd, samt ge förslag angående behovet av bistånd.

Ett problem, bland många andra, som kommittén har att hantera är eftersläpningen med behandlingen av rapporterna. Den näst intill universella ratificeringen av barnkonventionen har betytt att kommittén mottar fler rapporter än den kan hantera inom rimlig tid. För att underlätta kommitténs situation har medlemsstaterna framlagt ett förslag om att utöka antalet ledamöter i kommittén från 10 till 18. Förslaget har accepterats av generalförsamlingen men för ikraftträdande krävs det också att två tredjedelar av konventionsstaterna godkänner förändringen. År 1999 har ca 60 länder

godkänt förslaget, varav Sverige är ett. Sverige har också gett ett omfattande ekonomiskt bidrag för att förbättra arbetsmöjligheterna för kommittén.

Reservationer

Många länder har gjort reservationer till barnkonventionen. Många av reservationerna är av så omfattande och svepande karaktär att de riskerar att underminera hela konventionen och att skapa oklarheter kring staternas skyldigheter. Denna typ av reservationer, som står i strid med konventionens ändamål och syfte, är otillättna och andra konventionsstater har därför möjlighet att invända emot dem.

Omkring en tredjedel av de 191 konventionsstaterna har gjort reservationer. Exempelvis har några regeringar reserverat sig med motiveringen att de inte kan ta hänsyn till de artiklar i konventionen som är oförenliga med den islamska rätten (sharia). När det gäller dessa reservationer hänvisar kommittén till att flera islamska länder deltog i utarbetandet av konventionen för att bevaka att den var förenlig med shariarätten. Kommittén uppmantrar regelbundet regeringar som har reserverat sig att dra tillbaka reservationerna, vilket flera länder också har gjort.

Reservationerna kan bl.a. hittas på Högkommisariens hemsida på Internet, uppdelade efter respektive land och konvention,³⁴ samt i FN:s tryckta dokumentation.³⁵

Information, verktyg och studier om konventionens efterlevnad

Konventionsstaternas rapporter,³⁶ kommitténs kommentarer till dessa³⁷ samt sammanfattningar av kommitténs diskussioner³⁸ publiceras som FN-dokument. De nämnda dokumenten, kommitténs allmänna riktlinjer ("General Guidelines"), vilka kommittén uppmanar konventionsstaterna att följa vid utarbetandet av rapporterna, samt förteckningar över vilket år en stat har inlämnat sina rapporter till kommittén går även att finna på Högkommisariens hemsida på Internet.

Kommitténs kommentarer till staternas rapporter är ett utmärkt verktyg för att se vilka insatser på barnrättsområdet som ett specifikt land skulle kunna behöva. UNICEF har gett ut en omfattande handbok där intentionerna bakom varje enskild artikel i barnkonventionen beskrivs och där det förklaras hur den skall efterlevas. Den refererar till viktiga konventionstolkningar från kommittén för barnets rättigheter, ger illustrativa exempel på konventionens genomförande på olika håll i världen osv.³⁹ En bra och fullständig genomgång av historiken kring och diskussionerna bakom tillkomsten av barnkonventionens artiklar (förarbeten, möten i arbetsgruppen etc.) har getts ut av FN och Rädda Barnen.⁴⁰

Det finns studier av hur stater har efterlevt barnkonventionen på en rad olika områden, baserade på rapporterna som staterna har lämnat in till kommittén. Rädda Barnen m.fl. har gjort sådana överskådliga jämförelser, där man kan se hur långt världens stater har kommit på

UNICEF har gett ut en omfattande handbok där intentionerna bakom varje enskild artikel i barnkonventionen beskrivs och där det förklaras hur den skall efterlevas.

olika tematiska områden, såsom t.ex. barn med funktionshinder.⁴¹ Rädda Barnen har också genomfört en studie för att se hur konventionen har influerat program och policyfrågor som rör barn i sex länder: Nicaragua, Peru, Ghana, Sverige, Yemen och Filippinerna. Rädda Barnen har publicerat en sammanfattande version av lärdomarna på engelska.⁴² Det finns också andra förarbeten (s.k. "travaux préparatoires") där intentionerna och syftena bakom artiklarna klargörs.⁴³

fysiska och psykiska hälsa. I artikeln påpekas också att konventionsstaterna skall uppmuntra massmedier att sprida information och material av socialt och kulturellt värde för barnet, att uppmuntra till internationellt samarbete för spridning av sådan information, att uppmuntra produktion och spridning av barnböcker samt att ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos de barn som tillhör en minoritetsgrupp, men också att undvika material som är skadligt för barnet.

Media är en betydelsefull väg för att få ut information om barnets rättigheter och om kommitténs arbete.

Studier om barnkonventionen och dess efterlevnad finns också att tillgå på UNICEF:s forskningscenter i Florens, ICDC, varav mycket återfinns på deras hemsida på Internet, t.ex. om barnombudsmän i världen och behandlingen av unga i fängelse.⁴⁴ När det gäller frågan om hur barnets rättigheter tillvaratas och efterlevs inom EU har Internationella Rädda Barnen samt ovan nämnda ICDC gjort ett flertal studier.⁴⁵

Massmediers roll

Nära förknippat med konventionsstaternas informationsskyldighet är massmediers roll, något kommittén för barnets rättigheter särskilt uppmärksammat i sina dialoger med konventionsstaterna.

Media är en betydelsefull väg för att få ut information om barnets rättigheter och om kommitténs arbete. Enligt artikel 17 i barnkonventionen har massmedierna en viktig uppgift för att säkerställa att barn har tillgång till information, som syftar till att främja barnets sociala, andliga och moraliska välfärd samt

Konventionsstaterna förbinder sig också att ge barnet möjligheten att göra sin röst hörd (art. 12) samt att barnet skall ha rätt till yttrande- och informationsfrihet (art. 13), dock underkastade de inskränkningar som gäller i sådana sammanhang, bl.a. att respektera andra personers rättigheter. Få barn har emellertid makt eller möjlighet att bli publicerade, trycka egna tidningar eller på annat sätt sprida information och få sina röster hörda helt på egen hand.

När det gäller barns möjligheter att bli hörda i ett samhälle är de oftast förpassade till massmedierna.⁴⁶ Journalister har ett moraliskt ansvar för att framställa barn rättvist och utan fördomar.⁴⁷ Om barnkonventionen och dess barnrättsperspektiv verkligen skall få genomslag i den internationella debatten krävs intresse och kunskap hos media samt fora och möjligheter för att barns röster skall bli hörda.

Tilläggsprotokoll till barnkonventionen

Kommissionen för mänskliga rättigheter har tillsatt en arbetsgrupp för att utarbeta ett fri-

villigt *tilläggsprotokoll till barnkonventionen om barn i väpnade konflikter*. I det föreliggande förslaget anges 18 år som lägsta ålder för rekrytering till staters väpnade styrkor och deltagande i väpnade konflikter. Åldersgränsen i barnkonventionen är i detta avseende 15 år. Den svenska regeringen verkar för en s.k. rak 18-årslinje, dvs. 18 år som lägsta gräns för all form av rekrytering och deltagande, och att ställa sig bakom att protokollet skall vara tillämpligt i såväl internationella, som i interna konflikter och gälla för både regeringsstyrkor och icke-statliga väpnade grupper.⁴⁸

Kommissionen har även tillsatt en arbetsgrupp för att utarbeta ett frivilligt *tilläggsprotokoll om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi*.

Fördjupningsläsning

Alston, Philip & Gilour-Walsh, Bridget (1996) *The Best Interests of the Child. Towards a Synthesis of Children's Rights and Cultural Values*. Innocenti Studies. Florence: UNICEF ICDC.

Barnkommitténs huvudbetänkande, SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige*.

Dunér, Bertil, red. (1995) *FN och de mänskliga rättigheterna*. Juridik & Samhälle.

Hammarberg, Thomas (1996) *Making Reality of the Rights of the Child. The UN Convention: What it says and how it can change the status of children worldwide*. Rädda Barnens förlag.

Hammarberg, Thomas (1994) *Barnet och den politiska viljan*. Rädda Barnens förlag.

Hart, Roger A. m.fl. (1997) *Children's Participation. The Theory and Practices of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. London: UNICEF & Earthscan.

Hedlund-Thulin, Kristina (1996) *Lika i värde och rättigheter. Om mänskliga rättigheter*. Norstedts Juridik.

Lansdown, Gerrison (1995) *Taking part. Children's Participation in Decision Making*. London: Institute for Public Policy Research.

Rädda Barnen (1998) *Barns rättigheter*, faktablad.

Svenska FN-förbundet (1998) *Läget i världen 1998 - Mänskliga rättigheter*. Granath, Berit & Eriksson, Lars. Svenska FN-förbundet.

UNICEF ICDC (1996) *Implementing the Convention*

on the Rights of the Child. Resource Mobilization in Low-income Countries. Summary by R.Himes, James & Saltarelli, Diana. Innocenti studies. Florence: ICDC.

Verhellen, Eugeen red. (1996) *Monitoring Children's Rights*. Haag: Martinus Nijhoff Publishers.

4. FN-konferenserna och andra globala konferenser – politiska åtaganden ur ett barnrättsperspektiv

Vid de stora FN-konferenserna och andra globala konferenser under 1990-talet har världens regeringar ställt sig bakom handlingsprogram inom en rad viktiga områden som alla i hög grad även rör barnets rättigheter och livsvillkor. Här behandlas främst de delar av konferensernas åtaganden och budskap som kan anses ha särskild betydelse för barns rättigheter och livsvillkor eller där man särskilt har nämnt dem.⁴⁹ Syftet är här att visa på de åtaganden Sverige och världens regeringar har gjort i dessa konferenser, vilka i flera fall sträcker sig längre än barnkonventionen och andra konventioner. Dessa åtaganden är inte juridiskt bindande på samma sätt som konventionerna. De kan dock bidra till att utveckla s.k. folkrättslig sedvanerätt eller förtydliga konventionerna.

Konferensernas övergripande målsättningar

Vid 1990-talets stora FN-konferenser har världens regeringar återkommande slagit fast vissa övergripande målsättningar. Dessa är i sammanfattning:

- *Utrotande av fattigdom.*
- *Uppfyllande av grundläggande mänskliga behov.*
- *Full tillgång till sysselsättning och resurser.*
- *Social rättvisa och delaktighet.*
- *Full respekt för de mänskliga rättigheterna (alla rättigheter är viktiga och universella).*
- *Jämställdhet mellan kvinnor och män.*
- *En balanserad befolkningstillväxt, en långsiktigt hållbar utveckling samt ett gynnsamt klimat för utveckling.*

De enskilda regeringarna har det yttersta ansvaret för genomförandet av konferensernas beslut och handlingsplaner. Uppföljningen skall ske kontinuerligt på lokal, regional, nationell och internationell nivå. FN har en särskilt viktig funktion i samordnandet, men även enskilda organisationer, de bi- och multilaterala organen, m.fl. har ett stort ansvar. Uppföljningen av 1990-talets stora FN-konferenser sker i så kallade extra möten i FN:s generalförsamling.⁵⁰ Syftet är bl.a. att se vilka framsteg som har gjorts i genomförandet av de antagna handlingsprogrammen samt hur man kan gå vidare. Den stora utmaningen är att omvandla konferensdokumenten till praktisk verklighet.

Utöver FN-konferenserna har även andra globala konferenser av stor vikt för barnets rättigheter anordnats. FN-konferenserna markeras nedan med (FN) och deras svenska titlar följer Utrikesdepartementets skrift "FN:s världskonferenser".⁵¹

- Världskonferensen om utbildning för alla i Jomtien år 1990.
- Barntoppmötet i New York år 1990.
- Konferensen om miljö och utveckling i Rio år 1992 (FN).
- Världskonferensen om de mänskliga rättigheterna i Wien år 1993 (FN).
- Konferensen om befolkning och utveckling i Kairo år 1994 (FN).
- Världstoppmötet om social utveckling i Köpenhamn år 1995 (FN).
- FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking år 1995 (FN).

- Konferensen om boende och bebyggelse-frågor (Habitat II) i Istanbul år 1996 (FN).
- Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm år 1996.
- Internationella barnarbetskonferensen i Oslo år 1997.

Världskonferensen om utbildning för alla i Jomtien år 1990

Världskonferensen om utbildning för alla (*World Conference on Education for All, EFA*) i Jomtien år 1990 markerade betydelsen av utbildning och åstadkom en internationell konsensus om att utbildning är den mest betydande faktorn när det gäller att bekämpa fattigdom, ge kvinnor makt, skydda barn från farliga och exploaterande arbeten och sexuell exploatering, främja de mänskliga rättigheterna och demokrati samt påverka miljön och befolkningsökningen positivt.

Konferensen framlade sex nyckelmål, bl.a. värden för små barns utveckling skall utökas särskilt för de fattigaste, alla barn skall ha tillgång till och få avsluta grundskolan samt att inlärningsförmågan och kvalitén på utbildningen skall förbättras.

Världskonferensen i Jomtien ledde till att utbildning blev en viktig faktor i utvecklings-sammanhang och något som togs upp på den internationella agendan. Varje stor FN-konferens eller större möte har efter Jomtien erkänt att utbildning, speciellt för flickor och kvinnor, är grundläggande för att nå framgång på andra utvecklingsområden.⁵² År 2000 äger en uppföljning rum av konferensen om utbildning för alla.

Barntoppmötet i New York år 1990

På barntoppmötet (*World Summit for Children, WSC*) i New York år 1990 möttes 71 stats- och regeringschefer från alla världsdelar till ett toppmöte. Aldrig någonsin hade

så många stats- och regeringschefer kommit samman för ett enda möte. Vid mötet antogs en deklaration och en handlingsplan rörande barns överlevnad, skydd och utveckling. Barntoppmötets handlingsplan satte upp sju övergripande mål, varav de flesta skulle vara uppfyllda till år 2000, samt 26 stödmål/delmål.⁵³

De övergripande målen från år 1990 med sikte på uppfyllelse år 2000 är:

- *Minska barnadödligheten under fem år med en tredjedel eller till högst 70 per 1000 levande födda.*
- *En halvering av mödradödligheten.*
- *En halvering av svår och måttlig undernäring bland barn under fem år.*
- *Ge alla tillgång till rent dricksvatten och goda sanitära förhållanden.*
- *Världsomfattande tillgång till grundutbildning och möjligheter för minst 80 % av barnen i grundskoleåldern att genomgå grundskola.*
- *Förbättrat skydd av barn som lever under speciellt svåra förhållanden.*
- *Minska den vuxna analfabetismen till minst hälften av 1990 års nivå.*

År 2001 äger det rum en uppföljning av barntoppmötet i FN:s generalförsamling. Som en av initiativtagarna till barntoppmötet är Sverige särskilt aktiv i förberedelsearbetet. Inför uppföljningen vill Sverige bl.a. verka för ökad internationell samverkan för att uppfylla barntoppmötets mål, ett tydligare perspektiv än i dag utifrån mänskliga rättigheter och FN:s konvention om barnets rättigheter samt satsning på utbildning, hälsa och social trygghet.

Konferensen om miljö och utveckling i Rio år 1992 (FN)

Till det dittills största mötet i FN:s historia, konferensen om miljö och utveckling, också kallad Riokonferensen (*United Nations Conference on Environment and Development*,

UNCED) i Rio år 1992 var 115 statsöverhuvuden anmälda, 10 000 officiella delegater, över 20 000 representanter för världens folkrörelser och 7000 ackrediterade journalister. Fem dokument behandlades vid konferensen. Tre slutdokument slutförhandlades och undertecknades, Riodeklarationen, Agenda 21 samt skogsprinciperna. Två konventioner öppnades för undertecknande, konventionen om biologisk mångfald och konventionen om klimatförändringar. Agenda 21, som med sina 40 kapitel täcker alla de områden där miljö och utveckling korsar varandra, utgör konferensens hand-

aldern skall få grundläggande utbildning och analfabetismen hos vuxna skall minska till minst hälften av 1990 års nivå, vilket alltså för barn toppmötets mål vidare. Av specifikt intresse för barn och som en del av deras rättigheter är också tillgången till rent vatten, hygien och goda sanitära förhållanden.⁵⁴

I Riodeklarationens princip 21 makeras tydligt ungas betydelse för hållbar utveckling: "Ungdomars skaparkraft, idealism och mod världen över skall mobiliseras för att skapa ett globalt kamratskap i syfte att uppnå en hållbar utveckling och att säkra en bättre framtid för alla."

"Ungdomars skaparkraft, idealism och mod världen över skall mobiliseras för att skapa ett globalt kamratskap i syfte att uppnå en hållbar utveckling och att säkra en bättre framtid för alla."

lingsprogram. Målet är att minska och på sikt förhindra miljöförstöring och att skapa förutsättningar för en hållbar utveckling.

Barns och ungas roll berörs specifikt i kapitel 25 i Agenda 21, där det konstateras att barn är särskilt utsatta för effekterna av miljöförstöring. Regeringar uppmanas därför att säkerställa barns överlevnad, skydd och utveckling. Det påpekas också att det är av vikt att unga deltar aktivt i beslutsprocessen, eftersom besluten både påverkar deras liv i dag och får konsekvenser för deras framtid. Initiativ skall också tas för att minska arbetslösheten. Regeringarna rekommenderas att få till stånd en dialog mellan ungdomsgrupper och olika beslutande instanser.

I kapitel 36 i Agenda 21 påpekas att det är viktigt såväl med utbildning, som att öka människors medvetenhet om hållbar utveckling. Målet är att minst 80 % av alla barn i lågstadie-

År 1997 ägde en uppföljning av konferensen om miljö och utveckling rum, då bl.a. en skrift togs fram: *Earth Summit + 5, Programme for the Further Implementation of Agenda 21.*

Världskonferensen om de mänskliga rättigheterna i Wien år 1993 (FN)

Syftet med konferensen om de mänskliga rättigheterna (*World Conference on Human Rights, WCHR*) i Wien år 1993 var bl.a. att behandla sambanden mellan utveckling och mänskliga rättigheter, granska gjorda framsteg på MR-området, förbättra FN:s effektivitet på området samt säkra resurser för främjande och skydd av de mänskliga rättigheterna.

Förhandlingarna präglades av vissa motsättningar, bl.a. gällande de mänskliga rättigheters status, där s.k. kulturell relativism stod

mot tanken på MR-normernas universalitet, dvs. att alla rättigheter skulle gälla oavsett nationella särdrag etc. Man lyckades dock undvika att diskussionerna resulterade i en fruktlös nord-syd konfrontation.

Wienkonferensen bekräftade att de mänskliga rättigheterna är "universella, odelbara, ömsesidigt beroende och relaterar till varandra" och att sambanden mellan MR, demokrati och utveckling är starka. Vidare uppmanades länder att ansluta sig till konventionerna och dra tillbaka eventuella reservationer.

Handlingsprogrammet rekommenderade bl.a. inrättande av en Högkommissarie för MR inom FN. Barns situation, liksom kvinnors och funktionshindrades, uppmärksammades särskilt i den svenska positionen vid konferensen i Wien.

År 1998 ägde en uppföljning av världskonferensen om de mänskliga rättigheterna rum *Five-Year Implementation Review of Progress Made in the Implementation of the Vienna Declaration and Programme of Action*.

Konferensen om befolkning och utveckling i Kairo år 1994 (FN)

På tidigare befolkningskonferenser i FN:s regi behandlades främst den snabba befolkningstillväxten och hur den skulle kunna bromsas. På konferensen (*International Conference on Population and Development, ICPD*) i Kairo år 1994 sattes befolkningsfrågan in i sitt ekonomiska och sociala sammanhang. Framför allt abort och ungas sexualitet var känsloladdade frågor. Övergripande mål för det handlingsprogram som antogs var bl.a. följande: varaktig ekonomisk tillväxt som säkerställer en hållbar utveckling, bättre utbildning (särskilt för flickor), jämställdhet mellan kvinnor och män, minskning av barna- och mödradödligheten samt tillgång för alla till sexualupplysning, bl.a. om familjeplanering och sexuell hälsovård.

Vissa mål som sattes upp var av specifik vikt för barn och unga. När det gäller utbildning skall staterna snarast möjligt, dock senast år 2015, eftersträva allmän och jämlik skolgång för både flickor och pojkar (samt att de fullföljer utbildningen). Stater skall också försöka minska gapet mellan pojkars och flickors inskrivning i skolan, bl.a. genom att göra föräldrar medvetna om värdet av att utbilda flickor. Stater skall vidare se till att gravida tonåringar får fortsätta sin skolutbildning.

Länderna skall eftersträva att minska dödligheten för både spädbarn (under ett års ålder) och barn under fem år med en tredjedel, eller till högst 50 respektive 70 döda per 1000 levande födda till år 2000. Mödradödligheten bör minska med hälften av 1990 års nivå till år 2000. Dessa två sista mål är desamma som barntoppmötets mål. Andra mål av vikt för barn och unga är att alla länder skall se till att sexualupplysning, rådgivning och allmän hälsovård är tillgänglig inom primärvården för alla åldersgrupper snarast möjligt och senast år 2015.

Kairokonferensen innebar att vissa viktiga aspekter lyftes fram och befastes, t.ex. befolkningstillväxtens samband med utveckling, utbildning, hälsovård och kvinnors roll. Dessutom betonades individens rätt till fria val och ansvar, framför allt när det gäller det egna barnafödandet. Begreppen reproduktiv hälsa och reproduktiva rättigheter, inklusive sexuell hälsa och familjeplanering, slog igenom.

År 1999 ägde en uppföljning av konferensen om befolkning och utveckling rum i extra möte i generalförsamlingen. Sverige deltog aktivt i uppföljningsarbetet och betonade mödradödligheten, hiv/aids, ungas behov av och rätt till utbildning om sexuell och reproduktiv hälsa och till konfidentiell sexualupplysning samt vikten av att fostra attityder som bidrar till jämställdhet mellan könen.

Världstoppmötet om social utveckling i Köpenhamn år 1995 (FN)

Trots att arbetet för sociala framsteg sedan FN:s tillkomst varit en av grundpelarna i organisationens verksamhet, var det social toppmötet (*World Summit for Social Development, WSSD*) i Köpenhamn år 1995 den första globala FN-konferensen på detta område. Att utrota fattigdomen, att skapa produktiv sysselsättning och att främja social integration var de tre centrala teman som toppmötet samlades omkring. Förhoppningen var att mötet skulle åstadkomma ett trendbrott i försöken att placera sociala frågor högre på den internationella dagordningen. Trots olikheter av många slag kunde likheterna sättas i förgrunden och man kunde enas om ett omfattande dokument, som består av en deklaration med tio konkreta åtaganden och ett handlingsprogram för social utveckling. Dokumentet slår fast vikten av att skapa ett samhälle för alla.

Till de kontroversiella frågorna vid förhandlingarna av mötes dokumentet hörde även i Köpenhamn avsnittet om utbildning och hälsa, familjebegreppet, skrivningar om reproduktiva rättigheter, jämställdhet, demokrati och resurs- och skuldfrågor. I flera frågor införlivades redan accepterade formuleringar från tidigare världskonferenser. Från svensk sida framhölls betydelsen av att sätta människan i centrum för utveckling och att bygga på individens kapacitet genom en politik som tillgodoser deras grundläggande behov, inte minst i fråga om hälsa, utbildning, delaktighet och individuell säkerhet.

Toppmötet innebar att social utveckling fick ett brett politiskt erkännande, men mötets breda mandat medförde också svårigheter att konkretisera såväl övergripande målsättningar som specifika mål. I paragraf 39 i handlingsprogrammet återfinns dock en uppmaning att särskilda ansträngningar bör göras för att skydda barn och ungdomar. Bland de många

exempel som räknas upp kan nämnas åtgärder för bra barnomsorg, åtgärder för att skydda och främja barnets rättigheter med särskild hänsyn till flickor samt åtgärder för att förbättra de barns levnadsvillkor som lever i fattigdom eller på annat sätt under särskilt svåra omständigheter. År 2000 äger en uppföljning rum av sociala toppmötet.

FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking år 1995 (FN)

Syftet med FN:s fjärde kvinnokonferens (*Fourth World Conference on Women, FWCW*) i Peking år 1995 var dels att utvärdera vad som skett sedan FN:s tredje kvinnokonferens i Nairobi 1985, dels att utforma och anta ett nytt handlingsprogram inför år 2000.

Rapporter från 130 länder utgjorde underlag för utvärderingen och resultatet visade på en rad framsteg, bl.a. vad gäller legala rättigheter för kvinnor, men också problem rörande bl.a. attityder. I den handlingsplan (*Plan of Action*) som antogs utpekades tolv områden som särskilt viktiga och där bristen på jämställdhet mellan kvinnor och män är stor, bl.a. fattigdom, utbildning, hälsa, våld mot kvinnor, mänskliga rättigheter och flickebarnet (*the girl child*). Inom vart och ett av dessa områden åtar sig regeringar, statliga och kommunala myndigheter, enskilda organisationer och FN-organ att vidta olika åtgärder.

Vid Pekingkonferensen betonades att könsdiskriminering inte är en avgränsad kvinnofråga utan ett samhällsproblem som måste åtgärdas av män och kvinnor tillsammans och att beslut på alla samhällsområden skall präglas av ett jämställdhetsperspektiv, s.k. *gender mainstreaming*.

I Pekingkonferensens handlingsplan ägnas ett särskilt kapitel åt flickornas villkor, kapitel L, som framhåller att flickor är systematiskt diskriminerade under sin uppväxt. Regeringarna

uppmanas att avskaffa diskrimineringen av flickor genom bl.a. lagstiftning mot abort av flickfoster, könsstympning, sexuellt våld, tvångsgiften och barnäktenskap. Efter långa förhandlingar uppnåddes också enighet om att uppmana regeringar att vidta rättsliga åtgärder för att säkra lika arvsrätt för flickor och pojkar. Vidare skall negativa kulturella attityder och sedvänjor, som diskriminerar flickor vid t.ex. tilldelning av mat i ett hushåll eller tillgång till hälsovård motarbetas och avskaffas. Vikten av att uppmärksamma flickors rätt till utbildning betonades särskilt.

Sverige var ett av de mest drivande länderna under konferensen i Peking och verkade för ett kraftfullt agerande av EU, inte minst när det gäller förbättring av barns villkor. Genom att handlingsplanen i stort lägger grunden för förbättring av kvinnors och mödrars utbildning, hälsa och skydd mot våld så ges också möjlighet till förbättrade livsvillkor för barn och ungdomar.

Regeringarna uppmanas att avskaffa diskrimineringen av flickor genom bl.a. lagstiftning mot abort av flickfoster, könsstympning, sexuellt våld, tvångsgiften och barnäktenskap.

I juni år 2000 äger det rum en uppföljning av FN:s fjärde kvinnokonferens, där även strategier från kvinnokonferensen i Nairobi 1985 skall följas upp.

Vid uppföljning kommer Sverige att fortsatt aktivt verka för att förbättra kvinnors, flickors och pojkars villkor, bl.a. genom att uppmärksamma behovet av insatser mot våld i olika former och för förbättrad utbildning.

Konferensen om boende och bebyggelsefrågor (Habitat II) i Istanbul år 1996 (FN)

I Istanbul år 1996 samlades representanter för 171 stater till konferensen om boende- och bebyggelsefrågor (*United Nations Conference on Human Settlements, Habitat II*), för att diskutera två teman som utgjorde konferensens huvudmål: goda bostäder åt alla och hållbar bostadspolitik i en värld som urbaniseras alltmer. Vid konferensen antogs en deklaration, Istanbuldeklarationen, och en handlingsplan, vilken utgjorde en del av huvuddokumentet, Habitat Agenda.

Vid konferensen konstaterades att urbanisering är en oundviklig del av utvecklingen. Ambitionen bör därför vara att styra utvecklingen och göra den långsiktigt hållbar. För att uppnå goda stads- och bostadsmiljöer bör åtgärder vidtas på områden som markanvändning, stadsplanering, social utveckling, fattig-

domsbekämpning, miljövård etc. Vidare betonades att decentralisering, breda partnerskap och lokal demokrati är av särskild betydelse för ett effektivt genomförande. Mycket av det som sagts vid tidigare konferenser bekräftades även vid Habitat II.

Habitat II uppmärksammade också det faktum att en mycket stor och snabbt växande andel av världens alla barn bor i städer. I inledningen till handlingsplanen fastslås att "alla har rätt till en tillfredsställande levnadsstandard, däri inbegripet föda, kläder, bostad,

vatten och sanitära anordningar samt till fortsatt förbättring av levnadsvillkoren". Där framhålls sedan särskilt behoven av bostäder åt barn och unga och särskilt utsatta grupper, som gatubarn och flyktingbarn. I målen och principerna poängteras att familjen är samhällets grundenhet och att den skall stärkas.

I den svenska positionen i EU-samrådet (Sverige deltog här som medlem i EU) lyfte Sverige bl.a. fram barns och funktionshindrades situation.

År 2001 äger det rum en uppföljning av konferensen om boende och bebyggelsefrågor.

Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm år 1996

Den första världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (*World Congress Against Commercial Sexual Exploitation of Children*) hölls i augusti år 1996 i Stockholm. Representanter för 122 av världens regeringar, FN-organ och närmare 100 enskilda organisationer samt experter deltog. Eftersom ämnet hade ansetts obekvämt var det första gången frågan på allvar togs upp på den internationella politiska dagordningen. De enskilda organisationerna hade en starkt pådrivande roll inför och under kongressen och Sveriges erbjudande att stå värd för kongressen möjliggjorde dess genomförande. Kongressen organiserades tillsammans med bl.a. UNICEF, ECPAT och the NGO Group for the Convention on the Rights of the Child.

Världskongressen resulterade i en deklaration och handlingsplan. Aktionsplanen grundar sig på barnkonventionen.

Några av de andra mål som skall uppnås är att det skall finnas databaser med forskning och information om sexhandeln som ett verktyg för att förhindra att barn blir utsatta, samarbe-

tet mellan stater och enskilda organisationer skall bli bättre, stödet till drabbade barn och familjer skall öka så att de inte blir stigmatiserade, barn utnyttjade i sexhandeln skall inte straffas som lagöverträdare och de drabbade barnen måste höras och medverka.⁵⁵

År 2000 skall de deltagande ländernas regeringar ha upprättat nationella handlingsplaner för att motverka kommersiell sexuell exploatering av barn. Planerna skall ha bestämda mål och tidsramar och skall kunna redovisas på sätt som är mätbara.⁵⁶

Internationella barnarbetskonferensen i Oslo år 1997

Den internationella konferensen om barnarbete (*International Conference on Child Labour*) hölls i Oslo år 1997 och arrangerades av den norska regeringen i samarbete med UNICEF och ILO. Konferensens mål omfattade ett omedelbart avskaffande av de värsta formerna av barnarbete samt främjande av fysisk och psykisk rehabilitering av de barn som utsatts för utnyttjande. Staterna uppmanades vidare att på lång sikt arbeta för ett totalt avskaffande av alla former av barnarbete. Vid konferensen utarbetades en handlingsplan mot barnarbete som antogs av 120 länder. I handlingsplanen konstateras att barnarbete är både ett resultat av fattigdom och en orsak till fattigdom. Strategier för fattigdombekämpning måste därför fokusera problemet med barnarbete. Vidare fastslås vikten av att alla barn ges tillgång till god utbildning, att barnet måste ses i dess fulla sociala sammanhang och att barnet i fråga måste höras, att medvetenheten hos arbetsgivarna måste höjas etc.

Från svensk sida framhölls bl.a. vikten av ökad fokus på fattigdomsbekämpning. Barnens familjer måste få en möjlighet till försörjning och social trygghet på annat sätt än genom barnarbete. Jämställdhetsperspektivet måste aktivt uppmärksammas, dvs. flickors och poj-

kars olika villkor vad gäller barnarbete. Vidare framhölls vikten av samarbete med Bretton Woods institutionerna, t.ex. Världsbanken, och den privata sektorn.

Norge har en aktiv roll i uppföljningen av konferensen om barnarbete tillsammans med ILO, UNICEF och Världsbanken. Sverige deltar i uppföljningen. ILO:s nya konvention (nr 182) och rekommendation (nr 190) om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete som antogs den 17 juni år 1999 är här ett kraftfullt instrument.

5. Målen för det internationella utvecklingssamarbetet och barnets rättigheter

Framställningen nedan tar sin utgångspunkt i antagna mål för utvecklingssamarbetet, såväl de internationella som de nationella. Syftet är bl.a. att peka på sambanden mellan de mer övergripande målen för Sveriges utvecklingssamarbete samt barnets rättigheter och livsvillkor. Fördjupade studier, analyser och strategier följer i över synen av barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Globaliseringen

Barns villkor i världen kan beskrivas på många olika sätt. Globaliseringen och målen för utvecklingssamarbetet utgör en naturlig utgångspunkt.

För att få en tydligare bild av både möjligheterna och hoten för barns rättigheter och uppväxtvillkor i världen i dag, måste man se till det globala sammanhanget och de socioekonomiska villkor och förutsättningar som i hög grad påverkar barnen.

Globaliseringen utgör en grundläggande utgångspunkt för det internationella utvecklingssamarbetet inför 2000-talet. Det globala utbytet och förändringar i nationell politik har medfört välståndsutveckling i stora delar av världen och bättre levnadsvillkor för många av världens fattiga. Men vi ser i dag också risker och problem.

Globaliseringen har inneburit att ekonomiska, sociala och politiska företeelser, vars verkningar tidigare var nationella, påverkar människor i flera stater eller i hela världen. Globaliseringen ställer därför krav på nya former av samarbete såväl globalt som regionalt. Den nya tekniken har bidragit till ny och lättillgänglig

information, som har gjort det lättare för människor att ta del av samhällsbesluten. Utvecklingen har också gett det lokala samhället och den enskilda människan större möjligheter att påverka. Härmed underlättas också arbetet med opinionsbildning för de mänskliga rättigheterna. Då de gamla strukturerna bryts ner kan kvinnor och barn få ett större inflytande och det finns större möjligheter att mötas och organisera sig i nya former. Enskilda grupper och organisationer, däribland barn- och barnrättsorganisationer, kan formera sig i globala nätverk för att svara på den nya utvecklingen. Ökad insikt om demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna som en förutsättning för utveckling ställer krav på fungerande rättsväsenden, effektiva statsförvaltningar samt ökat socialt ansvarstagande. Framsteg för demokrati och mänskliga rättigheter kan också i förlängningen leda till färre väpnade konflikter och humanitära katastrofer.

På 1990-talet har den ekonomiska tillväxten i utvecklingsländerna varit högre än på 1980-talet, även om den ekonomiska krisen i Asien har haft en negativ påverkan. I och med det kalla krigets slut har också de militära utgifterna skurits ner. Denna positiva utveckling har ändå inte gett de förväntade goda effekterna, eftersom vinsterna från den ekonomiska tillväxten sällan har fördelats rättvist. Snarare har fattigdomen spridits och de existerande klyftorna har ökat i många delar av världen. UNICEF beräknar att 40 % av alla barn i u-länderna i dag lever i extrem fattigdom, alltså under gränsen på 1 dollar per dag och person. Bland globaliseringens negativa effekterna finns förutom ökad fattigdom också en ökning av antalet särskilt utsatta barn.

Den ekonomiska tillväxten i utvecklingsländerna har även påverkats av de fortsatt höga kostnaderna för utvecklingsländernas skulder och betalningar, som ofta överstiger inkomsterna från biståndet samt av det minskade internationella biståndet (dess andel av BNP har blivit mindre under de två senaste decennierna). I dag är det internationella biståndet i genomsnitt en tredjedel av målet på 0,7 % av BNP. Framtida trender är ovissa. Samtidigt

bution of Development Cooperation (1996), som alla viktiga biståndsgivare antagit (givarländerna i OECD:s biståndskommitté DAC). Strategin bygger huvudsakligen på den enighet som har uppnåtts i 1990-talets FN-konferenser. Fattigdomsbekämpningen är det övergripande målet som i sin tur har omsatts i ett antal mätbara mål, de s.k. internationella utvecklingsmålen. Även utvecklingsländer, t.ex. de afrikanska regeringarna, har enats om

Fattigdomsbekämpningen är det övergripande målet som i sin tur har omsatts i ett antal mätbara mål, de s.k. internationella utvecklingsmålen.

som givarländer och stater åtagit sig att förverkliga FN-konferensernas handlingsprogram, stagnerar eller sjunker biståndet. Argument som att privat kapital fungerar som komplement till biståndet är inte alltid relevant när det kommer till de fattigaste människorna, som ofta står helt utanför dessa strömmar. Samtidigt finns en ökad insikt hos givare av utvecklingsbistånd om vikten av investeringar i den sociala sektorn, såsom hälsovård och skola. Det måste till särskilda insatser, av såväl givare som stater, inom den sociala sektorn för att välståndet skall kunna öka. Främjas inte de grundläggande ekonomiska och sociala rättigheterna är det svårt för ett samhälle att öka sin produktivitet och sina inkomster eller att bryta den cykel av fattigdom som ärvs från generation till generation. Det här är en del av den konsensus som har uppnåtts under 1990-talets stora FN-konferenser.⁵⁷

De internationella utvecklingsmålen

En central utgångspunkt för det internationella utvecklingssamarbetet på 2000-talet är strategin, *Shaping the 21st Century: The Contri-*

dessa mål. Ansvaret delas alltså av både fattiga och rika länder; av såväl givarländer som mottagarländer.

De internationella utvecklingsmålen (DAC-målen) är bl.a. följande:

- en minskning av andelen människor som lever i absolut fattigdom (mindre än en USD per dag) till hälften år 2015,
- primärskola för alla år 2015 och lika många flickor som pojkar i primär- och sekundärskola år 2005,
- minskning av dödlighet bland barn under 5 år med två tredjedelar och av mödradödlighet med tre fjärdedelar år 2015,
- tillgång till reproduktiv hälsoservice för alla berörda senast år 2015 samt
- genomförande av strategier för hållbar utveckling så att utarmningen av natur- och miljöresurser vänts till en positiv trend år 2015.

Utvecklingssamarbetet skall därutöver bidra till stabila och rättvisa samhällen, vilket kräver ett demokratiskt styrelseskick och respekt för de mänskliga rättigheterna.⁵⁸

DAC-målen speglar ett synsätt som integrerar frågor om ekonomisk och social utveckling, jämställdhet och miljömässigt hållbar utveckling. Utöver detta är dock kanske det mest påfallande att målen i så hög grad överensstämmer med flertalet av de mål som fastslogs vid barntoppmötet år 1990, nämligen:

- minskning av barnadödligheten under 5 år med en tredjedel eller till högst 70 per 1000 levande födda till år 2000,
- en halvering av mödradödligheten till år 2000,
- en halvering av svår och måttlig undernäring bland barn under 5 år till år 2000,
- ge alla tillgång till rent dricksvatten och goda sanitära förhållanden till år 2000 samt
- världsomfattande tillgång till primärutbildning och möjligheter för minst 80 % av barnen i primärskoleåldern att genomgå primärskola till år 2000.

Barntoppmötets mål har i 1990-talets FN-konferenser bekräftats, kompletterats och vidareutvecklats. Det faktum att DAC-målen i så hög grad överensstämmer med barntoppmötets mål ger naturligtvis barntoppmötets mål en hög legitimitet och trovärdighet - det är dessa mål som både givarländer och samarbetsländer lyckats ena sig om och gemensamt ställa sig bakom. Målen är desamma i substans, däremot har tidpunkten för uppfyllandet av målen flyttats fram från år 2000 till år 2015.

Sveriges mål för utvecklings-samarbetet

Det svenska övergripande biståndspolitiska målet är att *höja de fattiga folkens levnadsnivå*. Detta har formulerats i sex delmål, som utgör grunden för Sveriges utvecklings-samarbete:

- 1) *resurstillväxt,*
- 2) *ekonomisk och social utjämning,*
- 3) *ekonomisk och politisk självständighet,*
- 4) *demokratisk samhällsutveckling,*
- 5) *en framsynt hushållning med naturresurser och omsorg om miljön samt*
- 6) *jämställdhet mellan kvinnor och män.*

Under de senaste åren har utvecklings-samarbetet förändrats och ett omfattande arbete har genomförts med att analysera de biståndspolitiska målen, utvecklingens villkor etc. Det har inneburit en rad skrivelser och propositioner från regeringen till riksdagen:

Afrika i förändring. En förnyad Afrikapolitik inför 2000-talet. Regeringens skrivelse 1997/98:122.

Att utveckla ett grannlandssamarbete. Sveriges utvecklings-samarbete med Central- och Östeuropa år 1999-2001. Regeringens proposition 1997/98:70.

Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklings-samarbete. Regeringens skrivelse 1997/98:76.

Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Regeringens skrivelse 1997/98:89.

De fattigas rätt - vårt gemensamma ansvar. Fattigdomsbekämpning i Sveriges utvecklings-samarbete. Regeringens skrivelse 1996/97:169.
Jämställdhet som ett nytt mål för Sveriges internationella utvecklings-samarbete. Regeringens proposition 1995/96: 153.

Barn- och barnrättsfrågor har i varierande grad integrerats i arbetet med dessa skrivelser utifrån beslutet om ett barnrättsperspektiv.

Utifrån de nuvarande biståndspolitiska målen har vidare regeringen och Sida lyft fram fyra områden för utvecklings-samarbetet, där Sida också har utvecklat särskilda handlingsprogram som inneburit en nyskapande analys av de biståndspolitiska målen och av hur biståndssamarbetet skall bidra till att förverkliga dem.⁵⁹ Dessa områden är ökad fattigdoms-inriktning, demokrati och mänskliga rättigheter, jämställdheten i centrum samt miljö och hållbar utveckling.

ÖVERSYN AV MÅLEN FÖR SVENSKT UTVECKLINGSSAMARBETE

Den fortsatta globaliseringen ställer dock det internationella utvecklingssamarbetet inför nya utmaningar och behovet av en därtill anpassad helhetssyn är uppenbart. Regeringen kommer därför att göra en översyn av målen för Sveriges internationella utvecklingssamarbete. Syftet är att utifrån en solidarisk vision föreslå åtgärder för att vidareutveckla de befintliga målen i en värld präglad av globalisering och av allt starkare ömsesidiga beroenden.⁶⁰ Utgångspunkten är ett fattigdoms- och rättighetsperspektiv där de fattigas rätt skall tydliggöras i utvecklingssamarbetet.

Rättighetsperspektivet skall utvecklas. De normativa systemen skall på ett tydligare sätt länkas samman med operativa insatser och barnets rättigheter är här en viktig komponent. Riksdagens uppdrag och regeringens beslut att ett systematiskt barn- och barnrättsperspektiv skall utvecklas i Sveriges internationella utvecklingssamarbete, nödvändiggör bl.a. en analys och uttolkning av de nuvarande biståndspolitiska målen ur detta perspektiv. I det följande presenteras ett första idémässigt underlag för identifiering av samband mellan målen för Sveriges utvecklingssamarbete och barnets rättigheter och livsvillkor. Redovisningen följer de fyra tidigare nämnda biståndspolitiska målområdena. En närmare analys avses följa inom ramen för dels den pågående översynen av barnfrågor (Barnprojektet, UD), dels den kommande översynen av målen för Sveriges utvecklingssamarbete.

FATTIGDOMSBEKÄMPNING

I skrivelsen "De fattigas rätt - vårt gemensamma ansvar. Fattigdomsbekämpning i Sveriges utvecklingssamarbete" (1996/97:169), utgår den svenska regeringen från en bred syn på fattigdom. Fattigdom definieras som *brist på säkerhet, förmåga och möjligheter*. Fattigdom

kan ses som en av huvudorsakerna till väpnade konflikter, brist på hälsovård och utbildning, barnarbete, sexuell exploatering av barn, skuldslageri, att barn med funktionshinder far illa etc.

Vid Världstoppmötet om social utveckling i Köpenhamn 1995, åtog sig världens ledare att utrota fattigdomen. Enligt UNDP besitter världen i dag de kunskaper och resurser som behövs för att utrota fattigdomen. UNDP påvisar följande framsteg: Under de senaste 50 åren har fattigdomen minskat mer än under de föregående 500 åren. Sedan 1960-talet har barnadödligheten i utvecklingsländerna mer än halverats och undernäringen har minskat med en tredjedel och andelen barn i världen som inte går i grundskola har minskat från 50 % till ca 25 %. Det är genom att se framstegen man kan få kunskap och vilja att driva den positiva utvecklingen vidare.

- Fattigdomen har minskat i många delar av världen, men fortfarande lever ca en fjärdedel av världens befolkning i fattigdom.
- Omkring en tredjedel av befolkningen i u-länderna, 1,3 miljarder människor, lever på inkomster under en dollar per dag. Drygt 950 miljoner av dem bor i Asien och Stilla-havsområdet, 220 miljoner i Afrika söder om Sahara och 110 miljoner i Latinamerika och Karibien. Mycket av den ekonomiska aktiviteten i u-länder sker dock genom byteshandel och i den informella sektorn, alltså sådant som inte alltid går att beräkna.
- I dag lever omkring en tredjedel av befolkningen (120 miljoner människor) i länderna i Östeuropa under fattigdomsstrecket på 4 dollar per dag. Övergången från socialism till demokrati och marknadsekonomi har visat sig vara svår. Befolkningen har upplevt en stor försämring under de senaste tio åren.
- De värst drabbade av fattigdom i alla länder är barn, kvinnor och äldre. Statistiken visar att fattigdomen i världen i allt större utsträckning börjar få ett kvinnligt ansikte.

Majoriteten av de fattiga är kvinnor. När kvinnor drabbas, drabbas ofta även barnen hårt.⁶¹

Fattigdom samt barnets rättigheter och livsvillkor – några samband

- Fattigdom definierat som brister i säkerhet, förmåga och möjligheter gäller i hög grad även för barn. Barn är fysiskt och psykiskt mer sårbara än vuxna och drabbas därför särskilt hårt av fattigdom.
- När ett land genomgår strukturanpassningsprogram skär man ofta i verksamheter som berör barnen mest, t.ex. skola och hälsovård.
- Undernäring är bland annat en följd av fattigdom.
- I diskussioner kring utveckling har betoningen ofta legat på ekonomiska aspekter där barn haft föga värde och oftast varit osynliga. Barn har behandlats som en del av familjen eller kvinnan.⁶² Villkoren för barn spelar stor roll för hur friska, produktiva och socialt fungerande de blir senare i livet. Förblir barnets rättigheter förbisedda blir de framtida kostnaderna oöverskådliga. Utbildning, som syftar till förändring av rådande förhållanden, är av avgörande betydelse.
- Det är fattiga människor som löper störst risk att få funktionshinder och de har än svårare än andra att ta sig ur fattigdomen. Ett samhälle som är drabbat av fattigdom har sällan medel att ta hand om sina barn med funktionshinder.
- Det är förenat med stora samhällskostnader när det görs felbedömningar som påverkar barns situation. Ett flertal nationalekonomer har påpekat vikten av investeringar i barn. De menar att investeringar som kommer barn till godo är en av de bästa samhälls-ekonomiska investeringar som finns.
- Att kontinuerligt göra barnkonsekvensanalyser av lagförslag och budget, i linje med barnkonventionens anda, skulle kunna bidra till förändrade prioriteringar vid t.ex. valet mellan högre militärutgifter och hälsovård.⁶³

Barnkonventionen (art. 4) stadgar att staterna skall vidta nödvändiga åtgärder "[...] med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete" när det gäller att tillgodose barnets ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Rätten till liv och överlevnad (art. 6), rätten till bästa uppnåeliga hälsa samt rätt till sjukvård och rehabilitering (art. 24), rätten till social trygghet (art. 26), rätten till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling (art. 27), rätten till utbildning och utbildningens syfte (art. 28 och 29) samt de olika skyddsartiklarna m.fl.

DEMOKRATI OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Det finns starka och tydliga samband mellan demokrati och mänskliga rättigheter. En långsiktigt hållbar demokrati förutsätter att de mänskliga rättigheterna respekteras och vice versa.

Enligt regeringens skrivelser *Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik* (1997/98:89) och *Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete* (1997/98:76) är demokrati och mänskliga rättigheter såväl mål som medel i utvecklingsprocessen. Allt fler länder har genomfört demokratiska val, men på det lokala planet och i de fattigas vardag har lite förändrats. Inriktningen på det internationella samarbetet styrs därför i ökad omfattning mot att stärka det civila samhället och att främja en mer öppen och demokratisk kultur. En viktig fråga för främjandet av demokrati gäller förtroendet för de folkvalda institutionerna och insatser inriktas därför på långsiktigt institutionsutvecklande. Inriktningen mot ett rättighetsbaserat utvecklingssamarbete skall stärkas med utgångspunkt i de internationella konventionerna om de mänskliga rättigheterna.

Wienkonferensen bekräftade att de mänskliga rättigheterna är "universella, odelbara, ömsesidigt beroende och relaterar till varandra" och att sambanden mellan mänskliga rättigheter, demokrati och utveckling är starka.

- Jämställdhet och jämbördigt deltagande i beslutsfattandet är en förutsättning för demokrati.
- Barnkonventionen är den MR-konvention inom FN-systemet som flest länder har ratificerat och dess betydelse är därför central i arbetet för främjandet av de mänskliga rättigheterna i allmänhet. Barnet har enligt konventionen samma politiska och medborgerliga fri- och rättigheter som vuxna, förutom rösträtt. Vissa MR-jurister menar att barnets rättigheter kan användas som en "bro" för att nå målet med universell respekt för de mänskliga rättigheterna, då barns välfärd är något många samhällen sätter högt. Till exempel kom det stora genombrottet i kampen mot rasism i USA i ett fall som involverade segregeringen av barn i grundskolan (Brown v. Board of Education).
- Barnets rättigheter anses inte vara lika kontroversiellt och politiskt känsligt som t.ex. behandlingen av politiska fångar. Eftersom fler stater har ratificerat barnkonventionen än konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, kan barnkonventionen ge möjligheter till diskussioner om t.ex. tortyr

Demokrati och mänskliga rättigheter samt barnets rättigheter och livsvillkor – några samband

- För att ett barn ska kunna åtnjuta rättigheterna enligt konventionen är det nödvändigt att staten tillgodoser dess rättigheter till registrering vid födelsen, till namn och till nationalitet. Ett barn som inte är registrerat, som inte tillhör en stat, som inte går att identifiera och som inte kan bevisa sin ålder har exempelvis inte stora möjligheter att kräva rätt till utbildning eller sjukvård, eller att undslippa värvning eller dödsstraff. Men tillgodosende av dessa rättigheter är också en förutsättning för att barnet senare, som vuxen, skall kunna utnyttja sin rösträtt och sina rättigheter att delta i det politiska livet.
- Konventionsstaternas skyldighet att informera om barnkonventionens bestämmelser och principer är viktiga för att barnet skall kunna hävda sina rättigheter.
- För att främja demokrati och mänskliga rättigheter behöver människor redan som barn lära sig att formulera och uttrycka åsikter. De vuxna måste lyssna till barnet och ta hänsyn till dess åsikter. Barn måste också lära sig att respektera andras åsikter och de demokratiska spelreglerna. Här spelar skolväsendet en

De mänskliga rättigheterna är "universella, odelbara, ömsesidigt beroende och relaterar till varandra"

och dödsstraff med stater som tidigare har varit oemottagliga för sådana synpunkter. Artikel 37 i barnkonventionen upptar ett förbud mot dödsstraff och tortyr för personer under 18 år och artikel 40 behandlar straffprocess och kriminalvård.

- Skolan har en unik roll att spela när det gäller att främja en "demokratisk kultur" i samhället.

central roll för att främja mänskliga rättigheter och demokrati.

- Rättigheter som utbildning, yttrandefrihet, informationsfrihet, föreningsfrihet samt rätten till opartisk och rättvis rättegång är absolut nödvändiga i en demokrati. Om unga inte ges en plats i samhället och utrymme för att höras, har de låg motivation för att senare vara delaktiga i samhällsutvecklingen.
- Barns och ungas handlingskraft och initiativ-

förmåga har ofta varit drivande i arbetet för politiska förändring i riktning mot demokratisering i många länder, såsom i Kina, Sydkorea och Indonesien.

- Det finns få kvinnliga politiker och chefer i världen och de flickor som växer upp saknar därför ofta kvinnliga förebilder. De saknar ofta också reella ekonomiska möjligheter att förändra sin situation. För att en förändring skall kunna ske krävs att dagens kvinnor och den uppväxande generationen av flickor får en större del av den politiska makten.⁶⁴

Rätten att bli registrerad och få namn och nationalitet (art. 7 och 8) är en förutsättning för att kunna vara en del av ett demokratiskt samhälle. Rätten att uttrycka sina åsikter i frågor som rör barnet (art. 12), yttrande- och informationsfrihet (art. 13), tanke-, samvets- och religionsfrihet (art. 14) samt massmediers roll (art. 17). Utbildningen skall syfta till att "[...] utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna [...]" (art. 29.1 b). Barnet i straffprocess och kriminalvård (art. 40) samt de olika artiklarna som skyddar barnet mot utnyttjande.

JÄMSTÄLLDHET

År 1996 slog riksdagen fast att jämställdhet skall vara ett nytt mål i Sveriges internationella utvecklingssamarbete. För att kvinnor och män skall ha samma rättigheter och möjligheter att påverka, ta del av och bidra till utvecklingen skall ett jämställdhetsperspektiv integreras i det bilaterala och multilaterala biståndet.⁶⁵

Vid kvinnokonferensen i Peking betonades att könsdiskriminering är ett samhällsproblem och att beslut på alla samhällsområden skall präglas av ett jämställdhetsperspektiv.

Enkelt uttryckt kan man säga att med *kön* menas det biologiska kön, som en människa föds med. Med *genus* menar man de egenskaper och möjligheter, som är förknippade med att vara kvinna/flicka eller man/pojke och med de sociokulturella förhållandena dem

emellan (jämför engelskan "sex/gender").

Dessa egenskaper, möjligheter och förhållanden är socialt konstruerade och lärs in genom socialiseringsprocessen. Könsroller handlar inte om biologiska skillnader mellan flickor och pojkar, utan om de olika roller och relationer de har uppfostrats till i ett samhälle och könsrollerna är därför möjliga att förändra över tiden.

Synen på jämställdhetsfrågor i utvecklingssamarbetet har förändrats under de senaste tio åren. Tidigare lag tyngdpunkten ofta på det faktum att kvinnor och flickor diskrimineras i form av t.ex. sämre tillgång till hälsovård, utbildning eller mat, vilket resulterade i speciella kvinnoprojekt. Numera poängteras vikten av att se både mäns och kvinnors (flickors och pojkars) roller och villkor. Poängen är att uppmärksamma att de har lika rättigheter, men ofta olika villkor och att göra båda grupperna synliga och uppmuntra deras deltagande i beslutsprocesser som rör dem. Ett bra sätt att främja flickors rätt till allmän och jämlik utbildning är t.ex. att motverka tonårsgraviditeter och att få föräldrar att satsa på döttrars utbildning lika väl som på söners. De flesta studier kring jämställdhet koncentreras på flickors/kvinnors villkor,⁶⁶ men det finns undantag, t.ex. om mäns/pojkars våld och männens roll i familjen.⁶⁷ Mannens rätt till faderskap och dagens manliga identitet och roll diskuteras också alltmer i dag.⁶⁸

- Det finns i dag en insikt bland världens biståndsgivare att det inte går att genomföra ett bra utvecklingssamarbete utan ett jämställdhetsperspektiv på utveckling, då aktiv medverkan av alla, oavsett kön, är en förutsättning för en långsiktig och hållbar utveckling.
- Det finns likheter mellan kampen för kvinnors rättigheter och för barnets rättigheter. Historiskt har kvinnor och barn haft begränsad rättskapacitet och därmed inte setts som individer med egna rättigheter. Det finns

också ett nära samband mellan kvinnors makt, utbildningsnivå, inkomst m.m. och barns uppväxtvillkor.

- Utbildning har stor betydelse för kvinnors inkomster. Ett extra års utbildning beräknas ge kvinnor i genomsnitt en ökning av framtida inkomster med 15 %. Runt om i världen är emellertid gapet mellan pojkars och flickors tillgång till utbildning fortfarande relativt stort.⁶⁹

Jämställdhet samt barnets rättigheter och livsvillkor – några samband

- Barnkonventionen, liksom övriga MR-konventioner, fastslår redan i artikel 2 principen om förbud mot diskriminering. Denna princip innebär att världens stater har en skyldighet att garantera de mänskliga rättigheterna för alla och envar, utan åtskillnad av något slag, t.ex. kön. Även i ett barnrättsperspektiv ingår sålunda ett jämställdhetsperspektiv.
- Utbildade kvinnor väljer att föda färre barn och deras barn är också friskare än barn till utbildade kvinnor. I Indien har det visat sig att barn, vars mödrar har gått i skolan, har dubbelt så stor chans att överleva som barn till utbildade kvinnor.
- Diskriminering börjar i flera fall redan på fosterstadiet. I bland annat Indien och Kina används ultraljud och fostervattensprov för att avgöra barnets kön i syfte att kunna göra abort på flickfoster, vilket har lett till ett underskott av flickor. Abort på flickfoster är särskilt vanliga i områden där system med hemgift tillämpas, vilket innebär att familjen måste betala stora summor till brudgummens föräldrar när dottern gifter sig.
- I många länder gifter sig flickor tidigt (eller ingår samboförhållanden). De lägsta giftas-åldrarna återfinns i Afrika söder om Sahara, följt av Asien. I 14 länder i Afrika söder om Sahara är mer än 25 % av 15-19-åringarna gifta. I ett extremfall, Mali, är 72 % av flickorna i den åldersgruppen gifta eller sammanboende (se vidare avsnittet om "Hälsa" för risker med tidiga graviditeter etc).
- Graviditeter bland unga flickor innebär

bland annat att de inte ges möjlighet till högre utbildning: i lägstadiet utgör flickor nära 50 % av elevantalet, i högstadiet bara 20 %.

- Kvinnor, speciellt unga flickor, har små möjligheter att själva ha makt över sina sexuella relationer.
- Flickors och pojkars lika rätt till föda, utbildning hälsovård m.m. är en förutsättning för utveckling.⁷⁰

Artikel 2 om förbud mot diskriminering.

Utbildningen skall syfta till att utveckla respekten för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (art. 29.1 b) samt "förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av [...] jämställdhet mellan könen [...]" (art. 29.1 d). I enlighet med hälso- och sjukvårdsbestämmelserna (art. 24) skall traditionella sedvänjor som är skadliga för barnets hälsa avskaffas. Könstympning av flickor är en av de skadliga sedvänjor som avses.

MILJÖ OCH HÅLLBAR UTVECKLING

Vid FN-konferensen om miljö och utveckling (1992) sattes målet upp att minska och på sikt förhindra miljöförstöring och att skapa förutsättningar för en hållbar utveckling.

Det finns i dag en ökad medvetenhet om jordens svåra miljötillstånd som hotar eller rentav underminerar försörjningen, särskilt för fattiga människor. Regeringen har alltsedan konferensen agerat i olika sammanhang för att stärka uländernas möjligheter att kunna genomföra åtagandena vid konferensen.

Miljö och hållbar utveckling samt barnets rättigheter och livsvillkor – några samband

- Ett viktigt argument för att uppmärksamma barn i utvecklingsarbetet är att barndomen är den mest formbara perioden i livet. Utbildning är av central betydelse för att öka medvetenheten om miljö och hållbar utveckling.
- Det är inte minst viktigt utifrån ett långsiktigt perspektiv på en hållbar utveckling. Det är barnen som ärver den miljö, som föregående generationer har lämnat efter sig. Det

perspektiv man måste ha när det gäller miljöfrågor har stora likheter med ett barnperspektiv, båda ställer krav på långsiktighet och visioner.

- Barn betalar det högsta priset för bristen på hållbar utveckling. Vad som för en 75-åring kan tyckas evigheter bort, såsom miljökonventioner med hundraårigt perspektiv, är verklighet för dennes barnbarn.
- Tillgången till rent vatten, goda sanitära och hygieniska förhållanden är centralt för att barn skall kunna få sina rättigheter tillgodosedda på hälsoområdet. Miljöfrågan är därför också en fattigdomsfråga.
- Ett miljövänligt jordbruk är viktigt, inte minst med tanke på att en stor andel av världens arbetande barn är bundna till jordbruket.
- Barn och unga känner en stor oro för miljön och därför också ofta ett stort engagemang för miljöfrågor. (En SIFO-undersökning 1997 visade att hälften av de svenska 16-24-åringarna ansåg miljön vara en av de viktigaste politiska frågorna, medan bara var tredje person mellan 50 och 64 år ansåg det samma.) Det finns sålunda ett betydande intresse hos unga, som kan användas i arbetet för miljön inom det internationella utvecklingssamarbetet.⁷¹

I artikel 29 beskrivs syftet med barnets utbildningen och där nämns specifikt syftet att "utveckla respekt för naturmiljön" (art. 29.1 e). Barnkonventionen har i övrigt få specifika hänvisningar till miljö. I artikel 27 tas barnets levnadsstandard upp och där nämns även bostäder. Artikel 24 om hälso- och sjukvård. Enligt artikel 24 c skall konventionsstaterna vidta åtgärder för att bekämpa sjukdom och undernäring, bl.a. genom att tillhandahålla livsmedel och rent dricksvatten, med beaktande av de risker som miljöförstöring innebär. Därutöver gäller liknande rättigheter som för demokrati och mänskliga rättigheter, se ovan. För att kunna förändra en utveckling som är skadlig för miljön måste barnet ges möjlighet att uttrycka sin åsikt (art. 12) samt garanteras rätten till yttrande- och informationsfrihet (art. 13) m.fl.

Bilateralt samarbete för barnets rättigheter

Huvuddelen av det svenska utvecklingssamarbetet, ca två tredjedelar, är bilateralt, dvs. sker direkt mellan Sverige och enskilda utvecklingsländer. Sida ansvarar för den helt övervägande delen av det bilaterala biståndets genomförande. I detta har barnen alltid varit en viktig målgrupp, framförallt inom de sociala sektorerna. Hälsobiståndet fokuserade exempelvis tidigt på de små barnens överlevnad och undervisningsbiståndet riktades i första hand mot en utbyggnad av primärskolan.

KONSEKVENSER AV ETT BARNRÄTTSPERSPEKTIV

Som ett led i regeringens beslut att verka för ett barnrättsperspektiv i det internationella utvecklingssamarbetet, fastslog regeringen i regleringsbrevet år 1998 att Sida, som ett generellt verksamhetsmål,

"skall verka för att utveckla ett systematiskt barnperspektiv i utvecklingssamarbetet bl.a. genom effektiv uppföljning och genomförande av konventionen om barnets rättigheter och av vid FN-konferenserna gjorda åtaganden rörande barnets rättigheter och livsvillkor. Prioritet bör bl.a. ges åt insatser för barn med funktionshinder, barn i väpnade konflikter samt åtgärder mot barnarbete och sexuell exploatering av barn."

I regleringsbrevet år 1999 återkom regeringen enligt följande:

"Sida skall fortsatt verka för att utveckla ett systematiskt barnrättsperspektiv i utvecklingssamarbetet, bl. a. genom uppföljning och tillämpning av barnkonventionen och av vid FN-konferenserna gjorda åtaganden rörande barns rättigheter och villkor. Metoder och instrument skall utvecklas för att i utvecklingssamarbetet bidra till att förverkliga barns rättigheter. Flickors och pojkars olika villkor liksom särskilt utsatta barn skall uppmärksammas."

I linje med detta antog Sidas verksamhet i oktober 1999 ett positionspapper som behandlar ett barnrättsperspektiv för bilateralt samarbete. Barnets rättigheter i bilateralt samarbete (1999). Detta ger Sida riktlinjer för

Barn kan, i relation till ålder och mognad, antingen delta i samma studier som de vuxna eller i studier som speciellt planerats utifrån deras erfarenheter och situation. För att kunna säga att barnets bästa varit vägledande vid pla-

Sida skall fortsatt verka för att utveckla ett systematiskt barnrättsperspektiv i utvecklingsarbetet.

barnrättsarbetet och beskriver konsekvenserna för Sidas policy, landanalyser, landstrategier, projektbedömningar och konsekvenserna av ett rättighetsperspektiv i Sidas olika sektorer.

Positionspapperet lyfter fram den barnsyn som finns i barnkonventionen där barn är subjekt och har egna rättigheter, vilket medför att attityder till barn och deras roll i samhället måste förändras. Sida skall bidra till denna förändring genom att:

- *Synliggöra barn i statistik och analyser.*
- *Genomföra barnkonsekvensanalyser som visar konsekvenser för flickor och pojkar.*
- *Bidra till förändrade attityder till barn.*
- *Inkludera barn i planeringen.*
- *Stödja lagstiftning, reformer och statistik som främjar barnets bästa och motverkar diskriminering.*
- *Stödja utveckling av en demokratisk kultur där barn kan göra sin röst hörd i hem, skola, närsamhälle och inom central och lokal förvaltning.*
- *Stärka barnets rättssäkerhet.*
- *Stödja ökad bevakning av barnets rättigheter genom t.ex. stöd till ombudsmannafunktioner.*
- *Delta i dialog om barnets rättigheter.*

Barns deltagande

Sidas program- och projektbedömningar skall, då olika intressegruppers situation analyseras, inkludera barns synpunkter och erfarenheter.

neringen krävs en analys av barnens roll i sammanhanget. Ju äldre barnen blir desto fler och viktigare uppgifter och ansvar får de i samhället. En bedömning av barnen som intressegrupp måste bygga på både barnens eget bidrag till analysen och de vuxnas insikt och kunskaper om barnets situation. Ett barnrättsperspektiv i det bilaterala samarbetet påverkar stödet till statistik samt till central och lokal förvaltning. Stöd bör utgå till utbildning, inklusive undervisning om barnets rättigheter av lokala politiker och beslutsfattare, samt utbildning och metodutveckling för att öka barns och ungas möjligheter att delta i planering och beslutsfattande, utveckling av system och strukturer nödvändiga för att staten skall fullfölja sina åtaganden gentemot barn i enlighet med barnkonventionen (art. 4), konsekvensanalys av planerings- och budgetarbete utifrån barnkonventionens grundprinciper samt insamling, analys och presentation av köns- och åldersfördelad statistik.

Sida lyfter fram det faktum att FN:s kommitté för barnets rättigheter i sina kommentarer till artikel 4 understryker att budgetnedskärningar bör genomföras med respekt för barnets bästa, i synnerhet vad gäller särskilt utsatta barn. En barnvänlig ekonomisk politik kännetecknas av jämlik resursfördelning, ett långsiktigt perspektiv, förutsägbarhet och stabilitet, prioritering av social och human utveckling, hög sysselsättning, hänsynstagande till ålder, ett

jämställdhetsperspektiv samt bred uppbyggnad av socialt kapital.

Sida konstaterar vidare att stöd bör ges till utveckling av ekonomiska och politiska strukturer som ger förutsättningar för samhället och föräldrarna att tillförsäkra barnet dess grundläggande behov. Andra prioriteringar är stöd till en bilaga till statens budget som visar konsekvenserna av budgeten för barn, mikrokrediter till småföretagare, spar- och lånemöjligheter för fattiga, utveckling av nationell lagstiftning och reglering av ekonomin samt skuldavskrivning med inriktning på sociala sektorer.

Sida avser vidare prioritera stöd till barns deltagande i planering exempelvis inom områdena landsbygdsutveckling, urbanisering, jord, skog, fiske, näringslivets utveckling och miljöfrågor. Landsbygdsutvecklingen gäller bl.a. frågor som utbyggnad av grund- och yrkesutbildning, social service samt kommunikationer. Urbanisering gäller bl.a. boendemiljöer, infrastruktur, trygga och kreativa utemiljöer för barn, utveckling av social service, skola och hälso- och sjukvård samt utveckling av allmänna kommunikationer anpassade till barns behov. Jord, skog och fiske gäller bl.a. information och åtgärder för att skydda barn mot skador och risker.

I projekt avseende infrastruktur bör ingå en analys av hur projektet påverkar barn på kort och lång sikt. Påverkan på deras livsmiljö och relationer med familjen, skolgång och tillgång till hälsovård och försörjningsmöjligheter bör redovisas och beaktas. Skol- och hälsovårdsprogram bör utvecklas för barn som följer föräldrarna då byggarbetsplatserna flyttar.

Barnkonventionens grundprinciper bör tillämpas vid planering av forskningsprojekt och fördelning av forskningsanslag. Forskning som inkluderar barns syn på sin situation bör prioriteras. Forskning som speciellt belyser olika

barngruppers behov och villkor för att öka kunskap och förståelse för olikheter samt forskning som analyserar ekonomi och socialpolitik ur ett barnrättsperspektiv bör också prioriteras.

Sida bör även stödja staternas rapportering om efterlevnaden av barnkonventionen till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Denna process och diskussionerna med kommittén, kan användas såväl normativt som operativt i genomförandet av konventionen. För att uppföljningsprocessen skall fungera behövs stöd till staternas rapportskrivning, skrivning av alternativa rapporter från enskilda organisationer, stöd till spridningen av staternas rapporter och barnkommitténs rekommendationer samt stöd till kommittén för att utöka dess kapacitet att granska rapporter. Sida bör dessutom stödja utvecklande av barnombudsmannafunktioner samt enskilda organisationer och utbyta erfarenheter med enskilda organisationer som arbetar för barnets rättigheter.⁷²

För ytterligare exempel på Sidas arbete utifrån ett barnrättsperspektiv inom områdena hälsa, utbildning samt vatten och sanitet, se kapitel 6. Barntoppmötets mål-, fakta och trender om barns villkor i världen.

EXEMPEL PÅ BARNRÄTT SINRIKTAD VERKSAMHET

Här följer några exempel från Sidas samarbetsländer på verksamhet inriktad på barnets rättigheter som får stöd av Sida:

Kambodja: Genom UNICEF går stöd till inrättande av ett nationellt barnråd, (Cambodian National Council for Children) samt utveckling av kvalitén i skolor på landsbygden.

Bangladesh: Sida stödjer rätten till barnhälsovård inom ramen för ett sektorprogramstöd. Genom UNICEF stödjer Sida samarbete mellan enskilda organisationer och staten kring utbildning för arbetande barn i slumområden i Dhaka. *Sri Lanka:* Sida stödjer en statligt myndighet (Child Protection Authority), som driver barn-

rättsfrågor och särskilt skydd för utsatta grupper. Stöd går via UNICEF till barn på flykt och barn som drabbas av kriget.

Sydafrika: Kvinnors och barns rättigheter prioriteras i strategin för Sidas arbete i Sydafrika.

Inom stödet till rättsväsendet bereds ett stöd till förbättrat domstolsväsende för unga lagöverträdare. Via SHIA ges stöd till en myndighet, placerad direkt under presidenten, som bevakar och arbetar med att funktionshinderades rättigheter skall beaktas i all statlig verksamhet
Zimbabwe: Via International Catholic Child Health Bureau ges stöd till att utveckla domstolar som tar särskild hänsyn till unga lagöverträdare. Sida ger också stöd till en enskild organisation som sprider information om barnets rättigheter via teater. Den senaste landanalysen för Zimbabwe reflekterar ett barnrättsperspektiv. I Zimbabwe ingår också stöd till policydialogen kring funktionshinderades rätt till utbildning.
Tanzania: Fokus i den nya landstrategin ska vara på barn och ungdomar. Stöd ges också till policyutveckling runt barns rätt till utbildning och mot diskriminering av funktionshinderade flickor och pojkar.

Namibia: I Namibia stöds ett projekt som syftar till att ge en diskriminerad folkgrupp sin rätt till utbildning. Barnen från Sah-folket får utbildning på sitt modersmål i fyra år, därefter integreras de i den vanliga skolan.

Mozambique: I Mozambique pågår beredning för ett sektorstöd till utbildningssektorn med fokus på barns rätt till utbildning.

Kenya: Sida ger stöd till primärhälsovård.

Angola: Den nya strategin fokuserar på barnets rättigheter. Sida ger stöd till primärhälsovård och ungdomsmottagningar.

Bolivia: Stöd via UNICEF till tvåspråkig utbildning för barn som inte kan spanska.

Guatemala, Honduras, El Salvador och

Nicaragua: Sida stödjer utveckling av hälsosystem och reformer i hälsosektorn som syftar till att ge marginaliserade grupper tillgång till hälsovård. Fokus är på kvinnor och barn. I arbetet betonas rätten till resurser och rätt till miljö som är hälsofrämjande. Insatser för ungdomars attityder till sexualitet och reproduktiv hälsa

utgör en stor del av stödet. Prioritet har också arbete mot våld i hemmet samt preventiva och kreativa insatser relaterade till hiv/aids.

Västbanken/Gaza: Sida stödjer den nationella barnplanen och det barnsekretariat som bevakar barnplanen. Stödet innefattar stöd till skolkuratorer, sommarläger, kulturverksamhet för barn, barn med funktionshinder, barnstatistik, TV-program för barn om deras rättigheter samt program för vuxna om barnets rättigheter. En viss del av stödet till barnplanen kanaliseras via UNICEF. Detta går till utsatta barn och föräldrautbildning om barnets rättigheter och utveckling. Ytterligare stöd kanaliseras via Diakonia till barnlitteratur och samhällsbaserad rehabilitering av barn med funktionshinder.

ENSKILDA ORGANISATIONERS INSATSER FÖR BARNETS RÄTTIGHETER

Sida ger vidare ett omfattande stöd till enskilda organisationer som arbetar för barns rättigheter genom Sveriges internationella utvecklingssamarbete. Barnrättsorganisationen Rädde Barnen får stöd som används till att bedriva studier, opinionsbildning och praktiskt stödarbete, vilket kombineras i mobilisering för barns rättigheter i samarbete med lokala och regionala organisationer. Arbetet fokuseras på allmänt barnrättsarbete, arbetande barn, barn på gatan, barn med funktionshinder, barn i krig och på flykt, barnsoldater och sexuellt utnyttjade barn. Sida ger också stöd till andra svenska enskilda organisationer som verkar för barns rätt till hälso- och sjukvård samt barns rätt till utbildning. Dessa organisationer är Svenska kyrkans mission (SKM), Svenska missionsrådet (SMR), Stiftelsen svenska pingstmissionens u-landshjälp (PMU Interlife), Sveriges handikapporganisationers internationella biståndsförening (SHIA), Afrika-grupperna, UBV, Olof Palmes Internationella Centrum samt Swedish Co-operative Centre (SCC). Stöd ges till insatser för demokrati och mänskliga rättigheter som rör barn och ungdomar från minoriteter, information om barnkonventionen, försök att belysa etniska kon-

flikter och försöka att öka ungas engagemang och deltagande i samhällsplaneringen. Ett flertal andra organisationer som också bedriver arbete för barns rättigheter får stöd via Forum Syd och direkt från Sida.

KOMPETENS- OCH METODUTVECKLING

För att på ett effektivt och meningsfullt sätt integrera ett barnrättsperspektiv i utvecklings-samarbetet krävs kompetens- och metodutveckling. Sedan hösten 1998 pågår ett utbildningsprogram om barnkonventionen för alla Sidas anställda som syftar till att hänsynen till barnets rättigheter skall genomsyra allt utvecklingssamarbete. Samtliga enheter på Sida har haft seminarium om konsekvenserna av ett barnrättsperspektiv för just deras enhet. I arbetet med att följa upp regeringens skrivelser till riksdagen om dels mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik, dels demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklings-samarbete, tillsattes hösten 1998 en samrådsgrupp och en arbetsgrupp mellan UD och Sida. Dessa grupper har som syfte att främja att demokrati och mänskliga rättigheter, inklusive barnets rättigheter, genomsyrar Sidas och UD:s verksamhet. Under hösten 1998 och våren 1999 har fokus i arbetet legat på utbildning av kontaktpersoner från samtliga enheter på Sida och UD - ett nätverk har bildats. Hälften av enheterna har deltagit i denna specialistutbildning. Andra hälften deltar under hösten 1999. Med stöd av arbetsgruppen anordnas fortsättningsvis enhetsvisa seminarier och fortbildning för demokrati och mänskliga rättigheter, inklusive barnets rättigheter.

Som ett led i metodutvecklingen för ett MR-, demokrati-, och barnperspektiv har under år 1999 ett pilotprojekt genomförts för landstrategiprocessen för Zimbabwe. Syftet med en fördjupad MR-, demokrati- och barnanalys på landnivå är att söka göra det framtida biståndet mer relevant och effektivt - respekten för mänskliga rättigheter och graden av demokra-

tisering måste öka. En för UD och Sida gemensam handbok för landstrategiprocessen håller för närvarande på att utarbetas. Erfarenheterna från Zimbabweprojektet utgör här ett viktigt underlag. Av vikt är bl.a. att redan den första preliminära resultat- och landanalysen måste fokusera på och genomsyras av MR-, demokrati- och barnperspektivet. Erfarenheterna från pilotprojektet visar bl.a. att ambassadens aktiva och engagerade deltagande är en förutsättning för framgång. En annan avgörande förutsättning för framgång är ett genomtänkt partnerskap med samarbetslandets regering. Utvecklingsarbetet kommer att innefatta även andra landstrategier.

Ambassadpersonal kommer att få del av kompetensutvecklingen genom riktad utbildningsverksamhet och distansutbildning. Ett breddat samarbete med andra aktörer i Sverige och internationellt, med erfarenheter av att verka för ett demokrati- och rättighetsperspektiv, inklusive för barnets rättigheter, kommer att prioriteras.

Fördjupningsläsning

Sida (1997) *Minskad fattigdom. Sidas program för att bekämpa fattigdomen.*

Sida (1998) *Rättvisa och fred. Sidas handlingsprogram för fred, demokrati och mänskliga rättigheter.* Sidas informationsavdelning.

Sida (1998) *Kvinnor och män. Sidas program för jämställdhet.*

Sida (1998) *Omsorg om miljön. Sidas program för hållbar utveckling.*

Sida (1999) *Barnets rättigheter i bilateralt utvecklings-samarbete.*

6. Barntoppmötets mål – fakta och trender om barns villkor i världen

Den 30 september 1990 blev en historisk dag. Då samlades 71 stats- och regeringschefer från alla världsdelar i FN-huset i New York för ett unikt toppmöte - barntoppmötet. Det kan finnas anledning, nu när det är dags att summera hur väl de mål som då antogs har uppfyllts, att återge delar av den deklaration som då antogs:

Barntoppmötets deklaration år 1990

"Vi har samlats till detta barntoppmöte för att göra ett gemensamt åtagande och för att utfärda en enträgen uppmaning till hela världen - att ge varje barn en bättre framtid. Barnen i världen är oskyldiga, utsatta och beroende. De är också nyfikna, aktiva och fulla av hopp. Deras tid borde vara fylld av glädje och ro; av att leka, lära och utvecklas. Deras framtid borde formas i harmoni och samverkan. Deras liv borde mogna när de vidgar sina perspektiv och vinner nya erfarenheter.

Men för många barn är barndomens realiteter helt och hållet annorlunda. (.....)

Tillsammans har våra nationer resurserna och kunskaperna för att skydda barnens liv och att i oerhört hög grad minska deras lidande, för att bidra till att deras samlade mänskliga resurser kommer till full utveckling, och för att göra dem medvetna om sina behov, rättigheter och möjligheter. Konventionen om barnets rättigheter erbjuder en ny möjlighet att göra respekt för barnens rättigheter och välfärd i verklig mening universell. (.....)

Barnens välfärd kräver politiska åtgärder på högsta nivå. Vi är beslutna att vidta dessa åtgärder.

Vi själva förbinder oss härmed högtidligen att ge hög prioritet åt barnens rättigheter, åt deras

överlevnad, skydd och utveckling. Detta kommer också att trygga välfärden i alla samhällen.

Barntoppmötet har ställt oss inför utmaningen att handla. Vi har kommit överens om att anta denna utmaning.

Bland de samarbetspartners vi söker vänder vi oss speciellt till barnen själva. Vi vädjar till dem att delta i denna kraftansträngning.

Vi söker också stöd från Förenta nationerna, liksom från andra internationella och regionala organisationer, i den världsomfattande ansträngningen att främja barnens välfärd. Vi vädjar om ett större engagemang från enskilda organisationers sida, för att komplettera nationella ansträngningar och gemensamma internationella åtgärder på detta område.

Vi har beslutat att anta och genomföra en Handlingsplan som en ram för mera specificerade nationella och internationella åtagande. Vi vädjar till alla våra kollegor att stödja denna plan, som en del av prioriteringarna i våra nationella planer.

Vi gör detta inte bara för den nuvarande generationen utan också för alla generationer efter oss. Det kan inte finnas någon finare uppgift än att ge varje barn en bättre framtid."

Handlingsplanen som antogs innehöll sju övergripande mål för barnadödlighet, mödradödlighet, undernäring, vatten och sanitet, utbildning, utsatta barn samt analfabetism. För att underlätta måluppfyllelsen kompletterades handlingsplanen med utförliga skrivningar kring mer detaljerade mål och särskilda åtgärder inom olika sektorer.

Utifrån barntoppmötets övergripande mål presenteras i de följande avsnitten några fakta och trender under 1990-talet kring barnets

rättigheter och livsvillkor i världen. Varje avsnitt avslutas med exempel på svenska insatser och ståndpunkter. I faktaboxer och i varje avsnitt återfinns de artiklar i barnkonventionen som är relevanta för sakfrågan.

Utvecklingssamarbete för utbildning, hälsovård, vatten och sanitet samt skyddet för särskilt utsatta barn är klassiska biståndsområden, såväl multilateralt som bilateralt. De har alla grundläggande betydelse för barns uppväxtvillkor och levnadsförhållanden. Brister inom dessa områden får direkta konsekvenser för barnets situation och underminerar dess rättigheter. Utvecklingssamarbetet inom dessa sektorer måste därför innefatta ett tydligt barnrättsperspektiv. I en unik studie av Världsbanken om fattigdom (60 000 personer) redovisas detaljerade statistiska uppgifter om utvecklingen under 1990-talet inom områdena barnadödlighet, mödradödlighet, utbildning, vatten och sanitet m.m. (*Poverty Trends and Voices of the Poor, 1999.*) UNICEF sammanställer årligen en rapport om uppföljningen av barntoppmötet.

Några demografiska uppgifter

En dryg tredjedel av världens befolkning på 6 miljarder (1999) är barn. Tillförlitlig statistik för åldersgruppen 0-18 år, dvs. barnkonventionens definition av barn, är svår att få fram då den befintliga befolkningsstatistiken som regel endast avser åldersgruppen 0-15 år. Baserad på kompletterande överslagsberäkningar för gruppen 15-18 år redovisas nedan ungefärliga siffror. Vissa förenklingar görs när det gäller uppdelningen mellan industrialiserade länder och utvecklingsländer.⁷³

Majoriteten (ca 85 %) av världens barn lever i utvecklingsländerna, dvs. över 1,8 miljarder barn. I t.ex. Afrika söder om Sahara är en majoritet av befolkningen barn, där finns det drygt 290 miljoner barn. I exempelvis Uganda är hela 56 % av befolkningen barn.

Genomsnittet för utvecklingsländerna ligger på ca 40 % och för industriländerna på ca 23 %. De regionvisa beräkningarna nedan utgår från den regionindelning som UNICEF använder, vilken skiljer sig något från FN:s vanliga uppdelning i världsdelar.

<i>Regioner</i>	<i>Andel barn (ung. siffror)</i>
<i>Afrika söder om Sahara</i>	52 %
<i>Mellanöstern och Nordafrika</i>	44 %
<i>Latinamerika och Karibien</i>	40 %
<i>Ostasien, Sydostasien och Stillahavsområdet</i>	36 %
<i>Central- och Östeuropa</i>	29 %

<i>Land</i>	<i>Andel barn (ung. siffror)</i>	<i>Antal barn (milj)</i>
<i>Uganda</i>	56 %	11,3
<i>Angola</i>	54 %	6,3
<i>Rwanda</i>	53 %	3,2
<i>Etiopien</i>	52 %	30,4
<i>Mozambique</i>	51 %	9,4
<i>Bangladesh</i>	46 %	55,9
<i>Bolivia</i>	46 %	3,6
<i>Peru</i>	41 %	10,1
<i>Indien</i>	41 %	392,7
<i>Kina</i>	30 %	380
<i>Ryssland</i>	25 %	36,4
<i>Sverige</i>	21 %	1,9
<i>Japan</i>	19 %	24

Hälsa

Under denna rubrik behandlas tre av barntoppmötets mål: barnadödlighet, mödradödlighet och undernäring.

BARNADÖDLIGHET

Barntoppmötets mål: En minskning av 1990 års dödlighet för barn under fem år med en tredjedel eller till 70 per 1000 levande födda, beroende på vilket som utgör den största minskningen, till år 2000.

En stadig *nedgång i barnadödligheten* har visat sig sedan 1960-talet. Under 1990-talet har den minskat med 10 %. Med dagens takt kommer målet emellertid inte att nås i de flesta länder. Hiv/aids-epidemin bidrar till en mer negativ trend. I Afrika söder om Sahara dör ca 170 barn under fem år per 1000 födda och i Sydästen dör ca 120 barn under fem år per 1000 födda, att jämföras med Sverige som har en barnadödlighet på ca 4 per 1000 födda. Fortfarande dör 20 miljoner barn under fem år årligen av orsaker som enkelt kan åtgärdas. 8 miljoner av dessa barn dör före ett års ålder.

För tjugo år sedan vaccinerades enbart 5 % av barnen i utvecklingsländerna mot de sex vanli-

ga fungerande mödravård, förlossningsvård samt upplysning om amningens fördelar (art. 24.2) är av stor betydelse för barns hälsa. Amning ger ett bra skydd mot infektioner och innehåller den näring barnet behöver. I samhällen särskilt drabbade av hiv/aids är det viktigt att i samband med information om amning också ge lämplig rådgivning och information om smittoriskerna. Risken att kvinnor smittar sina barn via bröstmjölken är ca 15 %.⁷⁴

MÖDRADÖDLIGHET

Barntoppmötets mål: En minskning av mödradödligheten till hälften av 1990 års nivå till år 2000.

Fortfarande dör 20 miljoner barn under fem år årligen av orsaker som enkelt kan åtgärdas.

gaste och farligaste sjukdomarna för barn – mässling, stelkramp, kikhosta, tuberkulos, polio och difteri. I dag vaccineras ungefär 80 %, vilket innebär att tre miljoner färre barn dör per år av dessa sjukdomar. Fortfarande dör dock två miljoner barn varje år för att de saknar grundläggande vaccinationsskydd.

Ett problem som hänger ihop med vaccinationer och barns hälsa är *registrering* vid födseln. En födelseattest innebär att man får ett medborgarskap och därigenom tillgång till de privilegier och skydd staten kan ge. Många länder saknar effektiva system för att registrera födselar och har därigenom ofta oklara siffror över födelse- och dödstal. UNICEF uppskattar att ungefär 40 miljoner barn varje år, en tredjedel av alla födselar, inte registreras. I en del länder krävs födelseattest vid vaccinering och sjukvård. Utan ett fungerande system för registrering är det också svårt för ett land att planera sin sociala sektor.

Globalt sett har så gott som *inga framsteg* gjorts för att minska *mödradödligheten*. I dag är risken att en kvinna dör till följd av graviditetsrelaterade komplikationer 1 på 50 graviditeter i utvecklingsländerna. Siffran för kvinnor i industrialiserade länder kan vara så låg som 1 på 9000. Mödrasjukligheten är en större men mera osynlig del, uppskattningsvis 30-40 % av alla graviditeter i låginkomstländerna drabbas av akuta komplikationer som hotar fostrets eller kvinnans hälsa. Därtill kommer kroniska komplikationer efter förlossningen i ytterligare 10-15 % av alla graviditeter.⁷⁵ Graviditet och barnafödande i unga år innebär högre risker för både mor och barn.⁷⁶ Nära hälften av alla graviditeter är oönskade eller oplanerade. I utvecklingsländerna görs ca 20 miljoner hälsofarliga aborter varje år. Till följd av detta dör ca 70 000 kvinnor (vilket utgör 13 % av mödradödligheten).⁷⁷

UNDERNÄRING

Barntoppmötets mål: En minskning av svår och måttlig undernäring bland barn under fem år till hälften av 1990 års nivå till år 2000.

En liten förbättring har ägt rum vad gäller undernäring bland barn världen över, men förbättringstakten är för långsam för att målet skall nås i de flesta länder. En genomsnittssiffra visar att år 1985 var 34 % av barnen i världen undernärda, år 1990 31 % och år 1995 29 %.⁷⁸

Fortfarande saknar mer än hälften av världens befolkning tillgång till basala sanitära anordningar.

De vanligaste dödsorsakerna för barn är diarréer och akuta luftvägsinfektioner, ofta med undernäring som en negativt bidragande faktor. Undernäring är en stor hälsofara för världens barn. Den är en direkt eller indirekt bidragande orsak till ca hälften av de 12 miljoner dödsfallen bland barn under fem år i utlänterna varje år. Över 200 miljoner barn under fem år i utvecklingsländerna uppskattas vara undernärda.

Symptomen för undernäring hos barn är bl.a. att de växer dåligt, de blir kortare och väger mindre, de blir sjuka lättare och de kan få mentala eller fysiska funktionshinder. Dödstalen är fem gånger högre bland gravt undernärda barn än hos barn med normalvikt.

I vissa delar av världen, främst i Latinamerika och Ostasien, har det gjorts stora framsteg. På andra håll i världen kan man se en oroande utveckling. Mer än hälften av Sydasiens barn och vart tredje barn i Afrika är undernärda. I södra Afrika har ingen förbättring skett under 1990-talet. Ser man till världen i sin helhet

har också antalet undernärda barn ökat. År 1995 uppskattade WHO att 168 miljoner barn under fem år (27 %) var undernärda.

Undernärda barn riskerar också att få såväl fysiska som psykiska funktionshinder. Omkring 160 miljoner barn beräknas vara drabbade. För funktionshindrade barn, oavsett orsak till funktionshindret, är rätten till hälso- och sjukvård samt rehabilitering av särskild stor betydelse. Enligt artikel 23 skall konventionsstaterna garantera det funktionshindrade barnets rätt till särskild omvårdnad och till-

gång till hälso- och sjukvård samt rehabilitering. Konventionsstaterna skall också vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering för barn som utsatts för svåra upplevelser och övergrepp (art. 39).

Undernäring orsakas ofta av en kombination av otillräcklig diet och infektioner. Det finns dock andra, mer grundläggande orsaker än de rent fysiska till undernäringen. Sociala, politiska, ekonomiska och kulturella faktorer spelar en avgörande roll. Undernäring är både en konsekvens av och en orsak till fattigdom.

ÖVRIGT

Barns och ungas sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter är av central betydelse. Hiv/aids-epidemin har haft en starkt negativ påverkan på barns hälsa under de senaste två decennierna. År 1998 beräknade UNAIDS att 590 000 barn och unga under 15 år blev hiv-infekterade. Hiv/aids och andra sexuellt överförda infektioner är också ett stort problem för unga. Majoriteten av dem som i dag smit-

tas av hiv, ca 50 %, är 15-24 år. För att minska spridningen bland unga måste information och rådgivning om säkrare sex och tillgången till preventivmedel öka.⁷⁹

Den växande användningen av tobak och droger utgör en annan allvarlig hälsorisk för barn och unga. Enligt barnkonventionen (art. 33) skall konventionsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barn från olaglig användning av narkotika.⁸⁰

Exempel Sverige:

Sida har beslutat (1999) att samarbetsländerna bör ges stöd för att säkerställa att alla barn har tillgång till hälso- och sjukvård samt rehabilitering. Stödet bör vara både preventivt och kurativt. Stödet bör bl.a. avse mödra- och barnhälsovård, tonåringars hälsa, inklusive sexuell och reproduktiv hälsa, infektionssjukdomar, olycksfall, barn och hiv/aids samt hälsoinformation. Prioritet bör också ges till utveckling av hälsovårdsförvaltning och personalutbildning, exempelvis vad gäller hälsovårdens finansiering, privata sektorns roll, decentralisering och organisation samt grund- och vidareutbildning av hälsovårdspersonal. De äldre barnens behov (6-18 år) bör göras synligare och inkluderas i planering och organisation av hälsovården. Detsamma gäller läkemedelshandling. Andra viktiga områden är rehabilitering och rehabilitering av barn med funktionshinder och barn med psykosocial ohälsa. Viktigt är också tvärsektorielt samarbete för livsmedelstillgång och miljöfrågor.⁸¹

Rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6), rätten till ett namn, en nationalitet och att få behålla sin identitet (art. 7 och 8), barn med funktionshinder (art. 23), hälso- och sjukvård (art. 24), skydd mot narkotika (art. 33) samt rehabilitering (art. 39) m.fl.

Vatten och sanitet

Barntoppmötets mål: Världsomspännande tillgång till rent dricksvatten och goda sanitära

förhållanden till år 2000.

Markanta *framsteg* har gjorts, men målet kommer inte att uppnås globalt eller i någon region till år 2000. Tillgången till rent vatten i Afrika har ökat från 45 % till 58 % och i Ostasien och Stillahavsområdet från 61 % till 73 %. Fortfarande saknar mer än 3 miljarder människor, dvs. mer än hälften av världens befolkning, tillgång till basala sanitära anordningar.

Tillgång till rent vatten och sanitära anläggningar inom ett land och/eller inom en region kan variera kraftigt. Vanligtvis är tillgången större i tätorter än på landsbygden. För att belysa skillnaderna ges nedan några regionala exempel på förhållandena år 1996.

- I Afrika söder om Sahara hade 49 % av befolkningen tillgång till rent vatten (79 % i städerna och 36 % på landsbygden) och 44 % hade tillgång till nödvändiga sanitära anläggningar (73 % i städerna och 33 % på landsbygden).

- I Mellanöstern och Nordafrika hade 81 % av befolkningen tillgång till rent vatten (95 % i städerna och 67 % på landsbygden) och 72 % hade tillgång till nödvändiga sanitära anläggningar (91 % i städerna och 52 % på landsbygden).

- I Sydasiens hade 80 % av befolkningen tillgång till rent vatten (85 % i städerna och 78 % på landsbygden) och 33 % hade tillgång till nödvändiga sanitära anläggningar (71 % i städerna och 19 % på landsbygden).

- I Latinamerika hade 77 % av befolkningen tillgång till rent vatten (88 % i städerna och 46 % på landsbygden) och 71 % hade tillgång till nödvändiga sanitära anläggningar (81 % i städerna och 41 % på landsbygden).⁸²

Brist på rent vatten, dålig avlopps- och avfallshandling och hygien gör att sjukdomar sprids. I områden utan eller med dåliga sanitära anläggningar sprids lätt tarminfektioner, vilka kan få svåra diarréepidemier som följd. Diarré är särskilt allvarligt för små barn, som lätt blir uttorkade. Vissa insektsinfektioner, såsom malaria, guinea worm och bilharzia, är också vattenrelaterade infektioner. Otillräcklig

bevattnings av jordbruk leder till dålig skörd med matbrist med undernäring och bristsjukdomar som följd. Undernärda barn är också mer infektionskänsliga. I många kulturer tillhör vattenhämtning kvinnors och flickors arbetsysslor. Att gå långt och bära stora vattenkärl är ett tungt arbete som utsätter barnet för risker.

Vatten är en bristvara i många delar av världen. För att kunna garantera rätten till överlevnad (art. 6) måste alla barn ges tillgång till rent dricksvatten och goda sanitära förhållanden. För att garantera barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa skall konventionsstaterna bl.a. vidta lämpliga åtgärder för att minska spädbarns- och barnadödligheten, bekämpa sjukdom och undernäring, tillhandahålla rent dricksvatten samt ge information och undervisning om hygien (art. 24).

Konventionsstaterna har vidare åtagit sig att främja internationellt samarbete på området varvid särskild hänsyn skall tas till utvecklingsländernas behov. Även Riokonferensen om miljö och utveckling (1992) fastslog vikten av barns rätt till rent vatten, hygien och goda sanitära förhållanden.

Exempel Sverige:

Sida har beslutat (1999) att prioritera utbyggnad av vatten- och sanitetssystem i städer och tätbefolkade områden, information och utbildning om hygien och sanitet, insatser för olycksfallsprevention samt metoder och modeller för ett hållbart utnyttjande av vattenresurserna. Prioriteringar är integrering av barnkonventionens principer i konsekvensbedömningen av miljöinsatser, hänsyn till barns behov och rättigheter vid miljökatastrofer, bevakning av barns hälsa i samband med stora projekt som påverkar miljön samt reglering och lagstiftning för att skydda miljön.⁸³

Rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6) samt artikel 24 om hälso- och sjukvård. Enligt artikel 24 c skall konventionsstaterna vidta åtgärder för att bekämpa sjukdom och undernäring, bl.a. genom att tillhandahålla rent dricksvatten.

Utbildning

Barntoppmötets mål: Världsomspännande tillgång till grundutbildning och möjlighet för minst 80 % av barn i grundskoleåldern att genomgå grundskola till år 2000.

Antalet barn i primärskola ökar, men ökningen är otillräcklig för att nå målet för de flesta länder. Cirka 130 miljoner barn i världen i grundskoleåldern går inte i skolan och många som börjar skolan när aldrig den uppsatta miniminivån för utbildning (femte klass).

- *I dag skrivs drygt 80 % av alla världens barn i grundskoleåldern, 6-11 år, in i grundskola; 85 % av pojkar och 79 % av flickorna. I Afrika söder om Sahara skrivs endast 57 % och i Sydasiens 68 % av barnen in i grundskola.*
- *Många barn slutar skolan i förtid. I Sydasiens närmast endast 59 % av barnen femte klass och i Afrika söder om Sahara 67 % av barnen. I i-länderna när ca 99 % femte klass, för u-länderna som helhet ca 75 %.*
- *I utvecklingsländerna går 21 % av barnen i grundskoleåldern överhuvudtaget inte i skolan, flickor utgör en majoritet (56 %).*
- *I u-länderna skrivs 83 % av pojkar och 76 % av flickor in. Gapet mellan pojkar och flickor (gender gap) inskrivna i grundskolan till flickornas nackdel (könsdiskriminering) är till exempel tolv procentenheter i Sydasiens och nio procentenheter i Mellanöstern och Nordafrika. I de industrialiserade länderna skrivs 98 % av pojkar och 98 % av flickor i grundskoleåldern in i grundskolan. Det finns dock tretton länder i världen där gapet mellan pojkar och flickor inskrivna i secondary school (ungefär högskolestadiet) är till pojkarnas nackdel med tio procentenheter eller över, till exempel i Colombia, Sydafrika och Spanien. I Latinamerika och Karibien är det också fler flickor än pojkar inskrivna i grundskolan.⁸⁴*

I dag satsas 80 miljarder dollar per år på utbildning i världen. Enligt UNICEF:s beräkningar skulle det krävas ytterligare sju miljarder dollar varje år i ett decennium för att uppnå universell inskrivning av grundskolebarn år 2010.

Utbildningens långsiktiga fördelar är många. För att en demokrati skall kunna fungera krävs en befolkning som förmår ta del av information och sedermera av makten. En fungerande demokrati främjar i sin tur de mänskliga rättigheterna (och omvänt) och utgör i förlängningen en bättre garanti för fred och säkerhet. En bra grundskola är också det främsta verktyget för att skydda barn från skadligt arbete och sexuell exploatering. Det är särskilt viktigt att barn får tillgång till utbildning även under väpnade konflikter, bl.a. så att en känsla av vardag bibehålls och att möjligheter till försörjning ges.

En avgiftsfri grundskola och god kvalitet på utbildningen är viktigt. Dålig utbildning kan leda till att barn och föräldrar anser att det är mera meningsfullt om barnen arbetar. I en del länder avgiftsbeläggs skolor och/eller skolmaterial. Detta leder till att de som saknar ekonomiska resurser inte har möjlighet att få någon utbildning eller att föräldrarna blir tvungna att ta sina barn ur skolan i förtid.

Rätten till utbildning är i hög grad en jämställdhetsfråga. Av världens ungefär 1 miljard vuxna analfabeter, en sjättedel av mänskligheten, är två tredjedelar kvinnor.

En bra grundskola är också det främsta verktyget för att skydda barn från skadligt arbete och sexuell exploatering.

Det finns också klara ekonomiska fördelar för ett land att satsa på utbildning. Utbildning, framför allt av flickor, är enligt Världsbanken en av de utvecklingsinsatser som ger bäst avkastning. Många av de s.k. tigerekonomierna i Asien har satsat på just utbildning och den sociala sektorn, vilket är en av anledningarna till deras framgång. Utbildning är sålunda ett av de avgörande sätten för människor att ta sig ur fattigdom.

Det finns även ett tydligt samband mellan barna- och mödradödlighet och utbildning, speciellt flickors utbildning. Främjande av flickors rätt till allmän och jämlik utbildning gör att de föder färre barn, såväl som att färre dör i barnsäng. I Brasilien t.ex. får utbildade kvinnor (analfabeter) i genomsnitt 6,5 barn, medan de kvinnor som har en utbildning över grundskolenivån i genomsnitt får 2,5 barn. I Indien har det visat sig att barn, vars mödrar har gått i skolan, har dubbelt så stor chans att överleva som barn till utbildade kvinnor.

Exempel Sverige:

Sida fastslår (1999) att ett barnrättsperspektiv får konsekvenser i samarbetsländerna för lagstiftning, finansiering, läroplaner, lärarutbildning, samspelet mellan olika personalkategorier i skolan, elever och lärare samt elever sinsemellan. Det påverkar också samspelet mellan skola och föräldrar samt skola och näringslivet. Sida bör stödja utbyggnad av skolan, arbete för att motverka diskriminering av barn med funktionshinder och andra utsatta barn, utveckling av läroplaner och läroböcker, lärarutbildning samt undervisningsmetoder för att integrera barnkonventionens intentioner i skolutbildningen. Prioritet bör även ges utbildning om mänskliga rättigheter och utveckling av en demokratisk kultur i skolan. Utbildning som trygghetsskapande åtgärd i krigs- och flyktingsituationer och för barn i andra utsatta situationer bör prioriteras. Sida skall också verka för attitydförändring bland lärare och föräldrar för att motverka en kränkande behandling av elever.

Vidare skall Sida stödja undervisning på barnets modersmål samt barns deltagande i planering av deras utbildning. I Sidas stöd till utveckling av landsbygd, skogsnäring och fiske samt arbete i urbana miljöer är en utbyggnad av primärundervisning en möjlighet till en andra chans till utbildning och yrkesutbildning för arbetande barn och andra barn som inte går i skolan eller som har hoppat av skolan. Sida bör vidare prioritera stöd till kultur och medier. Bl.a. till minoriteters rätt till sin kultur, utveckling av barnbibliotek, produktion och spridning av barnböcker, utveckling av teater-, musik- och konstverksamhet för och med barn, t.ex. som del i fredsarbete och psykosocial rehabilitering, utbildning av journalister om barnets rättigheter, möjligheter för barn att få del av information och själva sprida information via media samt information i media om barnkonventionen.⁸⁵

Rätten till utbildning fastställs i barnkonventionens artikel 28. Grundutbildningen skall vara kostnadsfri och tillgänglig för alla. Det stadgas att "[...] disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet [...]" (art. 28. 2). I artikel 29 talas om utbildningens syfte, som bl.a. skall vara att utveckla barnets fulla möjligheter samt utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och naturmiljön.

Särskilt utsatta barn

Barntoppmötets mål: Skydd av barn under exceptionellt svåra omständigheter, i synnerhet vid väpnade konflikter.

Målet om särskilt utsatta barn är det enda av de sju övergripande målen som inte uttrycktes i kvantitativa termer. I handlingsplanen fastställs att ett förbättrat skydd av barn som lever under svåra förhållanden är ett specifikt mål och att världssamfundet skall sträva efter att eliminera de orsaker som leder till sådana förhållanden. Till denna grupp av barn hör t.ex. föräldralösa barn, gatubarn, flyktingbarn, barn med funktionshinder, barn som är offer för krig eller katastrofer och sexuella övergrepp

samt barn som utför skadligt barnarbete.

I barnkonventionens inledning stadgas också att "konventionsstaterna [...] erkänner att det i alla länder finns barn som lever under exceptionellt svåra förhållanden och att sådana barn kräver särskild uppmärksamhet."

FN:s kommitté för barnets rättigheter har ett särskilt avsnitt i sina anvisningar för konventionsstaternas rapportering till kommittén benämnt "Special protection measures". Staterna ombeds här analysera situationen för olika grupper av särskilt utsatta barn.

I översynen av barnfrågorna (Barnprojektet, UD) har – inom ramen för det övergripande arbetet med en samlad policy och strategi för ett barnrättsperspektiv i utvecklingssamarbetet – följande delteman getts särskild prioritet:

- *Barnarbete.*
- *Sexuell exploatering av barn.*
- *Barn med funktionshinder.*
- *Barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer.*
- *Barn på institutioner.*
- *Barn och hiv/aids.*

Svenska strategier för vart och ett av dessa teman är under utarbetande. De skall - med beaktande av att alla barn har lika rättigheter - dels utgå från ett generellt/samhällsstrukturellt perspektiv, dels fokusera på specifika/riktade insatser. Flickors och pojkars olika villkor skall genomgående uppmärksammas.

Starka samband föreligger mellan de sex tematiska områdena; de bakomliggande orsakerna är ofta desamma (social utslagning, fattigdom, brist på utbildning etc.) liksom de grundläggande och långsiktiga insatser som krävs för att åtgärda problemen (fattigdomsbekämpning, tillgång till utbildning, hälsovård, sociala trygghetssystem etc.). Utöver detta krävs specifika och riktade insatser inom vart och ett av de tematiska områdena. Några exempel på samband: Antalet barn som smittas av hiv kan minska bl.a. genom effektiv

satsning på sexuell och reproduktiv hälsa och genom att förhindra sexuell exploatering av barn. antalet barn med funktionshinder ökar då antalet väpnade konflikter stiger (t.ex. minskador), förekomsten av barnarbete ökar till följd av aids-epidemin då barn blir föräldralösa och tvingas försörja sig själva och yngre syskon etc.

Det grundläggande förhållningssättet till utsatta barns mänskliga rättigheter är att barnkonventionen garanterar alla barn rätt till respekt, delaktighet, trygghet och välfärd. Rättigheterna tillkommer varje enskilt barn. Konventionens fyra grundläggande principer - diskrimineringsförbudet, barnets bästa, rätten till liv och utveckling samt rätten att uttrycka sin åsikt och att få den respekterad - gäller för varje tolkning av barnkonventionen, så också inom de sex tematiska områden som behandlas i de följande avsnitten.

För varje tema görs först ett försök till avgränsning av området. Därefter följer en beskrivning av problemets omfattning. Några exempel på svenska insatser/svenskt agerande ges även. I faktarutor efter varje avsnitt återfinns de artiklar i barnkonventionen som är relevanta för problemställningen.

ILO uppskattar att minst 250 miljoner barn mellan fem och fjorton år arbetar.

BARNARBETE

Barnarbete sker under de mest skiftande omständigheter. Dels finns lättare arbetsuppgifter som kan ge självkänsla och utveckla barnet positivt, utan att inverka negativt på barnets skolgång, lek, vila och fritid, dels finns arbete som bryter ned barnet fysiskt och psykiskt. Barn är mer sårbara än vuxna och långvarigt arbete leder till trötthet, utsatthet och olyckor, som i sin tur kan leda till bl.a. skador

och funktionshinder. Tungt arbete för ett barn medför även till störningar i den intellektuella och känslomässiga utvecklingen. Barnets rättigheter och skydd mot barnarbete klargörs i såväl barnkonventionen som i ILO:s nya konvention nr 182.

Barnkonventionen artikel 32

Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling samt

ILO:s konvention (nr 182) och rekommendation (nr 190) om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete. Hit hör exempelvis slavarbete, prostitution, pornografi och tvångsrekrytering av barnsoldater.

ILO uppskattar att minst 250 miljoner barn mellan fem och fjorton år arbetar. Närmare hälften av dessa arbetar heltid. Cirka hälften av alla arbetande barn i världen finns i Asien. Afrika är den del av världen som har den högsta frekvensen av barnarbetare. Man beräknar att vart tredje barn sysslar med någon form av

ekonomisk aktivitet. I Latinamerika arbetar ungefär vart femte barn. UNICEF uppger att barnarbete har ökat markant i Öst- och Centraleuropa som följd av den snabba omläggningen till marknadsekonomi efter Berlinmurens fall.

Det mesta barnarbetet utförs av barn i åldersgruppen över 10 år, men även mycket små barn exploateras i barnarbete. Barnarbete är

dubbelt så vanligt på landsbygden som i städerna. På landsbygden arbetar nio av tio barn inom jordbruk, medan barn i städerna främst arbetar med försäljning och service (ofta som hembiträden) samt i tillverkningsindustrin. Barnarbete består dock till största delen av obetalt arbete inom familjen. Vanligt är också arbete på fälten och på gatorna, såsom försäljning på marknaden, skoputsning, biltvätt etc. (informella sektorn). Lönearbete i den formella sektorn är däremot mindre vanligt. Andelen barn som arbetar inom exportindustrin är förhållandevis begränsad. Den andel av de arbetande barnen som arbetar i exportindustrin är troligen lägre än 5 %. En studie i Bangladesh år 1995 visade att barn arbetar i mer än 300 yrken, vid sidan av exportindustrin.

När det gäller barnarbetare och gatubarn finns det vissa sammanblandningar. Med gatubarn menas dels barn som arbetar på gatan, dels hemlösa gatubarn. Det finns också barn som ständigt bor på gatan tillsammans med sina familjer, t.ex. i Indien. Den absoluta majoriteten av de barn som arbetar på gatan har ett hem och en familj. De hemlösa barnen är en minoritet, uppskattningsvis endast 10-15 %. UNICEF uppskattade på 1980-talet antalet gatubarn till 80-100 miljoner, en "guesstimate", som fortfarande citeras ofta. I den ingår också barn som arbetar på gatan, men alltså inte nödvändigtvis lever där.

Fattigdom är den främsta orsaken till att barn och unga måste arbeta. Barn är också lättare att utnyttja än vuxna. De säger inte emot, de organiserar sig sällan fackligt och de betalas lägre löner än vuxna etc. Förekomsten av barnarbete gör att fattigdomen befästs i en ond cirkel. Barnen får ingen utbildning för att de måste arbeta, vilket leder till att nästa generation också sitter fast i farliga, underbetalda arbeten. På grund av detta förhindras landets ekonomiska och sociala utveckling. Nedskärningar inom den sociala sektorn (t.ex. utbildning) och skolavgifter, gör också att många barn inte kan gå i skolan, utan måste

arbeta. Undervisningens kvalitét kan också ha blivit så dålig att föräldrarna finner det mera meningsfullt att barnen arbetar. En stor del av de åtgärder som i dag sätts in för att minska antalet arbetande barn syftar till att ge dem alternativ till arbete. Bra utbildning, som familjer har råd med, är ett av de främsta medlen för att komma åt barnarbete.⁸⁶

Exempel Sverige:

Svenska ståndpunkter inför och under den internationella barnarbetskonferensen i Oslo år 1997 var: Ökad fokus på fattigdomsbekämpning. Barnens familjer måste få en möjlighet till försörjning och social trygghet på annat sätt än genom barnarbete. Rätten till utbildning, skolan skall göras tillgänglig för alla barn. Kopplingen mellan satsningar på humankapital, t.ex. utbildning, och ökad ekonomisk tillväxt är en avgörande faktor. Jämställdhetsperspektivet måste aktivt uppmärksammas, dvs flickors och pojkars olika villkor vad gäller barnarbete. Samarbetet med Bretton Woods institutionerna, t.ex. Världsbanken, och den privata sektorn är angeläget. Uppföljning och utvärdering av förverkligandet av konferensens åtaganden är viktigt. Barnkonventionens principer skall genomsyra internationellt handlande och utvecklingssamarbete. Utrikesdepartementet utarbetar en rapport om barns ekonomiska och sociala roll i globaliseringen (EGDI).⁸⁷ Sverige ger också stöd till ILO:s barnarbetsprogram IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour). Programmets målsättning är att stärka mottagarländernas förmåga att avskaffa barnarbete. En svensk strategi mot barnarbete är under utarbetande i översynen av barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Rätten till utbildning (art. 28), utbildningens syfte (art. 29), rätten till vila och fritid (art. 31), skydd mot ekonomiskt utnyttjande (art. 32), förhindrande av handel med barn (art. 35), skydd mot annat utnyttjande (art. 36) m.fl.

Fördjupningsläsning - barnarbete

ILO, UNICEF, NGO Group for the Convention on Rights of the Child och Human Right's Watch har utgett studier om barnarbete. Några exempel:

Boyden, Jo & Ling, Birgitta & Myers, William (1998) *What works for working children*. Stockholm: UNICEF och Rädda Barnen.
Cunningham, Hugh & Viazzo, Pier Paolo (red) (1996) *Child labour in historical perspective 1800-1985: case studies from Europe, Japan and Colombia*. Florens: UNICEF ICDC.
Rodgers, Gerry & Standing, Guy (1981) *The Economic Activities of Children: Issues for Analysis*. Geneva: ILO.
UNICEF ICDC (1995) Ennew, Judith. *Learning or Labouring. A Compilation of Key Texts on Child Work and Basic Education*. Innocenti Reading in Children's Rights. Florence: UNICEF ICDC.

SEXUELL EXPLOATERING AV BARN

Med sexuell exploatering av barn avses olika saker: *Kommersiell sexuell exploatering* innefattar bl.a. barnpornografi och barnprostitution samt handel med barn för sexuella tjänster inom och utanför nationsgränser.⁸⁸

Sexuella övergrepp på barn (sexual abuse) innefattar bl.a. att ett barn utnyttjas sexuellt av en vuxen, såsom vid incest, våldtäkt, sexuella ofredanden m.m.⁸⁹ Ett annat exempel är könsstympning som oftast räknas in under "gender-based discrimination and violence".⁹⁰ *Sexuella utnyttjanden* kan ta sig många olika uttryck, t.ex. barnarbetare som utnyttjas sexuellt av arbetsgivare, barn som utnyttjas av lärare, unga flickor som tvingas in i för tidiga äktenskap samt sexuella övergrepp i hemmen. Våld och övergrepp i hemmen är också en orsak till att barn väljer att leva på gatan, där de sedan lättare faller offer för kommersiell sexuell exploatering. Barn som befinner sig i väpnade konflikter är särskilt utsatta. I dag används våldtäkt på barn ofta som ett vapen i krig. Mörkertalen är stora, men problemet är universellt.

Minst en miljon barn beräknas varje år dras in i den kommersiella sexhandeln.⁹¹ FN:s befolkningsfond (UNFPA) uppger att omkring två miljoner flickor i åldrarna fem till femton år tvingas ut på den kommersiella sexmarknaden varje år, där det redan sägs finnas tiotals miljoner barn.⁹² I en rapport från FN:s Asienkontor (ESCAP) hänvisas också till siffran tio miljoner barn i prostitution världen över och ytterligare en miljon barn som dras in i sexhandeln varje år. Det påpekas dock att metoderna för beräkningarna inte är kända.⁹³

Kommersiell sexuell exploatering av barn existerar överallt. När problematiken började uppmärksammas på allvar, mycket genom "Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn" i Stockholm 1996, var det främst problemen i Asien som togs upp. Den kommersiella sexuella exploateringen av barn är idag ett stort problem både i Öst- och Centraleuropa och i resten av världen.

De synligaste förövarna är pedofiler i sextu- rism. De flesta som utnyttjar barnprostituera- de är dock lokala män. Ökat antal internationella militära operationer, t.ex. i Kambodja och Moçambique, har också visat sig leda till ökad barnprostitution.⁹⁴ Exempelvis har hiv/aids medfört att allt yngre barn utsätts för sexuell exploatering, i den felaktiga föreställ- ningen att dessa inte skulle vara smittade eller t.o.m. att flickor som ej debuterat sexuellt skulle kunna bota hiv/aids.⁹⁵

Kunskapen om barnpornografi är mer bristfäll- lig. Samma barn som är exploaterade i prosti- tution utnyttjas även i barnpornografi, i både i- och u-länder. Barnpornografi finns även på Internet, vilket är kommersiellt framgångsrikt och svårt att komma åt.

Det är svårt att bedöma hur barn påverkas av att bli sexuellt utnyttjade. De fysiska effekter- na kan vara: oönskade graviditeter, hivsmitta och andra sexuellt överförda infektioner samt våld.

De psykosociala effekterna kan vara att barnen stöts ut av såväl familj som samhälle. Barnen blir skuldbelagda och får svårt att leva ett normalt liv igen. I vissa länder kan barnen dessutom riskera att bli åtalade av det juridiska sys-

dess arbete med staters uppföljning av världskongressen mot sexuell exploatering av barn. Sida arbetar aktivt med barn och ungdomars sexuella och reproduktiva hälsa, barn- och ungdomsprostitution m.m. Sida har publicerat

Fattigdom, våld i familjer samt kvinnors och barns svaga ställning i samhället är viktiga orsaker till att barn utsätts för sexuell exploatering.

tem, som i stället borde skydda dem. De allvarliga följderna av sexuellt utnyttjande gör att rehabiliteringen av dessa barn är svår. Barn som blir kommersiellt sexuellt exploaterade har ofta tidigare blivit utsatta för incest eller våld i hemmet.

Fattigdom, våld i familjer samt kvinnors och barns svaga ställning i samhället är viktiga orsaker till att barn utsätts för sexuell exploatering.⁹⁶

Exempel Sverige:

Sverige var år 1996 värdland för Världskongressen mot kommersiell exploatering av barn. Sverige verkar för att resultaten från Världskongressen genomförs i landprogram, bl.a. genom UNICEF.

Uppföljningsmöten kring Världskongressen arrangeras bl.a. av NGO-gruppen för barnkonvention/Focal point on Sexual Exploitation i Genève. Sverige deltar i programmatiska satsningar för barn, inklusive åtgärder mot sexuell exploatering, i Europarådet, Östersjöstaternas Råd och Nordiska rådet. Regeringen beviljade år 1998 bidrag till ECPAT Sverige för mobilisering av enskilda organisationer i Öst- och Centraleuropa i arbetet mot kommersiell sexuell exploatering och år 1999 för insatser mot turism där barn utnyttjas sexuellt. Sida stödjer ESCAP i Asien-regionen i

(1997) en svensk strategi för bl.a. dessa frågor. Sida arbetar vidare mot bl.a. kvinnlig könsstympning genom WHO och UNICEF. Utrikesdepartementet ger (1999) i cirkulär tillsänt samtliga utlandsmyndigheter rekommendationer om hur frågor om barnsexhandel bör hanteras, bl.a. i de fall svenska medborgare misstänks för sexualbrott mot barn.⁹⁷ En svensk strategi mot sexuell exploatering av barn är under utarbetande i översynen av barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Uppfostran och utveckling (art. 18), skydd mot övergrepp (art. 19), skydd mot ekonomiskt utnyttjande (art. 32), skydd mot sexuellt utnyttjande (art. 34), förhindrande av handel med barn (art. 35) samt skydd mot annat utnyttjande (art. 36) m.fl.

Fördjupningsläsning – sexuell exploatering av barn

UNICEF, ECPAT och NGO Group for the Convention on the Rights of the Child har utgett studier inom ämnet. Några exempel: Christian Aid (1995) *An Abuse of Innocence - Tourism and child prostitution in the third world*. London: Christian Aid. ECPAT International (1998) *Moving to Action. A second report on the implementation of the Agenda for Action adopted at the first World Congress against Commercial Sexual Exploitation*. Bangkok. ECPAT. Lee-Wright, Peter (1990) *Child Slaves*. London: Earthscan. O'Grady, Ron (1994) *The Rape of the Innocent*.

Bangkok: ECPAT.

Östersjöstaternas råd har skrivit två rapporter: *Commercial Sexual Exploitation of Children in the Baltic Sea Region. A Report with Recommendations* Jan 1998, Council of the Baltic Sea States, CBSS. *Commercial Sexual Exploitation of Children in the Baltic Sea Region. Comprehensive report.* Mars 1998, CBSS.

BARN MED FUNKTIONSHINDER

Barn kan få funktionshinder av medfödda skador eller sjukdomar. Funktionshindret kan också orsakas av fattigdom, dålig utbildning eller dålig vård. Tre miljoner barn beräknas vara blinda på grund av A-vitaminbrist. Under väpnade konflikter utsätts ofta barn för skador (t.ex. av landminor) som kan leda till funktionshinder.

I FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet används följande definition för funktionshinder och handikapp (paragraf 17 och 18):

"Begreppet 'funktionsnedsättning' innefattar ett stort antal olika funktionshinder i olika befolkningsgrupper överallt i världen. Människor kan

ger konkreta förslag till regeringarna om vad som bör göras för att rättigheterna skall respekteras och de funktionshindrades situation förbättras. Målet är att åtgärderna för att tillgodose behoven hos människor med olika funktionshinder skall integreras som en självklar del i alla samhällsinsatser, snarare än göras till föremål för särskilda lösningar. Barn med funktionshinder nämns speciellt i FN:s standardregler, inte minst när det gäller lika möjligheter till utbildning. Standardreglerna är inte juridiskt bindande, men de utgör en moralisk förpliktelse och fungerar som riktlinjer för åtgärder, och de synliggör också brister i samhället. Ett viktigt mål är att människor med funktionshinder skall integreras i samhället.

Enligt FN:s utvecklingsprogram (UNDP) beräknas det finnas drygt 300 miljoner människor med funktionshinder i världen (*moderately and severely disabled*), vilket motsvarar cirka sex procent av världens befolkning. Av dessa lever två tredjedelar, runt 200 miljoner, i u-länder. Cirka 35-40 miljoner barn i u-länder har ett funktionshinder enligt denna studie.⁹⁸ Världshälsoorganisationen (WHO) uppger att

Omgivningens negativa inställning är ofta ett större problem än funktionsnedsättningen i sig.

ha funktionsnedsättningar på grund av fysiska eller intellektuella skador eller sjukdomar, syn- eller hörselskador eller -sjukdomar, medicinska tillstånd eller mentalsjukdomar. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar kan vara av bestående eller övergående natur. 'Handikapp' avser förlust eller begränsning av möjligheterna att delta i samhällslivet på samma sätt som andra."

FN:s standardregler är ett viktigt verktyg i arbetet med att påverka människors attityder till funktionshinder. Dessa 22 standardregler bekräftar funktionshindrades rättigheter och

ca tio procent av världens befolkning, eller drygt 500 miljoner, har ett funktionshinder, varav 140 miljoner är barn. UNDP:s och WHO:s siffror skiljer sig åt - sannolikt beroende på skillnad i definition - vilket gör det svårt att dra några mer exakta slutsatser om antalet funktionshindrade i världen.

Barn med funktionshinder diskrimineras ofta. De får sällan gå i skola, de göms undan i hemmen eller hamnar på institutioner, som ofta saknar medel och kompetens för att tillgodose barnens behov. Negativa attityder och myter

kring funktionshinder gör att barn med funktionshinder utsätts för övergrepp och diskriminering. Omgivningens negativa inställning är ofta ett större problem än funktionsnedsättningen i sig. Funktionshindrade barn syns ofta inte i samhället, vilket gör dem mer sårbara och vanvård blir svårare att upptäcka. Barn med funktionshinder, framför allt barn på institutioner, löper också mycket större risk än andra barn att utsättas för sexuella övergrepp. Flickor är särskilt utsatta.

Mycket få barn med funktionshinder i u-länder får någon form av rehabilitering och utbildning, siffror på en till fyra procent har angivits. Även inom ramen för det internationella utvecklingssamarbetet har det visat sig att barn med funktionshinder ibland har undantagits från de grupper som fått del av resurserna.⁹⁹ En strävan bör i stället vara att insatser för barn med funktionshinder i första hand skall utgöra en del i det generella utvecklingssamarbetet och i form av särskilda projekt i det fall detta är nödvändigt.

Exempel Sverige:

Sverige initierade och deltog aktivt i utarbetandet av FN:s standardregler på handikappområdet (1993). Sverige var pådrivande i arbetet med den handikappresolution som, på förslag av FN:s kommission för social utveckling, antogs av FN:s generalförsamling år 1997. På svenskt initiativ lyftes ett särskilt avsnitt om barn med funktionshinder in dels i barnresolutionen (den s.k. omnibusresolutionen) som beslutades av FN:s generalförsamling hösten 1997, dels i EU-anförandet vid MR-kommissionens möte 1998. Sverige var även pådrivande för att barn med funktionshinder uppmärksammades i den resolution om barnets rättigheter som antogs av generalförsamling år 1998. Sverige har under två mandatperioder gett betydande stöd till FN:s särskilde rapportör för handikappfrågor (Bengt Lindqvist). Barn med funktionshinder uppmärksammas vidare i regeringens skrivel-

ser till riksdagen, bl.a. Afrika-, MR- och demokratiskrivelse. Sida har genomfört en översyn av biståndet inom handikappområdet (1998) och anställt en särskild handläggare för dessa frågor. Sida och SHIA (Svenska handikapporganisationernas Internationella Biståndsförening) ger stöd till ett handikappolitiskt program i Sydafrika. Vid nordiska biståndsmöten (1998) behandlades frågan om förbättrad integrering av bistånd till personer med funktionshinder i det bi- och multilaterala utvecklingssamarbetet. Nordiskt Kontaktutvalg (ett nätverk av nordiska handikapporganisationer som arbetar med utvecklingsbistånd till funktionshindrade) samordnar ett erfarenhetsutbyte i fyra seminarier inför en nordisk konferens år 2000. Det svenska seminariet behandlade frågor om barn med funktionshinder och gender. En svensk strategi för barn med funktionshinder är under utarbetande i översynen av barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Artikel 23 i barnkonventionen tar specifikt upp barn med funktionshinder, deras rätt till kostnadsfri särskild omvårdnad, m.m. Det är dock viktigt att komma ihåg att utöver denna artikel gäller även alla de övriga artiklarna. Möjligheterna och rättigheterna för barn med funktionshinder skall vara desamma som för alla andra barn (diskrimineringsförbudet, art. 2).

Fördjupningsläsning - barn med funktionshinder

Helander, Einar (1991) *Training in the Community for People With Disabilities*. Genève: WHO.
Rädda Barnen (1996) *The Rights of Children With Disabilities. How is Progress Monitored. A review of national and NGO-reports to the committee on the rights of the child*. Konsultrapport. Andersson-Brolin, Lillemor. Rädda Barnen.
Rädda Barnen (1998) *Barn med handikapp*, faktablad.
Shah, P M (1991) *Prevention of Handicaps in Children in Primary Health Care*, artikel i Bulletin of the World Health Organization Vol 69 No 6 1991.
The centre for easy to read (1998) *The Standard Rules of the United Nations - easy to read*. Häfte skrivet av Kitte Arvidsson.
Tiroler, Gabor & Lagervall, Tomas (1995) *Poverty*

and Disability - a position paper, konsultrapport för Sida.

Zinkin, Pam & McConachie (1995) *Disabled Children & Developing Countries*. Cambridge: Cambridge University press.

BARN I VÄPNADE KONFLIKTER OCH HUMANITÄRA KATASTROFER

Det humanitära biståndet verkar i två skilda miljöer (som dock kan förekomma samtidigt) dels i samband med väpnade konflikter, dels när naturkatastrofer slagit ut människors normala livsvillkor.¹⁰⁰

Barn är särskilt sårbara i händelse av väpnade konflikter eller naturkatastrofer. Till följd av humanitära katastrofer tvingas barn ofta fly, ibland utan föräldrar eller familj. UNHCR beräknar att det finns ca 50 miljoner människor som på något sätt är på flykt i världen. Ungefär 80 % av alla flyktingar är kvinnor och barn.¹⁰¹ Flyktingbarn löper ökad risk att rekryteras som soldater och att utnyttjas sexuellt.

senaste tio åren två miljoner barn blivit dödade i väpnade konflikter runt om i världen, en miljon har blivit föräldralösa, mer än sex miljoner har skadats allvarligt eller blivit permanent funktionshindrade och mer än tio miljoner har fått psykiska trauman. Ett stort problem är minor – det beräknas i dag finnas ca 110 miljoner minor utplacerade i 62 länder – vart femte dödsoffer för en mina är ett barn och många barn har fått svåra funktionshinder till följd av minor. I december 1997 antogs en konvention om förbud mot anti-personella landminor.¹⁰²

Barn har även tvingats bli aktörer i väpnade konflikter. Barn används regelbundet som soldater, medhjälpare eller tvångsprostituerade i krig. Det beräknas att omkring 300 000 barn under 18 års ålder i mer än 50 länder utnyttjas som barnsoldater i dag. Barn rekryteras under tvång eller tvångsliknande former. De inkallas, kidnappas eller kan t.o.m. bli tvungna att döda sina egna familjemedlemmar eller grannar, vil-

Gemensamt för de flesta barnsoldater är att de går miste om sin barndom och ådrar sig såväl psykiska, som fysiska skador.

Risken för spridning av hiv/aids ökar och flickor är extra utsatta. I humanitära katastrofer blir vidare mat och bostad ofta bristfällig för barnet, vilket leder till undernäring och mottaglighet för sjukdomar, skolgången avbryts och tillgången till hälsovård försvåras. Traumatiska upplevelser och brist på trygghet kan leda till att barnet åsamkas allvarliga psykosociala skador.

Ungefär 90 % av offren i väpnade konflikter är civila. Barn har ingen skuld i de väpnade konflikternas uppkomst, likväl drabbas de oftast oproportionerligt hårt av dem. Enligt uppskattningar i FN-sekretariatet har under de

ket gör det omöjligt för dem att återvända. Barn, särskilt de som lever under svåra ekonomiska och sociala förhållanden kan också lockas av det militära livet. Löften om skydd, lön, mat, medicin och kläder blir en utväg i brist på andra alternativ. Gemensamt för de flesta barnsoldater är att de går miste om sin barndom och ådrar sig såväl psykiska, som fysiska skador. För att barnet skall kunna återvända till ett liv utan våld, krävs stora insatser i form av utbildning, försoningsarbete och traumabehandling, både för barnsoldaten och för det samhälle som barnet skall återvända till.¹⁰³

År 1996 gjordes en betydande studie på uppdrag av FN:s generalförsamling om väpnade konflikters inverkan på barn, den s.k. Machelstudien.¹⁰⁴ Som en följd av denna studie utsåg generalsekreteraren 1997 en särskild representant (Olara Otunnu) som skall verka för att höja medvetandet om barns utsatthet i väpnade konflikter bland regeringar, inom FN-systemet och i andra internationella fora. Den särskilde representanten skall också genom konkreta diplomatiska initiativ försöka få krigförande parter att respektera barns särskilda rättigheter och behov av skydd.

Kommissionen för mänskliga rättigheter har tillsatt en arbetsgrupp för att utarbeta ett frivilligt *tilläggsprotokoll till barnkonventionen om barn i väpnade konflikter*. I det föreliggande förslaget anges 18 år som lägsta ålder för rekrytering till staters väpnade styrkor och deltagande i väpnade konflikter. För närvarande anger barnkonventionen 15 år som minimiålder för rekrytering.

Exempel Sverige:

Sverige var stark tillskyndare till FN:s studie om barn i väpnade konflikter, den s.k. Machelstudien. Genom svenska FN-representationen i Genève inbjöd Sverige de humanitära FN-organen till möte (mars 1997) för att påbörja en diskussion om hur förslagen i Machelstudien kan integreras i berörda FN-program. Sverige verkar aktivt för en höjd åldersgräns till 18 år för såväl rekrytering som deltagande i väpnade konflikter (s.k. rak 18-årsgräns). Sverige tog initiativ till tilläggsprotokollet till barnkonventionen om höjd åldersgräns på basis av ett förslag från FN:s kommitté för barnets rättigheter. Förhoppningen är att arbetsgruppen, som har svenskt ordförandeskap (ambassadör Catherine von Heidenstam), snart skall kunna avsluta sitt arbete. Vid ett möte på Island den 29 augusti 1999 gjorde de nordiska utrikesministrarna en gemensam deklaration till stöd för upprättandet av ett tilläggsprotokoll med rak 18-årsgräns. Sverige stödjer vidare den särskilde representantens verksamhet och verkar för att

de sakfrågor han identifierar följs upp genom de operativa FN-organen. Genom utvecklings-samarbetet bidrar Sverige till att även i humanitära katastrofer tillhandahålla utbildning för barn och stödjer strävandena att demobilisera och rehabilitera barnsoldater. Sida utarbetade

1998 en strategi för arbetet med barn i samband med konflikter och katastrofer.¹⁰⁵ Sverige verkar för att den humanitära verksamheten ges större utrymme i UNICEF:s styrelse. En svensk strategi för barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer är under utarbetande i översynen för barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Behandlingen av flyktingbarn (art. 22), skydd i väpnade konflikter (art. 38), rehabilitering av offer för väpnade konflikter (art. 39), skydd mot övergrepp (art. 19), alternativt omvårdnad (art. 20), skydd mot sexuellt utnyttjande (art. 34), straffprocess och kriminalvård (art. 40), m.fl.

Artikel 38 i barnkonventionen hänvisar i stort till de regler som gäller i den internationella humanitära rätten, huvudsakligen 1949 års Genève-konventioner och de två tilläggsprotokollen från 1977.

Fördjupningsläsning – barn i väpnade konflikter

Goodwin-Gill, Guy & Cohn, Ilene (1994) *Child soldiers: the role of children in armed conflicts*. Oxford Clarendon Press.

Brett, Rachel & McCallin, Margret (1996) *Children the Invisible Soldiers*. Stockholm: Rädda Barnens förlag

Ressler, Everett & Boothby, Neil (1988) *Unaccompanied Children: Care and Protection in Wars, Natural Disasters and Refugee Movements*. New York: Oxford University Press.

Sida (1998) "Ett humanitärt bistånd med barnrättsperspektiv", längre skrift. Sida.

På Rädda Barnens hemsida finns en avdelning om barnsoldater, där t.ex. uppgifter om det ungefärliga antalet barnsoldater per land finns: www.rb.se Rädda Barnen ger också regelbundet ut ett nyhetsbrev "Children of war".

BARN PÅ INSTITUTIONER

Med barn på institutioner avses bl.a. barn med funktionshinder som bor på institutioner, föräldralösa barn på barnhem, barn som har föräldrar men som ändå bor på barnhem (vilket ofta är fallet), omhändertagna barn såsom gatubarn som tas in på olika institutioner samt barn i häkte och i fängelse.

En ofta citerad studie om barnhem och liknande institutioner, "Roofs and Roots - the Care of Separated Children in the Developing World", uppger att det finns 6-8 miljoner barn i världen placerade på institution. I studien förespråkas icke-institutionell vård. För de många existerande barnhemmen framhålls

Det är inte ovanligt att barnen utsätts för både vanvård och övergrepp, inklusive sexuella övergrepp. Risken är dessutom mycket större för funktionshindrade barn än för andra barn på institutioner p.g.a. deras beroendeställning och utsatthet. Många barn som vistats länge på institution utsätts, när de lämnar institutionen, för ökad risk för kriminalitet och sexuell exploatering, för att därefter hamna i fängelse.

När det gäller barn i häkten och i fängelser finns många studier som visar att förhållandena för barn ofta är extra inhumana, eftersom barn är mer sårbara och utsatta. Barn sätts ibland i häkte eller i fängelse utan annan anledning än att de sover på gatan eller är utan identitetshandlingar. De värsta övergrepp-

Barn sätts ibland i häkte eller i fängelse utan annan anledning än att de sover på gatan eller är utan identitetshandlingar.

dock att omvårdnaden måste ordnas på bästa möjliga sätt och att barn ibland måste bo på institution i väntan på bättre lösningar.

UNICEF uppskattar att det i Östeuropa sammanlagt finns ungefär 1 miljon barn i institutionsvård (barn i fängelse och i häkte är inte inkluderade här). Trots att många länder skurit ner på anslagen till institutionsvård, t.ex. Ungern, har antalet barn på institutioner ändå ökat.

Att växa upp på institution kan vara mycket negativt för ett barns utveckling. Institutionsbarnets kontakt med föräldrarna (i förekommande fall) värnas sällan och åldersuppdelade barnhem kan innebära att syskon skiljs åt. Dessutom är institutionerna ofta av mycket låg standard. UNICEF har beräknat att en institutionsplats per månad för ett barn trots detta kostar ungefär lika mycket som en till tre månadslöner för en vanlig arbetare i Central- och Östeuropa.¹⁰⁶

pen sker ofta på barn som sitter långa tider i häkten. Barn kan tvingas vistas i månader tillsammans med vuxna i *häkten*, utan att få några rättigheter eller behov tillgodosedda, t.ex. de barn som har hållits i häkte i väntan på folkmordsrättegångarna i Rwanda. När de kommer till ett fängelse finns där som regel bättre program och rutiner, även om förhållandena också där är mycket svåra.¹⁰⁷

Under 1990-talet har antalet föräldralösa barn ökat till följd av hiv/aids och väpnade konflikter. År 2000 beräknas, i 23 länder som är allvarligt drabbade av hiv/aids (varav 19 i Afrika), det totala antalet föräldralösa barn på grund av hiv/aids, krig, svält, mödradödlighet m.m., att uppgå till mer än 24 miljoner. Att säkerställa goda alternativa uppväxtmöjligheter för dessa barn är en stor uppgift.

Många former av institutionsvård strider mot barnets bästa.¹⁰⁸ Institutionsvård tas upp i barnkonventionens artikel 20, enligt vilken konventionsstaterna skall säkerställa alternativ omvårdnad för barn som berövats sin familjemiljö. Artikel 20, stycke 3 stadgar att "[s]ådan omvårdnad bl.a. kan innefatta placering i fosterhem, *kafalah* i islamsk rätt, adoption eller, om nödvändigt, placering i lämpliga institutioner för omvårdnad av barn [...]. Kommittén för barnets rättigheter har tolkat det så att institutioner är den sista utvägen ("last resort") och att det bästa, om det är omöjligt att stanna hos den egna familjen eller släkten, är att hitta en fosterfamilj. Ordalydelsen "om nödvändigt" har av kommittén tolkats som att institutionsvård kan vara det bästa för ett barn som haft flera misslyckade fosterhemsplaceringar eller om stora syskongrupper vill hålla samman.¹⁰⁹ Det är då viktigt att personalen vid institutionerna har kompetens och resurser att ge omvårdnad av god kvalitet.

Exempel Sverige:

Sverige arbetar för ökad uppmärksamhet åt barn på institutioner. Med regeringens stöd anordnades i Stockholm i maj 1999 en internationell konferens om barn på institutioner. Representanter från ett trettiotal länder diskuterade situationen för barn på institutioner och tänkbara goda alternativ. Sverige vill verka för sådana alternativ till institutioner som på bättre sätt kan tillgodose barnets rättigheter och behov samt åtgärder för att funktionshindrade barn skall kunna bo kvar hos sin familj och få stöd och utbildning på hemorten. I de fall institutionslösningar bedöms vara nödvändiga skall dessa ge god omvårdnad och utvecklas och anpassas utifrån det enskilda barnets bästa. De grundläggande orsakerna till behovet av institutioner måste dock angripas genom långsiktiga insatser för fattigdomsbekämpning, utbildning, hälsovård etc. Sida har beslutat (1999) att verka för att stärka barnets rättssäkerhet genom att prioritera översyn av lagstiftning och rättspraxis (och vid behov ver-

ka för en revidering), utbildning om barn och barnets rättigheter för all rättsvärdande personal, utvecklingen av speciella ungdomsdomstolar samt utveckling av ungdomsfängelser och andra lämpliga straff- och behandlingsformer.¹¹⁰ En svensk strategi för barn på institutioner är under utarbetande i översynen för barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Åtskiljande från föräldrar (art. 9), föräldrars huvudansvar (art. 18), alternativ omvårdnad (art. 20), adoption (art. 21), barn med funktionshinder (art. 23) samt översyn avseende omhändertagna barn (art. 25), rätten till liv och utveckling (art. 6), rätten till bra levnadsstandard (art. 27). När det gäller barn och unga i häkte och fängelse är skydd mot tortyr och dödsstraff (art. 37) samt bestämmelser om straffprocess och kriminalvård (art. 40), m.fl. relevanta. I barnkonventionens inledning hänvisas också till "Förenade nationernas minimistandardregler för rättskipning rörande ungdomsbrottslighet, de s.k. Pekingreglerna.

Fördjupningsläsning – avsnitt om barn på institutioner

Andersson-Brolin (1995) *The Rights of Children in Conflict With the Law. How is progress monitored?* Konsultrapport för Rädda Barnen.
Defence for children international (1996) *Children's rights and residential care in an international perspective*. Amsterdam: DFC.
Gottesman, Meir red. (1991) *Residential Child Care. An International reader*. London: FICE International.
Gälldin-Åberg, Birgitta (1991) *Förändringsarbete på ett barnhem*, rapport för Rädda Barnen.
Information om unga i häkte och fängelser finns också på UNICEF:s forskningsinstituts hemsida: www.unicef-icdc.org (*Information portfolio on juvenile justice*).

BARN OCH HIV/AIDS

Här avses barn som direkt eller indirekt är berörda av hiv/aids, dvs. barn som själva lever med hiv/aids, de som har förlorat någon av eller båda sina föräldrar p.g.a. hiv/aids samt barn som lever i ett samhälle starkt drabbat av aids och som måste skyddas genom såväl preventiva insatser, som direkt stöd till samhällets återuppbyggnad.

UNAIDS beräknar att ca 33 miljoner människor lever med hiv/aids i dag, varav 1,2 miljoner är barn under 15 år. Varje dag beräknas 16 000 människor bli smittade av hiv och av dessa är runt 1 600 barn under 15 år. Under 1998 beräknades 5,8 miljoner människor ha blivit hiv-smittade, varav ca hälften var barn och unga i åldrarna 10-24 år, och 2,5 miljoner människor beräknades ha dött av aids, varav 510 000 barn under 15 år. Kvinnor drabbas i nästan samma utsträckning som män. År 1998 utgjorde kvinnor 43 % av alla hiv-infekterade vuxna.

Enligt UNAIDS kommer mer än 40 miljoner människor att leva med hiv år 2000. Hiv/aids och andra sexuellt överförda infektioner är ett stort problem för unga. Majoriteten av de som idag smittas av hiv, ca 50 %, är 15-24 år. För att minska spridningen bland unga krävs ökad satsning på information och rådgivning om säkrare sex samt tillgång till preventivmedel.

Enligt UNAIDS kommer mer än 40 miljoner människor att leva med hiv år 2000.

Drygt 90 % av alla hiv-smittade finns i utvecklingsländerna. Epidemin är mest utbredd i Afrika, och särskilt söder om Sahara, som står för 70 % av alla fall av hiv-smitta under år 1998, liksom för 80 % av alla dödsfall i aids. Den förväntade medellivslängden sjunker och barnadödligheten ökar. I Botswana, där mer än 25 % av de vuxna är hiv-smittade, kommer barnen som föds i början av nästa sekel att ha en förväntad medellivslängd på drygt 40 år. Om aids inte hade funnits skulle den förväntade medellivslängden ha varit 70 år. I Namibia förväntas barnadödligheten i början av nästa sekel vara 72 per 1000 födda, medan den utan aidsepidemin hade kunnat vara så låg som 45 per 1000 födda. Ett flertal lokala faktorer har bidragit till att sprida aids, bland dem arbetsmigration, flyktingströmmar samt krig.¹¹¹

Epidemin har sent nått Asien, där den största andelen av världens befolkningen lever. Särskilt i folkrika stater som Indien och Kina förväntas antalet hiv-smittade stiga dramatiskt när epidemin når sin kulmen.

Ungefär 90 % av de hiv-smittade vet inte om att de är smittade. Möjligheter och/eller incitament att testa sig saknas som regel då att hoppet om ett botemedel eller behandling är näst intill obefintligt. Endast en marginell del av de pengar som läggs på vård, forskning och preventiva åtgärder i utvecklingsländerna.¹¹² Ett hiv-positivt resultat kan dessutom leda till stigmatisering. Det preventiva arbetet försvåras, då medvetenheten om utbredningen av smittan är så låg. Kvinnor, ovetandes om att de är hiv-smittade, smittar sina barn, antingen vid förlossningen eller via bröstmjölken. Risken att en moder smittar sitt barn med hiv under graviditet och förlossning beräknas vara 20 % och risken vid amning 15 %. Lämplig

rådgivning om smittoriskerna och sexualundervisning saknas ofta, eftersom det i en del länder anses alltför kontroversiellt. Rådgivning och sexualundervisning antas bl.a. leda till ökad promiskuitet istället för till ökat ansvar.¹¹³

Hiv/aids drabbar hela samhällen. De flesta som dör i aids är i livets mest reproduktiva och aktiva ålder. Hälsovården sätts under hårt tryck, barn slutar skolan för att de är tvungna att arbeta då föräldrarna är sjuka eller har dött, produktionen inom såväl jordbruk som industri minskar då de mest produktiva är utslagna, utvecklingen halkar efter och fattigdomen ökar. De mest sårbara i dessa lägen är barnen.¹¹⁴

Nya begrepp som *child-headed families* och *orphan-headed families* har uppstått, vilka betyder att föräldralösa barn (s.k. aids orphans) får ta hand om och försörja sina yngre syskon. UNAIDS och U.S. Census Bureau uppskattar att det år 2000 kommer att finnas ca 15 miljoner barn som har förlorat enbart sin mamma eller båda sina föräldrar i aids. USA:s biståndorgan USAIDS däremot uppger 35 miljoner år 2000 eller drygt 40 miljoner år 2010. Dess definitionen av *aids orphans* omfattar barn som har förlorat antingen enbart sin mamma eller sin pappa eller båda sina föräldrar mestadels p.g.a. aids.

Exempel Sverige:

Sverige tog redan under tidigt 1980-tal initiativ till en kraftfull satsning på 100 miljoner kronor årligen för aidsbekämpning i utvecklingssamarbetet. I ljuset av de omfattande samhällsliga konsekvenserna av hiv/aids har Sverige beslutat att åtgärder för att stävja epidemin och lindra dess effekter skall integreras i alla relevanta delar av det svenska internationella utvecklingssamarbetet. På förslag av Sida har regeringen antagit en svensk strategi för hiv/aids (1998). Policyarbetet utgår från en bred multisektoriell ansats, multilateralt och bilateralt arbete skall samordnas och knytas till fattigdomsbekämpning, jämställdhet, demokrati och MR. Sida stödjer aidsprogram, forskning och enskilda organisationer som arbetar med hiv/aids på olika nivåer i samhället. Sida stödjer även sexualundervisning i många länder då kunskap är det bästa tillgängliga skyddet mot hiv/aids. Att verka för användning av kondom och kvinnors starkare position i samhället ingår i Sidas arbete. Inom Sida pågår beredning av ett större bidrag till UNICEF för barn som blivit föräldralösa på grund av föräldrars insjuknande i aids. En svensk strategi för barn och hiv/aids är under utarbetande i översynen av barnfrågor (Barnprojektet, UD).

Rätten till hälso- och sjukvård (art. 24), rätten till information, i detta fall om riskerna och alternativ (art. 17), rätten till skydd mot sexuella övergrepp (art. 19), rätten till skydd mot sexuellt utnyttjande (art. 34), rätten till god levnadsstandard (art. 27), rätten till alternativ omvårdnad vid förlust av familj (art. 20) m.fl.

Fördjupningsläsning - barn och hiv/aids

Palmberg, Mai (1993) *Aids i Afrika*. Uppsala: Nordiska afrikainstitutet.

WHO (1994) *Action for children affected by aids; programme profiles and lessons learned*. Genève: WHO.

UNAIDS har material om problemets omfattning och har även gjort specialstudier.

7. Uppföljningen av barntoppmötet år 2001

Barntoppmötet den 30 september år 1990 var inte en FN-konferens i dess egentliga mening - den byggde inte på ett beslut av FN:s generalförsamling utan var initierad och självständigt genomförd av världens regeringar under medverkan av FN:s barnfond UNICEF. Den första kretsen initiativtagarländer var Sverige tillsammans med Egypten, Kanada, Mali, Mexiko och Pakistan. FN:s generalförsamling tog emellertid i efterhand upp frågan om barntoppmötet och välkomnade den 21 december 1990 (resolution 45/217) deklARATIONEN och handlingsplanen. Alla stater och det internationella samfundet uppmanades att arbeta för att uppfylla målen.

Uppföljning på nationell och internationell nivå

I deklARATIONEN och handlingsplanen från barntoppmötet angav världens regeringar utförligt vilka uppföljningsåtgärder på såväl nationell som internationell nivå som man förväntade sig skulle genomföras till stöd för målfyllnelsen fram till år 2000. Det framhölls särskilt att principen "barnet i främsta rummet" bör ges "hög prioritet i fördelningen av resurser, under dåliga tider liksom under goda, på nationell och internationell likaväl som på familjenivå."

Vad gäller åtgärder på nationell nivå fastslogs bl.a. följande:

"Alla regeringar anmodas att innan 1991 års utgång förbereda nationella handlingsprogram för att genomföra de åtaganden som finns upptagna i barntoppmötets deklARATIONEN och i denna handlingsplan. Nationella regeringar bör uppmuntra och bistå provinsiella och lokala regeringar lik-

som enskilda organisationer, den privata sektorn och andra grupper av medborgare att förbereda egna handlingsplaner (...)

Varje land uppmanas att (...) säkerställa att program, inriktade på barns överlevnad, skydd och utveckling får prioritet när resurser fördelas. (...)

Varje land bör etablera lämpliga mekanismer för att regelbundet samla in, analysera och publicera de uppgifter som krävs för att övervaka utvecklingen när det gäller barns välfärd. (...) Statistik bör föras separat för de två könen så att varje effekt av programmen som är till nackdel för flickor och kvinnor kan upptäckas och rättas till. (...) Indikationerna på den mänskliga utvecklingen bör regelbundet granskas av nationella ledare och beslutsfattare, på samma sätt som sker beträffande den ekonomiska utvecklingen. (...)"

Vad gäller åtgärder på internationell nivå fastslogs i handlingsplanen bl.a. följande:

"... Alla berörda FN-organ och övriga internationella institutioner uppmanas till full samverkan för att säkerställa att målen för de nationella planerna som anges i deklARATIONEN och handlingsplanen uppnås. De berörda organisationernas styrelser uppmanas att förvissa sig om att deras organisationer inom sitt mandat ger största möjliga stöd för uppnåendet av dessa mål. FN:s medverkan krävs för att upprätta lämpliga mekanismer för övervakning av att denna handlingsplan genomförs under medverkan av befintlig expertis från berörda statistiska byråer inom FN, fackorganen, Barnfonden (UNICEF) och andra FN-organ. Vidare uppmanas FN:s generalsekretärer att, när halva 1990-talet har förlöpt, ombesörja en sammanställning av de framsteg som har gjorts på vägen mot ett förverkligande av

deklarationens och handlingsplanens utfästelser. I egenskap av världens ledande organisation för barn uppmanas FN:s barnfond att i nära samarbete med berörda fackorgan och andra FN-organ förbereda en samlad analys av de program och åtgärder som de olika länderna och det internationella samfundet har vidtagit till stöd för de barnrelaterade utvecklingsmålen för 1990-talet. Styrelserna för de berörda fackorganen och FN-organen uppmanas att presentera en periodisk översikt över genomförandet av deklARATIONEN och denna handlingsplan vid sina ordinarie sessioner, genom det ekonomiska och sociala rådet hålla FN:s generalförsamling underrättad om de framsteg som hittills har gjorts, samt informera om planerade åtgärder under återstoden av 1990-talet.” (Barntoppmötet. Förenta Nationerna, New York 30 september 1990).

FN:s barnfond UNICEF har under hela 1990-talet fortlöpande följt upp barntoppmötets mål. Vid ett möte i New York år 1993 fastställdes ett antal halvtidsmål som skulle vara uppfyllda till år 1995. UNICEF:s styrelse antog dessa mål i sin resolution 1993/16 och en halvtidsrapport redovisades för UNICEF:s styrelse vid dess årsmöte år 1996.

Utifrån denna uppföljning lämnade FN:s generalsekreterare en rapport till generalförsamlingen hösten 1996, som den 16 december beslutade (resolution 51/186) att ett extra möte om uppföljningen av barntoppmötet skall hållas i FN:s generalförsamling år 2001 (UNGASS 2001). FN:s generalsekreterare gavs vidare i uppgift att återkomma med en rapport hösten 1998.

Några svenska ståndpunkter

FN:s generalsekreterare presenterade hösten 1998 i FN:s generalförsamling en rapport om uppföljningen av barntoppmötets mål. Inför frågans behandling i generalförsamlingen utarbetades från svensk sida ett utkast till *positions-papper* den 1 oktober 1998, som då sam-

manfattade Sveriges principiella inställning till uppföljningen av barntoppmötet. Utkastet till positions-papper var föremål för gemensam beredning med alla berörda departement inom regeringskansliet samt med Sida. Ett tiotal enskilda organisationer gavs vidare tillfälle att inkomma med kommentarer.

Utgångspunkten för det svenska positions-papperet var riksdagens uppdrag och regeringens beslut att ett barnrättsperspektiv skall tydliggöras i Sveriges internationella utvecklings-samarbete.

Inledningsvis konstaterades att även om framsteg gjorts kommer barntoppmötets mål inte att uppfyllas fram till år 2000. Arbetet med måluppfyllelsen måste därför intensifieras. En mål- och resultatanalys måste göras och en diskussion påbörjas kring behovet av en förnyad agenda för barn och ungdomsrelaterade frågor (0-18 år) inför 2000-talets början.

De svenska ståndpunkterna kan sammanfattas i följande sats:

- *Barnkonventionen bör lyftas fram i sin helhet – ett tydligare MR-perspektiv.*
- *Ökad fattigdomsinriktning och satsning på utbildning, hälsa och social trygghet.*
- *Fokus på särskilt utsatta barn .*
- *Förbättrad uppföljning och utvärdering av uppställda mål bl.a. genom att utveckla indikatorer och datainsamling.*
- *Ökad samverkan mellan olika aktörer för att nå uppställda mål och i förberedelseprocessen fram till UNGASS 2001.*
- *Övrigt om processen fram till UNGASS 2001.*

BARNKONVENTIONEN BÖR LYFTAS FRAM I SIN HELHET - ETT TYDLIGARE MR-PERSPEKTIV

Cjorda åtaganden skall fullföljas, dvs. barn-toppmötets mål skall förverkligas. Det primära ansvaret vilar på enskilda regeringar. Ett tydligare rättighetsperspektiv är dock nödvändigt med barnkonventionen som det viktigaste

normativa ramverket. Även kvinnokonventionen är här ett betydelsefullt instrument.

Om kvalitativt och kvantitativt tillfredsställande resultat skall kunna uppnås är det viktigt att ett breddat och fördjupat rättighetsperspektiv kopplas till uppföljningen av barn-toppmötet och förberedelserna inför FN:s generalförsamlings specialsession år 2001 (UNGASS 2001). För detta krävs en systematisk tillämpning av barnkonventionen, som innefattar såväl civila och politiska som sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter.

Arbetet med att skapa ett ökat barnrättsperspektiv utifrån barnkonventionen och andra normativa åtaganden kräver både politisk vilja

Samarbetet mellan UNICEF och kommittén är här ett bra exempel. En effektiv och transparent uppföljning/rapportering på nationell och lokal nivå är vidare ett nödvändigt villkor för att göra verklighet av barnkonventionens artiklar och fortsätta att ha en "levande" barnkonvention.

Ytterligare en fråga som gäller barnkommittén är dess utökning från 10 till 18 ledamöter. En effektivt fungerande barnkommitté är viktigt för efterlevnaden av barnkonventionen. Även om kvantitet inte är en garanti för kvalitet bör frågan att få länder att underteckna förslaget aktivt drivas inför uppföljningen av barn-toppmötet.

Ett tydligare rättighetsperspektiv är dock nödvändigt med barnkonventionen som det viktigaste normativa ramverket.

och en ny attityd mot barn - ett barnrättsperspektiv i beslutsfattandet. Regeringarna har ansvaret för att sprida kunskapen om barnkonventionen och dess innebörd till beslutsfattare, andra aktörer och allmänhet, såväl barn som vuxna. Prioritet måste ges åt långsiktig, institutionell kapacitetsutbyggnad, social mobilering samt opinionsbildning och arbete för befrämjandet av barnets rättigheter på både nationell och lokal nivå om arbetet med ett ökat barnrättsperspektiv skall få genomslag.

Inom FN-systemet är en viktig aktör i uppföljningsprocessen FN:s kommitté för barnets rättigheter och dess uppföljning/slutsatser av staters periodiska rapporter om genomförandet av barnkonventionens intentioner. En viktigt steg är att knyta arbetet i konventionsbaserade organ (tex. kommittén för barnets rättigheter) närmare det operativa arbetet.

Exempel på grundläggande områden som rör barnets civila och politiska rättigheter där mycket återstår att göra är:

- *rätten till åsikts- och yttrandefrihet (innebär en attityd förändring som får konsekvenser för t.ex. undervisningsmetoder samt hur barn bemöts i hälsovården etc.),*
- *rätten till delaktighet (rätt att påverka t.ex. undervisning),*
- *rätten till skydd mot övergrepp och kränkningar (disciplinfrågor) samt*
- *rätten till namn, identitet och medborgarskap (i många länder kan t.ex. barn utan gifta föräldrar inte få födelsebevis och mister därför rätten att gå i skolan).*

De regionala skillnaderna i uppföljningen av barntoppmötets mål i kombination med stagnerande ODA (biståndsmedel) och bristande fattigdomsinriktning är allvarliga problem som genomgående bör uppmärksammas mer och bemötas med kraftfullare åtgärder. Det pågående arbetet kring resursmobilisering och utvecklingsfinansiering inom FN-systemet (bl.a. i UNICEF, UNDP och UNFPA) med fokus på ökad långsiktighet och förutsägbarhet, fleråriga resultatbaserade budgetar och jämnare bördefördelning är här av avgörande betydelse.

Av grundläggande betydelse för hur väl målen från barntoppmötet uppfylls är bl.a. hur mycket resurser som enskilda regeringar allokerar till landets sociala sektorer. Sverige bör därför verka för en ökad resursallokering till bl.a. utbildning, hälsa och social trygghet på främst nationell nivå i samarbetsländerna men även verka för att givare i ökad utsträckning fokuserar på sådana sektorer och anlägger ett

om flickors respektive pojkars möjlighet till skolgång måste uppmärksammas mer. Andra viktiga frågor rör bl.a. funktionshindrade barns tillgång till utbildning och kvalitetssäkring av utbildning så att den överensstämmer med barnets bästa (*in the best interest of the child*) samt barn tillhörande minoriteter och deras rätt att få undervisning i eget språk och om egen kultur. Frågan om barnarbete är nära kopplad till barnets rätt till utbildning. Rätten till grundskoleutbildning finns vidare kraftfullt formulerad i 1966 års konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter inklusive åtaganden om att upprätta nationella aktionsplaner för att nå allmän och kostnadsfri grundskoleundervisning. FN:s nyligen tillsatte rapportör om rätten till utbildning har här en central roll.

FOKUS PÅ UTSATTA BARN

Vid barntoppmötet angavs inga kvantifierade mål för särskilt utsatta barn. Det är dock viktigt att även dessa mål så långt möjligt tydliggörs genom kvantifiering då det skärper arbetet kring måluppfyllelse. I den globala

Av grundläggande betydelse för hur väl målen från barntoppmötet uppfylls är bl.a. hur mycket resurser som enskilda regeringar allokerar till landets sociala sektorer.

samhällsstrukturellt/generellt perspektiv på frågor relaterade till barn. Långsiktigt hållbara förbättringar av barns och ungas uppväxtvillkor kan endast uppnås genom en ekonomisk och social tillväxtpolitik som tydligt identifierar och integrerar åtgärder för att stärka och förbättra deras rättigheter och livsvillkor.

Grundläggande utbildning är exempel på ett viktigt och omfattande område som från svensk sida bör lyftas fram. En nyckelfråga i sammanhanget är icke-diskriminering. Frågan

debatten har de utsatta barnens situation uppmärksammas alltmer under 1990-talet. För bl.a. barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer har situationen markant förvärrats. Ett allt mer överskuggande problem är vidare hiv/aids och dess konsekvenser för barn, något som hotar de förbättringar som hittills uppnåtts för barnets rättigheter och livsvillkor. Det växande antalet föräldralösa barn till följd av hiv/aids ökar vidare barns utsatthet och risken för exploatering. Ungdomar upp till 18 år

är en grupp som ofta kommer i skymundan och därför bör uppmärksammas, inte minst vad gäller sexuell och reproduktiv hälsa.

Svenska prioriterade frågor är sexuell exploatering av barn (uppföljning av Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn, Stockholm, m.m.), barn med funktionshinder (uppföljning av FN:s standardregler för funktionshindrade, diskriminering, landminor, undernäring m.m.), barnarbete (uppföljning av Internationella barnarbetskonferensen, Oslo, ILO-konventionen mot de grävsta formerna av barnarbete m.m.), barn och hiv/aids (se ovan), barn på institutioner (barnhem, barn i häkte och fängelse, funktionshindrade barn, koppling till utslagning, social misär samt övergrepp och våld mot barn) samt barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer. Beträffande barn i väpnade konflikter bör frågan om barnsoldater särskilt uppmärksammas och det arbete med ett tilläggsprotokoll som pågår under svenskt ordförandeskap. Handel med barn, barnprostitution och barnsoldater är vidare frågor som bör prioriteras.

Från svensk sida bör FN-organen uppmanas att i programarbetet på landnivå genomgående integrera arbetet med utsatta barn i kärnverksamheten. Detta för att kunna angripa de strukturella bakomliggande orsakerna till barns och ungdomars utsatthet. En viktig del i arbetet för särskilt utsatta barn på såväl lokal som nationell nivå innefattar kapacitetsuppbyggnad, social mobilisering samt opinionsbildning och arbete för befrämjandet av barnets rättigheter.

FÖRBÄTTRAD UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING AV UPPSTÄLLDA MÅL BL.A. GENOM UTVECKLING AV INDIKATORER OCH DATAINSAMLING

Av grundläggande betydelse för en korrekt värdering av uppnådda resultat i förhållande till målen - och därmed underlag för ställningstaganden om inriktning och uppläggning

av fortsatta/förnyade insatser - är kravet på en kvalificerad uppföljning, utvärdering och analys. I detta arbete bör ökad uppmärksamhet ägnas åt utveckling av indikatorer och disaggregerad datainsamling. De flesta av barntoppmötets mål är kvantifierade, utom de som rör utsatta barn, bl.a. barn med funktionshinder, barn i väpnade konflikter och humanitära katastrofer osv. Utvecklingen under 1990-talet har ofta inneburit en förvärrad situation för dessa barn. Ökad uppmärksamhet och intensifierad kartläggning och analys är nödvändig. Tonvikt bör läggas på bakomliggande faktorer och orsakssamband i syfte att identifiera verkningfulla insatser av samhällsstrukturell/generell karaktär. UNICEF har goda erfarenheter av datainsamling och utvärdering genom MICs (Multiple Indicator Cluster Survey). En fortsatt utveckling och användning av MICs bör förordas.

Från svensk sida bör genomgående förbättrade uppföljnings- och utvärderingsmekanismer efterlysas. En fördjupad utvärdering och analys bör göras av genomförandet av gjorda åtaganden vid barntoppmötet som vägledning för de påbörjade diskussionerna kring en ny global agenda för barn inför 2000-talet.

ÖKAD SAMVERKAN MELLAN OLIKA AKTÖRER FÖR ATT NÅ UPPSTÄLLDA MÅL OCH I FÖRBEREDELSENA INFÖR UNGASS ÅR 2001

För att uppfylla barntoppmötets mål krävs breddade och samtidigt bättre koordinerade insatser inom det samlade FN-systemet och i samarbete med Bretton Woods-institutionerna. UNICEF spelar en viktig roll men därutöver bedriver en rad internationella organisationer verksamhet av betydelse för barns ekonomiska, sociala, psykologiska och kulturella villkor. Dit hör UNDP, UNFPA, UNHCR, WFP, WHO, ILO och UNESCO. Även organ som Världsbanken, EU och Europarådet samt en rad enskilda organisationer är här viktiga aktörer. Uppföljningen av barntoppmötet bör även kopplas till uppfölj-

ningen och resultaten från de övriga stora FN-konferenserna under 1990-talet.

Förberedelseprocessen inför UNGASS 2001 bör bl.a. användas för att förankra, tydliggöra och aktivera olika aktörers roll vad gäller barnets rättigheter och livsvillkor. Inte minst gäller detta enskilda regeringars primära ansvar inom detta område. Partnerskapstanken bör här utvecklas utifrån ett barnrättsperspektiv. Sverige välkomnar även mer innovativa former för deltagande av civilsamhälle, bl.a. enskilda organisationer och aktörer från den privata sektorn i förberedelsearbetet inför UNGASS 2001.

Det är vidare viktigt att notera att barn toppmötets mål i hög grad överensstämmer med DAC-målen (se kap. 5) "Shaping the 21 Century: The contribution of Development Co-operation" (OECD, 1996). Dessa är i sin tur kvantifieringar av de mål som formulerats vid 1990-talets stora FN-konferenser och är för givare och mottagare gemensamma mål. Kopplingen till DAC-målen bör användas offensivt i syfte att uppnå bredast möjliga uppslutning bland olika regeringkretsar (G77, Västgruppen etc.).

ÖVRIGT OM PROCESSEN FRAM TILL UNGASS ÅR 2001

FN-reformen både öppnar för och kräver ett mer integrerat arbetssätt och tematiska anslag. FN-reformens beslut att MR-frågorna skall genomsyra FN:s kärnverksamheter stärker kravet på implementering av barnkonventionen och ökat samarbete på barnområdet, något som FN:s Högkommissarie för mänskliga rättigheter slagit fast inför verksamhetsåret 1999 då barnfrågorna ges hög prioritet. Förberedelsearbetet inför UNGASS 2001 bör därför få en tydlig knytning till och förankring i UNDAF (en gemensam utvecklings- och planeringsram på landnivå för samarbete mellan alla FN-organ m.fl.), UNDG (FN:s utvecklingsgrupp på högkvarternivå för samarbetet

mellan FN:s fonder och program m.fl.) och i Högkommissariens kontor.

UNDAF-processen bör identifieras och användas som ett verkningsfullt ramverk för att i partnerskap med samarbetslandet intensifiera, effektivisera och höja kvaliteten på multilaterala insatser till gagn för den uppväxande generationen.

Vidare bör såväl UNHCR:s som MR-Högkommissariens roll definieras vad gäller den operativa samordningen inom ramen för UNDAF. Exempelvis bör UNHCR:s viktiga roll i bl.a. skyddsfrågor lyftas fram. I och med att FN:s MR-kontors (OHCHR - Office of the High Commissioner for Human Rights) verksamhet expanderar ute på fältet bör MR-kontorets möjligheter att stärka barnets rättigheter uppmärksammas. Ett sätt är att verka för ett ökat samspel mellan MR-kontoret och UNICEF.

Regionala organisationers roll bör uppmärksammas. Detta kan exemplifieras med Östersjörådets konstruktiva arbete mot kommersiell sexuell exploatering av barn, där Sverige spelar en viktig roll. Europarådet och dess barnprogram samt dess familjeministerkonferens i Stockholm i juni 1999 på temat "Towards a child-friendly society" är ett annat exempel.

Sammanfattningsvis bör Sverige bl.a. genom FN-delegationen aktivt verka för att uppföljningen av barn toppmötet och förberedelsearbetet inför UNGASS 2001 på ett tydligt och tematiskt sätt förs in i det pågående arbetet med FN-reformen och därvid förs upp på dagordningen för UNDG och i UNDAF-processen. Vid sidan av de mer gängse formerna för förberedelser inför UNGASS bör Sverige verka för och välkomna innovativa förslag i syfte att uppnå största möjliga mobilisering och engagemang i denna viktiga fråga.

Förberedelser inför UNGASS 2001

Till skillnad från andra uppföljningar av de stora FN-konferenserna (UNGASS) saknar barntoppmötet en "naturlig" hemvist i någon av FN:s funktionella kommissioner. En särskild mekanism måste därför etableras. FN:s generalförsamling beslutade den 15 december 1998 att uppskjuta frågan om de närmare formerna för förberedelserna inför UNGASS 2001 till generalförsamlingens möte hösten 1999. Frågan avses behandlas i plenaren i mitten av november 1999.

SEX INITIATIVTAGARLÄNDER

Som framgått var Sverige tillsammans med Kanada, Mexiko, Egypten, Mali och Pakistan initiativtagare till barntoppmötet år 1990. På initiativ av Sveriges statsminister (i brev den 12 maj 1999) har stats- och regeringscheferna i dessa länder utsett personliga representanter för att på nytt spela en aktiv roll inför uppföljningen av barntoppmötet i FN:s generalförsamling år 2000. Ett första steg i detta samarbete togs redan våren 1998 av den svenske FN-ambassadören (Hans Dahlgren) i New

Rombaserade organ inom FN (WHO, ILO, WFP m.fl.).

SEKRETARIAT

UNICEF har av FN:s generalsekreterare, i rapporten till FN:s generalförsamling hösten 1998, tilldelats rollen som sekretariat för att samordna uppföljningen av barntoppmötet. Arbetet skall utgå från lokala, nationella och regionala uppföljningar samt tematiska debatter, inklusive de som hålls i anslutning till barnkonventionens tioårsjubileum. Rapporten som år 2001 skall överlämnas till FN:s generalsekreterare inför UNGASS 2001 avses innehålla:

- a) *en sammanfattande bedömning av vilka framsteg som har gjorts under 1990-talet samt vilka lärdomar som kan dras,*
- b) *en analys av de huvudfaktorer som bidragit till framstegen samt*
- c) *en översikt av återstående utmaningar.*

UNICEF vill bl.a. bygga en allians för barns rättigheter som inkluderar olika nyckelaktörer. I direkt anslutning till generalförsamlingens extramöte hösten 2001 planerar UNICEF ett större internationellt möte, ett "special public

Sverige var tillsammans med Kanada, Mexiko, Egypten, Mali och Pakistan initiativtagare till barntoppmötet år 1990.

York, som inbjöd den ursprungliga initiativtagarkretsen till samtal om det förestående uppföljningsarbetet. Initiativtagarländernas särskilda representanter har under 1999 haft två möten - 10 juni i New York och 28-29 september i Genève. Vid Genève-mötet sammanträffade de särskilda representanterna och UNICEF med FN:s kommitté för barnets rättigheter samt med samtliga Genève- och

event" med deltagande av barn och unga, enskilda organisationer, näringslivet, massmedia m.fl.

UNICEF har intensifierat sitt arbete för barnets rättigheter och uppföljningen av barntoppmötet. Vid årsmötet för UNICEF:s styrelse i juni 1999 presenterades tre nyckeldokument:

- Ett utkast till en ny global agenda för barn.¹¹⁵
 - En uppföljningsrapport om barntoppmötet.¹¹⁶
 - En rapport om programsamarbete för barn och kvinnor utifrån ett rättighetsperspektiv.¹¹⁷
- Dessa rapporter utgör, tillsammans med andra nyckeldokument, ett viktigt underlag för UNICEF:s arbete i rollen som sekretariat inför uppföljningen av barntoppmötet i UNGASS 2001.

RESOLUTION

Inför generalförsamlingens behandling i november 1999 av frågan om förberedelserna inför uppföljningsmötet år 2001, har initiativtagarländernas särskilda representanter utarbetat ett utkast till resolution. I denna föreslås bl.a. att inför uppföljningsmötet år 2001 bör en förberedande kommitté ("an open-ended preparatory committee") tillsättas till vilken det föreslås att stats- och regeringscheferna bör utse personliga representanter för att säkerställa att uppföljningen sker på högsta möjliga politiska nivå. Vidare framhålls vikten av att i processen involvera en bred krets aktörer - enskilda organisationer, privata sektorn och i synnerhet barn och unga själva. Slutligen föreslås att extramötet i generalförsamlingen år 2001 bör resultera i en ny global agenda för barn. Det slutliga förslaget till resolution utvecklas i konsultationer mellan medlemsländerna.

NÅGRA SLUTSATSER

Inför UNGASS 2001 verkar initiativtagargruppen för ett förstärkt engagemang och ansvarstagande från det samlade FN-systemet i syfte att förverkliga barnets rättigheter samt att ett tydligt barnrättsperspektiv integreras i

FN:s kärnverksamheter. Det framhålls att processen fram till UNGASS är viktigare än själva mötet. En ny typ av extra möte i generalförsamlingen bör eftersträvas med större grad av flexibilitet och dialog. Även en ny typ av slutprodukt bör eftersträvas som alternativ till ett traditionellt tungt förhandlingsdokument. Tyngdpunkten och mobiliseringen i förberedelsearbetet skall ligga på lokal och nationell respektive regional nivå - de enskilda regeringarnas ansvar och medlemsländernas roll är central. Partnerskapstanken bör genomsyra uppföljningen av barntoppmötet, dvs. ett brett partnerskap mellan olika aktörer på lokal, nationell, regional och global nivå bör eftersträvas. Barns och ungas engagemang, delaktighet och inflytande är här av avgörande betydelse.

Initiativtagargruppens överläggningar i Genève med FN:s kommitté för barnets rättigheter, Högkommissariens MR-kontor samt ett tiotal av FN:s fonder, program och fackorgan bekräftade följande:

Särskild uppmärksamhet bör ägnas globaliseringens konsekvenser - dess möjligheter och hinder - för förverkligandet av barns och ungas rättigheter, liksom fattigdomsbekämpningen, skuldfrågan och jämställdheten. Vikten av barnkonsekvensanalyser och makroekonomiska analyser ur ett barnrättsperspektiv bör tillsammans med barns och ungas delaktighet och inflytande stå i förgrunden i uppföljningen av barntoppmötets mål och inför arbetet med en ny global agenda för barn.

8. Operativa aktörer i det internationella samfundet - exempel ur ett barnrättsperspektiv

Världens regeringar, inklusive den svenska, har gjort såväl normativa som politiska åtaganden för barnets rättigheter och livsvillkor som manar till operativ handling och konkreta resultat. Hit hör bl.a.

- barnkonventionen
- övriga MR-konventioner och andra konventioner
- resolutioner och standardregler
- deklarationer och handlingsplaner från FN-konferenser och andra globala konferenser
- internationella utvecklingsmål.

I denna del ges en översikt över operativa aktörer i det internationella samfundet som direkt eller indirekt har betydelse för att barnets rättigheter förverkligas. Beskrivningen gör inga anspråk på att vara fullständig. Den syftar till en första orientering bland aktörer i det internationella samfundet som utför operativa insatser i utvecklingsländerna.

Tonvikten ligger på FN-systemet. Inledningsvis redovisas dock några exempel på samarbete i Europa inom barn- och barnrättsområdet, även om detta arbete i huvudsak ligger utanför vad som normalt brukar definieras som internationellt utvecklingsarbete (en viktig avgränsning är här de länder som klassas som biståndsländer av DAC/OECD). Sveriges engagemang i det nordiska och europeiska samarbetet har dock självfallet starka kopplingar till svenskt agerande i FN, Världsbanken m.fl. organ. Detta samband har påtagligt förstärkts som en följd av Sveriges medlemskap i EU.

Samarbetet i Europa – några exempel

Viktiga aktörer i samarbetet i Europa för barnets rättigheter är bland andra Nordiska rådet, Östersjöstaternas råd, Europarådet och EU.

NORDISKA RÅDET

Våren 1997 etablerades en parlamentarisk arbetsgrupp under Nordiska rådet. Gruppens arbetsuppgifter är att sprida information om barnens situation i de nordiska närområdena (Baltikum och nordvästra Ryssland) och att framställa rekommendationer för nordiska initiativ inom området. Nordiska rådet antog 1997 en rekommendation där Nordiska ministerrådet uppmanades att utarbeta en översiktsrapport över vad som görs och en handlingsplan för att förbättra barns och ungas situation i närområdet. Översiktsrapporten innehåller upplysningar från de nordiska länderna om hur det bi- och multilaterala biståndet stödjer en social utveckling med tonvikt på barn och unga i närområdet. Handlingsplanen fokuserar på insatser inom social- och hälsoområdet där barnkultur används som ett verktyg mot utslagning.

Ministerrådets budget är emellertid begränsad och handlingsplanen skall därför främst ses som en riktgivare för bilaterala och multilaterala samarbetsprojekt med länderna inom närområdet. I Sverige har regeringen fattat beslut om ökade resurser till åtgärder för att förbättra den sociala situationen i länderna i närområdet. Detta stöd innefattar stöd till hälso- och

sjukvård och näralliggande sociala verksamheter. Enligt beslutet skall åtgärder som förbättrar barnens situation ägnas särskilt uppmärksamhet. Det kan gälla barn- och mödravård, arbete med barn med funktionshinder samt barn på institutioner eller folkhälsokampanjer, riktade till ungdomar. Utvecklingen är likartad i de övriga nordiska länderna, vilket förväntas innebära att delar av handlingsplanen kan genomföras med bilaterala projekt.

Inom ramen för Nordiska rådets arbete anordnades ett Barnforum i december 1998 i Stockholm. Bland deltagarna fanns barn och unga, ministrar, politiker, enskilda organisationer, forskare och journalister. Ämnen som de unga hade enats om som viktiga för barn och unga i området och som diskuterades var bl.a. tillgången till fri och jämlik skola, fritidsalternativ för barn och drogproblem. Andra områden som diskuterades var barns och ungas deltagande, våld mellan barn och unga, sexuella övergrepp, hälsa, ungdomsbrottslighet och förebyggande insatser samt miljö.

ÖSTERSJÖSTATERNAS RÅD

Som ett led i uppföljningsarbetet efter Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn som hölls i Stockholm år 1996 har Sverige inom Östersjöstaternas råd tagit ett initiativ till regionalt samarbete. Under det möte med regeringscheferna som hölls i Riga i januari 1998, beslutades att regional samverkan angående kommersiell sexuell exploatering av barn skulle påbörjas i Östersjöregionen. Sverige och Norge åtog sig att gemensamt skapa förståelse för barnfrågorna bland politiker och andra höga beslutsfattare. I uppdraget ingick även att föreslå en metod att bygga ett nätverk inom regionen för fortsatt samarbete kring dessa frågor. Ett första steg i processen togs i Tallinn i september 1998 vid konferensen om kommersiell sexuell exploatering av barn i Östersjöområdet. Projektet har utvidgats till att omfatta utsatta

barns situation i regionen. Ett ministermöte hölls i Stockholm i mars 1999 då ett förslag till ett IT-nätverk presenterades. Förslaget togs emot positivt och det fanns stor enighet om att samarbetet skulle fortsätta.

Sedan årsskiftet 1998/99 har Sverige en arbetsgrupp inom Socialdepartementet (the Swedish Special Group for Children at Risk in the Baltic Sea Region). Arbetet sker i nära samarbete med representanter från det norska barn- och familjedepartementet.

Arbetsgruppen har framförallt arbetat med att lägga fram ett förslag till hur man med hjälp av IT-tekniken kan bygga upp ett samarbete kring utsatta barn som är kunskaphöjande och kostnadseffektivt. Gruppen har också arbetat med att sprida information om goda exempel på arbete med utsatta barn i regionen genom tidningen Children at Risk, som ges ut på engelska och ryska, och genom sin hemsida (www.baltinfo.org/children).

Vid ett expertmöte i Visby i september 1999 samlades barn- och IT-expertter på hög tjänstemannanivå för att diskutera hur nätverket fortsatt skulle utvecklas. Intresset för fortsatt och utvecklat samarbete var stort.

EUROPARÅDET

På initiativ av Sverige antogs Europarådets *barnprogram* av ministerkommittén 1998. Initiativet togs ursprungligen av Sverige och Norge gemensamt vid Europarådets andra statschefsmöte i Strasbourg 1997. Bland medlemsstaterna har hittills endast Sverige och Norge bidragit ekonomiskt till programmet. Programmet skall i första hand genomföras under en tvåårsperiod, t.o.m. augusti 2000. Det sorterar under och rapporterar till Europarådets nyinrättade kommission för social sammanhållning (CDCS). Programmets syfte är att främja barnens intressen i samarbete med berörd internationell organisation eller enskild organisation. Åtgärderna kommer dels

att vara av generell karaktär för att förbättra barns uppväxtvillkor, dels av mer specifik karaktär, som åtgärder för barn som lever under svåra förhållanden. Verksamheten avser Europarådets samtliga länder, men p.g.a. det stora behov som finns i de nya medlemsstaterna i Central- och Östeuropa (hiv/aids, sexuellt utnyttjade barn samt barn som lever utan kontakt med någon vuxen) kommer verksamheten att få en tyngdpunkt i dessa länder.

I juni 1999 var Sverige värd för Europarådets 26:e familjeministerkonferens med temat "För ett barnvänligare samhälle". Konferensen skulle ses som en integrerad del av barnprogrammet. Konferensen antog en kommuniké, vilken uppmärksammade och föreslog en rad prioriteringar inom policyområdet såväl nationellt, som inom det internationella samarbetet.

EU - EUROPEISKA UNIONEN

Medlemskapet i EU har inneburit att en del av vårt internationella arbete drivs genom EU. Svenska initiativ arbetas sålunda in i t.ex.

och barnets rättigheter är ett av de prioriterade områdena.¹¹⁸

Amsterdamfördraget nämner särskilt vikten av att uppmärksamma kränkningar mot barn. EU är också huvudförslagsställare, tillsammans med GRULAC (länderna i Latinamerika och Karibien), till barnresolutionen i FN:s generalförsamling och i FN:s kommission för mänskliga rättigheter. EU stödjer också Europarådets särskilda barnprogram.

EU spelar en betydande roll inom det internationella utvecklingssamarbetet, bl.a. med de stora resurser som hanteras av kommissionen. EG-biståndet¹¹⁹ fungerar som ett komplement till medlemsstaternas bistånd. Enligt fördraget är ett av de främsta målen för utvecklingssamarbetet att utveckla och befästa respekten för de mänskliga rättigheterna. Barn- och barnrättsfrågor utgör en av de tematiska frågor som bevakas och drivs inom ramen för utvecklingssamarbetet. Respekten för barnets rättigheter nämns t.ex. som ett särskilt mål i budgeten för stöd till enskilda organisationer, vars verksamhet är inriktad på mänskliga rättigheter.

Frågor som EU särskilt aktivt driver gäller bl.a. barn i väpnade konflikter, barnarbete, diskriminering av flickor samt sexuell exploatering av barn.

gemensamma EU-anföranden, ståndpunkter, åtgärder och uttalanden. FN:s extra möte för uppföljningen av barntoppmötet hösten 2001 (UNGASS 2001) kommer att ställa särskilt höga krav på svenska insatser. Förberedelsearbetet infaller under det svenska EU-ordförandeskapet våren 2001 som föregås av själva genomförandet av mötet. Arbetet för att främja de mänskliga rättigheterna är en väsentlig del av unionens externa verksamhet

Frågor som EU särskilt aktivt driver gäller bl.a. barn i väpnade konflikter, barnarbete, diskriminering av flickor samt sexuell exploatering av barn. Som exempel kan nämnas att EU under förhandlingarna om den nya internationella brottmålsdomstolen (International Criminal Court, ICC) lyckades få in en bestämmelse om barnsoldater. I och med detta har det fastslagits att värvning och användande av barnsoldater utgör en krigsförbrytel-

se. Gällande sexuell exploatering av barn har EU tagit initiativ till en rad insatser, t.ex. STOP-programmet (1996-2000), som skall främja och samordna aktiviteter för att bekämpa handel med människor och sexuell exploatering av barn samt ASEM-processen (Asia-European Meeting), vilken syftar till att utveckla ett förbättrat samarbete för att bekämpa sexuell utnyttjande av barn, inklusive startandet av en web-sida för utbyte av information om lagstiftning inom området m.m.

Europeiska rådet antog i Wien i december 1998 en handlingsplan, innebärande en prioriteringsordning för de åtgärder som skall vidtas för upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I detta område inryms de asyl- och migrationspolitiska frågorna. I planen har, på svenskt initiativ, slagits fast att barnperspektivet skall betonas i kommande förslag om såväl mottagningsförhållanden för asylsökande som asylprocedurer.

Genom medlemsavgiften bidrar Sverige till EG-biståndet med drygt 700 miljoner kronor per år. Utöver detta bidrar Sverige till utvecklingssamarbetet genom europeiska utvecklingsfonden.

De enskilda organisationerna är viktiga aktörer och samarbetspartner i utvecklingssamarbetet. EG-stöd genom eller i samarbete med enskilda organisationer kan ske på flera sätt: dels genom att enskilda organisationer kontrakteras för genomförande av EG-finansierade projekt, dels genom att EG erbjuder samfinansiering (vanligtvis 50/50) av insatser som initierats av

enskilda organisationer. Den senare typen av stöd har länge legat kring 2,5 % av EG-biståndet men i absoluta tal fördubblats under den senaste tioårsperioden. Totalt finns det ett 40-tal olika budgetlinjer som är öppna för enskilda organisationer, och det totala biståndet genom dessa har ökat till över 20 miljarder svenska kronor. Ökningen har lett till problem för kommissionen att hantera det stora antalet ansökningar. Under åren 1997 och 1998 har Sverige och Finland tillhandahållit temporära handläggare i kommissionen för att i viss mån avhjälpa svårigheterna. Liasion Committee är en paraplyorganisation för enskilda organisationer i EU, som bl.a. representerar organisationerna i dialogen med kommissionen. I Sverige finns en nationell plattform. Regeringen har under de senaste åren haft en nära dialog med enskilda organisationer beträffande EU:s utvecklingssamarbete.

FN-systemet – operativa aktörer för barnets rättigheter

Världens medlemsländer ställer omfattande medel till förfogande för FN-systemets samlade aktörer (fonder och program, fackorgan m.fl.) för att dessa, på ett koordinerat och effektivt sätt i nära dialog med berörda samarbetsländer, skall kunna bidra till en positiv och långsiktigt hållbar utveckling för bland andra barn och unga - den uppväxande generationen.

Inom FN-systemet svarar UNICEF för det mest direkta stödet till operativa insatser för att stärka barnets rättigheter och förbättra dess livsvillkor. Även UNDP, UNFPA,

Inom FN-systemet svarar UNICEF för det mest direkta stödet till operativa insatser för att stärka barnets rättigheter och förbättra dess livsvillkor.

UNHCR, WFP, WHO, ILO och UNESCO m.fl. bedriver verksamhet av direkt eller indirekt betydelse för barn- och barnrättsfrågor.

FN-REFORMEN

När Kofi Annan tillträdde som FN:s generalsekreterare 1997 intensifierades reformarbetet inom FN. Genom reformen har FN:s verksamheter samlats i fyra kärnområden: fred och säkerhet, ekonomiska och sociala frågor samt utvecklingssamarbete. FN:s generalförsamling har även inrättat en ny tjänst som ställföreträdande generalsekreterare (Louise Fréchette) med särskilt ansvar för utveckling, utvecklingsfinansiering samt insatser för återuppbyggnad av konflikthärjade länder.

FN-reformen syftar till att göra FN mer effektivt och till att förbättra samordningen av utvecklingssamarbetet såväl på högkvarterns-

nivå som på landnivå. Reformsträvandena möter även motstånd; en alltför långtgående samordning av FN-organen kan leda till rädsla för att deras unika profil går förlorad och därmed stödet från givarna. Integreringen av barnfrågor och koordineringen mellan olika fonder och program, tycks utvecklas snabbare på landnivå än på högkvarterns nivå. Kunskapen om barn- och barnrättsfrågor och förståelsen för hur dessa frågor relaterar till det egna arbetet varierar dock betydligt mellan olika FN-organ.¹²⁰

Drygt en tredjedel av Sveriges bistånd kanaliseras genom multilaterala organisationer. Svenskt stöd till multilateralt samarbete omfattar dels reguljärt basbudgetstöd, dels s.k.

Ett rättighetsperspektiv skall genomsyra hela FN-systemet.

va och som på landnivå. För att stärka långsiktigheten och effektiviteten utvecklas bl.a. i FN:s fonder, program och fackorgan nya strategier för utvecklingsfinansiering. FN-reformen innebär också att frågor om mänskliga rättigheter nu behandlas tvärssektoriellt, dvs. ett rättighetsperspektiv skall genomsyra hela FN-systemet. Denna ökade betoning på MR-frågor inom FN-systemet stärker även kravet på en integrering av ett barnrättsperspektiv inom samtliga fonder, program och fackorgan. FN-reformen förväntas underlätta denna integrering, bl.a. genom att samarbetet mellan organisationerna utvecklas och fördjupas. På högkvarterns nivå har UNDG (UN Development Group) bildats som stöd för detta och på landnivå bildar UNDAF (UN Development Assistance Framework) det vik-

multibistöd, dvs. bidrag till särskilda projekt och program som kanaliseras av Sida och utförs av ett FN-organ.

UNICEF – FN:S BARNFOND

Inom FN-systemet svarar UNICEF för det mest direkta stödet till barn. UNICEF:s verksamhet syftar till att förbättra barns sociala och ekonomiska villkor, genom att verka för att alla barn i hela världen skall få tillgång till hälsovård, rent vatten, mat, utbildning och hjälp vid katastrofer. UNICEF:s metoder är baserade på lokala förhållanden och skall bidra till att respektive land skall kunna bygga upp en egen kapacitet att tillgodose barnens behov.

Efter barnkonventionens tillkomst 1989 började UNICEF ett successivt arbete kring barnets

rättigheter. Sedan 1996 ingår barnkonventionen som en integrerad del av deras *Mission Statement*. UNICEF har utarbetat en mer genomgripande plan för sitt rättighetsbaserade utvecklingssamarbete. Den visar hur en organisation inom FN-systemet kan integrera mänskliga rättigheter i hela sin verksamhet. UNICEF påpekar där hur barnkonventionen och kvinnokonventionen intimt hänger samman när det gäller arbetet för barnets rättigheter.¹²¹

Sverige verkar för att UNICEF skall intensifiera arbetet med integreringen av ett rättighetsperspektiv i samarbete med andra FN-organ och Världsbanken m.fl. på såväl landnivå som högkvarternivå, och därvid aktivt bidra med kompetens och metodutveckling. Sveriges profilfrågor i UNICEF är bl.a en ökad fattigdomsinriktning och långsiktighet i utvecklingssamarbetet, barnrättsperspektivet, sexuell och reproduktiv hälsa samt hiv/aidsfrågor. Sverige verkar även för att UNICEF följer upp och utvecklar sitt nya finansieringssystem med mål- och resultatstyrd budgetprocess, i syfte att uppnå ökad långsiktighet, förutsägbarhet och en mer rättvis bördefördelning.

Samarbetet med WHO, UNESCO och WFP har traditionellt varit omfattande medan UNICEF tidigare har haft mer begränsat samarbete med UNDP och UNFPA. UNICEF samarbetar numera med UNDP, UNFPA och WFP inom UNDG (UN Development Group), vars syfte är att samordna verksamheten på både högkvarternivå och landnivå. För utvecklingssamarbetet på landnivå finns ett gemensamt ramverk UNDAF (UN Development Assistance Framework) med målbeskrivningar och tidsramar.

UNICEF:s verksamhet finansieras genom bidrag från regeringar, organisationer, företag och enskilda. Sverige är näst största givare (efter USA) och under 1999 uppgår det svenska basbudgetstödet till 265 miljoner kronor. Av den samlade budgeten går ca 30 % till

barnhälsovård, 20 % till katastrofhjälp, 12 % till utbildning, 12 % till insatser för att öka tillgången till rent vatten och sanitära anläggningar, 6 % till att minska undernäringen bland barn och 20 % till övriga kostnader.

Sida beslutade under år 1997 om ca 340 miljoner kronor till UNICEF i s.k. multibistöd, dvs. öronmärkta bidrag som Sida använder för att finansiera samarbetsprojekt med UNICEF. Sidas stöd till UNICEF går till hälsovård, undervisning, vattenförsörjning, mobilisering runt barns rättigheter och katastrofinsatser.

UNICEF fungerar också som sekretariat under förberedelserna för generalforsamlingens extra möte år 2001, som skall följa upp barn-toppmötets mål från år 1990.

UNDP - FN:S UTVECKLINGSPROGRAM

Den huvudsakliga målsättningen med UNDP:s verksamhet är att bidra till hållbar mänsklig utveckling. UNDP är idag den största källan till multilateralt bistånd och bidrar till mottagarländernas utveckling genom expertrådgivning, utrustning, institutionsuppbyggande, kompetensutveckling etc. Fattigdomsbekämpning är ett viktigt område för UNDP:s verksamhet. Inom UNDP:s regionala projekt för fattigdomsbekämpning finns delprojekt som vänder sig till barn.

UNDP har sedan år 1990, med bl.a. svensk finansiell stöd, givit ut en rapport, "Human Development Report", som visar de sociala sektorernas betydelse för mänsklig utveckling och därigenom också lyfter fram betydelsen av satsningar på barn. År 2000 kommer rapporten att behandla mänskliga rättigheter.

Mot bakgrund av att mänskliga rättigheter skall integreras i all verksamhet i FN har UNDP initierat en process för integrering av MR i arbetet för hållbar mänsklig utveckling. Implementeringen av mänskliga rättigheter,

inklusive barnets rättigheter, tycks än så länge inte följa något formaliserat mönster, utan är i hög grad beroende av enskilda personers engagemang och kunskaper. Exempelvis sänder UNDP inte någon representant till staternas presentation av landrapporterna för FN:s kommitté för barnets rättigheter, utan deltagande från UNDP är helt beroende av personliga initiativ.

Några av UNDP:s program har särskilt stark koppling till barnfrågor. UNDP har t.ex. särskilda program för utbildning, ungas ledarskap och kvinnors ekonomiska och politiska deltagande. Intressant att notera i detta sammanhang är att UNDP för att öka sin kompetens inom gender och MR rekryterat personal från

kan relateras till befolkningsproblematiken. Ca 90 % av jordens befolkningsökning sker i u-länderna och befolkningsfrågan kräver därför hög prioritet utifrån ett barnperspektiv. UNFPA:s insatser inriktas bl.a. på sexualupplysning, tillgång till preventivmedel, barn- och mödrahälsovård, insatser för att komma till rätta med hiv/aids samt utbildning för flickor. UNFPA bistår också länder vid utarbetande av befolknings- och utvecklingsstrategier. Kvinnokonventionen, barnkonventionen samt befolkningskonferensen handlingplan utgör grunden för UNFPA:s verksamhet.

UNFPA:s frågor betraktas av många, även inom FN-systemet, som känsliga och det verkar finnas en rädsla inom UNFPA att en utökad koordinering mellan fonderna och pro-

UNFPA har också genom sitt arbete med sexuella och reproduktiva rättigheter en naturlig koppling till barns och ungas rättigheter.

UNICEF, som även fört med sig ett barnperspektiv till organisationen. Sverige är drivande även när det gäller arbetet med att reformera och effektivisera UNDP.

Sverige är en av de viktigaste bidragsgivarna och under 1999 uppgick Sveriges basbudgetstöd till UNDP till 490 miljoner kronor.

UNDP är också ansvarig för att koordinera FN:s samlade bistånd på landnivå.¹²²

UNFPA - FN:S BEFOLKNINGSFOND

Utgångspunkten för UNFPA:s arbete är sexuell och reproduktiv hälsa samt befolknings- och utvecklingsfrågor. Fonden är en av de minsta FN-fonderna och arbetet är därför relativt fokuserat och begränsat till dessa frågor. Många av de problem som är utmärkande för fattigdom och som påverkar barnens situation

grammen skulle kunna leda till en marginalisering av främst sexuella och reproduktiva rättigheter. UNFPA:s samarbete med andra fonder och program inom UNDG (se vidare under UNICEF) har emellertid givit UNFPA en möjlighet att föra in sina frågor inom andra fonders och programs verksamhet, bl.a. via UNDG:s undergrupper för gender och MR-frågor.

Det är tydligt att mycket av UNFPA:s verksamhet bidrar till att uppfylla barntoppmötets mål, även om UNFPA sällan refererar till barntoppmötet som sådant, utan istället betonar de riktlinjer som antogs vid befolkningskonferensen. UNFPA har också genom sitt arbete med sexuella och reproduktiva rättigheter en naturlig koppling till barns och ungas rättigheter. Vid uppföljningsmötet av befolkningskonferensen framhölls vikten av ungdomo-

mars deltagande i utvecklingsamarbete. UNFPA har i jämförelse med de övriga fonderna och programmen utvecklat bra modeller för ungas deltagande och inflytande i planering och genomförande av sin verksamhet.

De svenska profilfrågorna inom UNFPA är bl.a. en ökad fattigdomsriktning samt främjande av ungas rätt att själva fatta beslut om sin sexualitet och reproduktion. År 1999 uppgick Sveriges basbudgetstöd till 125 miljoner kronor.¹²³

UNIFEM – FN:S UTVECKLINGSFOND FÖR KVINNOR

Målet för UNIFEM:s arbete är att kvinnors och mäns olika behov och villkor skall beaktas och integreras i all verksamhet nationellt, regionalt och globalt. Inom de olika områdena för UNIFEM:s arbete, att förbättra fattiga kvinnors villkor, stärka kvinnors ställning ekonomiskt och politiskt samt främja kvinnors mänskliga rättigheter samt att motverka våld mot kvinnor, finns ett flertal frågor som har särskild relevans för flickor. Som exempel kan nämnas diskriminering inom hälsovård och utbildning, barnäktenskap, könsstympning, utsatthet vad gäller sexuellt våld samt kvinnors/flickors rätt till sexuell och reproduktiv hälsa. År 1999 uppgick det svenska basbudgetstödet till UNIFEM till 8 miljoner kronor.

UNHCR – FN:S FLYKTINGKOMMISSARIE

En stor del av UNHCR:s arbete avser skydd och hjälp till flyktingar, såsom mat, mediciner, utbildning och tillfälliga bostäder. En viktig del av verksamheten inriktas också på att finna varaktiga lösningar och skapa förutsättningar för återvändande.

Ca hälften av alla flyktingar i världen är barn och unga under 18 år. Sexuell exploatering av barn, rekrytering av barnsoldater och situationen för barn som har blivit föräldralösa eller

skilts åt från sina föräldrar, har därför kommit att utgöra en viktig del av UNHCR:s ansvar.

UNHCR har tillsammans med svenska Rädda Barnen utarbetat principiella riktlinjer, kallade ARC - *Action for the Rights of the Child*, med syfte att öka kapaciteten hos UNHCR:s personal, regeringar och enskilda organisationer att ge skydd och hjälp till flyktingbarn och -ungdomar. UNHCR har poängterat vikten av att insatserna anpassas med hänsyn till flickor och pojks särskilda behov och villkor. Insatserna skall gälla såväl katastrofhjälp, som långvariga lösningar. Som en följd har UNHCR bl.a. utsett särskilda regionala policytjänstemän för barnfrågor och introducerat program för flyktingbarn om fred och konfliktlösning.¹²⁴

UNHCR:s ansträngningar för att integrera barnfrågorna i UNHCR:s operationella verksamhet på ett effektivt sätt ställer höga krav på UNHCR:s barnkoordinator.

Under 1999 uppgår det svenska bidraget till UNHCR till 370 miljoner kronor.

WHO - VÄRLDSHÄLSOORGANISATIONEN

WHO:s uppgift är att förbättra hälsotillståndet i världen och för att uppnå detta syfte inriktas insatserna på primärhälsovården. Sedan 1998, då Gro Harlem Bruntland blev chef för WHO, är kampen mot malaria, tobak, hiv/aids, barn och jämställdhet prioriterade områden. När det gäller bl.a. vaccinationsprogram, upplysning om amningens fördelar, åtgärder för att minska barnadödligheten och komma till rätta med undernäringen bland barn har WHO traditionellt haft ett nära samarbete med UNICEF. WHO:s verksamhet är också inriktad på mödrhälsovård, ungdomshälsa, rehabilitering, alkohol och narkotika samt hälsoupplysning, inklusive skolhälsovård. Under senare år har WHO utarbetat ett mer samlat barnhälsoprogram som i huvudsak syftar till att utveckla teknologier

för barns överlevnad. Som nämnts ovan ingår WHO i UNAIDS, varför en del av organisationens insatser för att bekämpa hiv/aids-epidemin numera sker inom ramen för UNAIDS verksamhet.

WHO har tidigare saknat ett tydligt barnrättsperspektiv i sin verksamhet. Bl.a. har WHO inte explicit beaktat barnkonventionens åldersgrupp 0-18 år. WHO har heller inte satsat på aktiviteter riktade till särskilt utsatta barn. Till exempel har tonårsgraviditeter enbart betraktats som ett hälsoproblem inom "safe motherhood" och inte som en fråga om barns och ungas sexuella och reproduktiva rät-

Under 1999 bidrar Sverige med ca 33,5 miljoner kronor i medlemsavgift och ca 100 miljoner kronor i frivilliga bidrag.

ILO – INTERNATIONELLA ARBETS-ORGANISATIONEN

ILO:s verksamhet syftar till att förbättra arbets- och levnadsvillkoren, främst genom att anta konventioner och rekommendationer på området. ILO anger i *konventionen (nr 138) om minimiålder* att ålder för anställning inte skall vara lägre än åldern för fullgjord obligatorisk skolgång, och inte under 15 år. Konventionen anger emellertid även andra minimiåldrar. T.ex. accepteras 13 år som gräns

ILO antog i juni 1999 konvention (nr 182) om förbud och omedelbart undanröjande av de värsta formerna av barnarbete

tigheter. Sverige har inlett en dialog med WHO för att stimulera ett tydligare barnrättsperspektiv i WHO:s verksamhet.

WHO intensifierar nu sitt arbete för att utveckla ett rättighetsperspektiv i sin verksamhet.

Vid slutet av år 1999 kommer WHO att ha utarbetat en sammanhållen policy för hela sin verksamhet i syfte att allt arbete skall främja hälsa och respekten för mänskliga rättigheter. Bland annat verkar WHO för att omsätta FN-konferensernas åtaganden, som rör hälsa och mänskliga rättigheter, i policy, program och handlingsplaner på såväl global som nationell nivå. Arbetet har redan påbörjats och t.ex. WHO:s särskilda program för barn- och ungdomshälsa utgår nu från ett rättighetsperspektiv. WHO har även för avsikt att utveckla ett mer nära samarbete med Högkommissariens kontor för mänskliga rättigheter och FN:s konventionskommittéer.

för vissa typer av arbeten (lätt arbete) och under vissa förhållanden. Minimialder för riskfyllt arbete skall vara 18 år (i undantagsfall 16 år).

ILO antog i juni 1999 *konvention (nr 182) om förbud och omedelbart undanröjande av de värsta formerna av barnarbete* och där nämns skuldslaveri, barnprostitution och arbete i industrier med allvarliga hälso- och säkerhetsrisker som exempel. Konventionsstaterna åtar sig att omedelbart avskaffa dessa extrema former av barnarbete. Konventionen kompletterar konvention nr 138 och den nya konventionen gäller alla barn under 18 år. ILO bedriver också ett internationellt biståndsprogram, IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour). Programmets målsättning är att stärka mottagarländernas förmåga att avskaffa barnarbete. Programmet omfattar idag 60 länder och finansieras med bidrag från 20 bilaterala givare. År 1998 anslög Sverige 15 miljoner kronor till programmet.

Under 1999 uppgår Sveriges basbudgetstöd till ILO till 21 miljoner kronor. Därtill kommer frivilliga bidrag genom Sida i storleksordningen 10 miljoner kronor.

UNESCO – FN:S ORGANISATION FÖR UNDERVISNING, VETENSKAP OCH KULTUR

Målet med UNESCO:s verksamhet är att bidra till internationell fred och säkerhet, genom att främja samarbete mellan länder inom kultur, medier, utbildning och forskning. En annan viktig del av UNESCO:s arbete är

UNAIDS – FN:S PROGRAM FÖR HIV/AIDS

UNAIDS är ett program inom FN-systemet med uppgift att samordna FN:s hiv/aids-insatser. UNDP, UNESCO, UNICEF, UNFPA, WHO och Världsbanken är co-sponsorer till UNAIDS. Före 1996 hade hiv/aids-frågan främst varit en fråga för hälsosektorn, men den ökade insikten om att hiv/aids-epidemin påverkar stora delar av ett samhälle bidrog till att man fann det nödvändigt att samordna FN:s insatser för att kunna bekämpa epidemin. Sverige bidrog aktivt till denna utveckling. Till UNAIDS huvudsakliga uppgifter hör

Många som insjuknar och dör i aids är föräldrar i livets mest produktiva ålder, vilket drabbar barnen hårt.

att främja respekten för mänskliga rättigheter. Stora delar av UNESCO:s arbete är av särskild betydelse för barn och unga, nämnas kan t.ex. UNESCO:s satsning på grundutbildning och arbete mot diskriminering av kvinnor och flickor. Sverige har ökat sina ansträngningar vad gäller möjligheter för flickor och kvinnor att få tillgång till utbildning. Genom UNESCO och Svenska Unescorådet har Sverige särskilt arbetat med insatser för att främja läskunnighet och motverka analfabetism samt arbetat med projekt som främjar internationalisering av undervisningen.

UNESCO deltar i UNAIDS som co-sponsor och har särskilt ansvar för skolans sexualupplysning.

Under våren 1998 var Sverige värd för en UNESCO-konferens om kulturpolitik och utveckling. I den handlingsplan som antogs betonades bl.a. vikten av särskilda satsningar på kvinnor, barn och unga.

År 1999 uppgår det svenska basbudgetstödet till 28,7 miljoner kronor, vartill kommer frivilliga bidrag genom Sida.

även att främja forskning på området, sprida information samt att öka kunskapen om hiv/aids-epidemins orsaker och konsekvenser. Barn och hiv/aids är en viktig fråga som Sverige driver i flera olika fora, bl.a. inom UNAIDS. Sverige vill uppmärksamma ungas sexuella och reproduktiva hälsa och därigenom förhindra vidare spridning. Många som insjuknar och dör i aids är föräldrar i livets mest produktiva ålder, vilket drabbar barnen hårt. Barnen kan då t.ex. tvingas sluta skolan för att ta hand om och försörja syskon och sig själva. Fördomar om hiv/aids skapar också grund för stigmatisering och diskriminering av både sjuka och deras anhöriga. Sverige verkar för att dessa aspekter av hiv/aids också uppmärksammas.

Sverige tillsammans med de övriga nordiska länderna är näst största givare till UNAIDS och bidrar under 1999 med 37 miljoner kronor.¹²⁵

De internationella utvecklingsbankerna

Världsbanken och de regionala utvecklingsbankerna utvecklar nu sin verksamhet inom de sociala sektorerna. Inom ramen för FN-reformen förstärks och fördjupas deras samarbete med FN:s fonder, program och fackorgan på såväl högkvarternivå som på landnivå. Deras betydelse för barns rättigheter och livsvillkor ökar som en följd av detta.

Utvecklingsbankerna - Världsbanken och de regionala bankerna i Latinamerika, Asien och Afrika - lånar årligen ut drygt 40 miljarder US dollar. Främsta målet med verksamheten är att bekämpa fattigdom och höja levnadsstandarden i samarbetsländerna. Investeringar i barns hälsa och utbildning ses som samhällsekonomiskt lönsamma insatser som också är viktiga för att bryta fattigdomens onda cirklar.

Världsbanken är den största enskilda bistånds- och långgivaren i det internationella utvecklingssamarbetet. Dess verksamhet omfattar alla världsdelar. Sverige bidrar 1999 med 960 miljoner kronor till det utvecklingssamarbete som kanaliseras via banken. De senaste årens reformer inom banken innebär ökad inriktning på globaliseringens effekter, demokratisering och det civila samhället samt att banken ger samarbetsländerna större inflytande i och ansvar för programmets utformning och genomförande. Barnperspektivet genomsyrar alltmer bankens insatser inom den sociala sektorn. T.ex. har särskilda barnarbetsprogram sju satts under senare år. Vidare är en viktig princip för Världsbanken att inga barn används som arbetskraft i de program som banken finansierar. Världsbanken ingår numera i UNDG (se ovan under UNICEF).

Ett liknande arbete bedrivs i de regionala utvecklingsbankerna, men med olika inriktning beroende på hur problemen ser ut i respektive region. *Interamerikanska utveck-*

lingsbanken (IDB) har framför allt satsat på att säkra uppbyggnaden av barn- och mödravård i situationer av hårda nationella prioriteringar. Därutöver driver banken flera pilotprojekt, t.ex. ett seminarium "Early Childhood Development" som arrangerades 1999 med finansiellt stöd från Sverige samt en studie om våld mot barn i Chile med fokus på de stora samhällskostnader detta medför. I *Asiatiska utvecklingsbanken* (AsDB) görs stora satsningar på barn och kvinnor i utvecklingssamarbetet. Bankens jämställdhetspolicy och den nyligen framtagna fattigdomsstrategin sätter barn i fokus. *Afrikanska utvecklingsbanken* (AfDB) arbetar med barnfrågorna utifrån rekommendationerna från de globala konferenserna. Barns rättigheter och behov har därför beaktats när beslut om olika policies har antagits i styrelsen. Barnperspektivet är framför allt framträdande i utbildnings- och hälsostödet.¹²⁶

Enskilda organisationer i det svenska utvecklingssamarbetet

I en tid när nationalstater förlorar inflytande till andra aktörer, p.g.a. globaliseringen, starka regionala organisationer, interna konflikter och nya, gränsöverskridande former av samverkan mellan människor, är det viktigt att betona behovet av samverkan mellan stater eller internationella organisationer och enskilda organisationer och andra delar av det civila samhället. Enskilda organisationers betydelse, som aktör, opinionsbildare och källa till information, samt erfarenhet inom det internationella samarbetet, fortsätter att öka. En rad internationella enskilda organisationers verksamhet är av stor betydelse för barnets rättigheter och livsvillkor.

Ett starkt och livskraftigt civilt samhälle är fundamentalt i ett lands utveckling. Regeringen och Sida medverkar till att stärka det civila samhället genom bidrag till de enskilda organisationernas samarbete med lokala organisationer i samarbetsländerna.

Tyngdpunkten i de enskilda organisationernas utvecklingssamarbete ligger på insatser för social utveckling, demokrati och mänskliga rättigheter samt humanitärt bistånd. Några bedriver påverkan i normativa frågor, t.ex. vad gäller mänskliga rättigheter, inklusive barnets rättigheter. Andra ger direkt stöd till särskilt utsatta eller marginaliserade målgrupper, t.ex. fattiga eller funktionshindrade, och inom vissa specifika sektorer, t.ex. hälsovård eller utbildning. Gemensamt är att insatserna genomförs i samarbete med lokala partners i mottagarländerna.

De enskilda organisationerna når bra resultat. De visar god effektivitet och når ut med sina insatser. De flesta program eller projekt ligger nära individen och de bygger ofta på målgrup-

och verksamheten inriktas bl.a. på demokrati och självbestämmande, vatten, hälsa, utbildning samt socialt arbete.

Diakonia är en frikyrklig biståndsorganisation. De viktigaste prioriteringarna är demokratibyggande och respekt för mänskliga rättigheter. Verksamheten är koncentrerad till Afrika, Asien och Latinamerika.

Rädda Barnens arbete utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter. Verksamheten inriktas på praktiskt stöd- och utvecklingsarbete samt opinionsbildning kring utsatta barn och barnets rättigheter. Rädda Barnen koncentrerar sin verksamhet till Afrika, Asien och Latinamerika.

Ett starkt och livskraftigt civilt samhälle är fundamentalt i ett lands utveckling.

pens deltagande från planeringsstadiet till slutförande. Det finns dock alltså ett ständigt pågående metodutvecklingsarbete med målet att höja kvaliteten i arbetet.

År 1998 förmedlade enskilda organisationer ungefär en femtedel av det totala svenska biståndet. Svenska, internationella och u-landsbaserade enskilda organisationer fick ca 2,4 miljarder kronor i stöd inom ramen för det svenska utvecklingssamarbetet. Merparten av bidragen för utvecklingsinsatserna lämnas till 13 större organisationer. Av dessa s.k. "ramorganisationer" är fem paraplyorganisationer för mindre organisationer, vilket innebär att över 200 enskilda organisationer varje år beviljas bidrag för insatser i ca 100 länder.

Några exempel:

Afrikagruppernas verksamheten är koncentrerad till Södra Afrika. Målet är att bekämpa "de ekonomiska orättvisorna i nord-sydrelationen"

Svenska Handikapporganisationers Internationella Biståndsstiftelse, SHIA, är den svenska handikapprörelsens biståndsorgan. Målet för verksamheten är att stödja handikapporganisationer i utvecklingsländerna och medverka i utvecklingsinsatser, bl.a. inom utbildning och rehabilitering, för funktionshindrade i dessa länder.

Svenska Röda Korset är en av medlemmarna i Internationella Rödakors- och Rödahalvmåne-federationen. Svenska Röda Korset är en religiöst och politiskt obunden organisation vars syfte är att förhindra och lindra mänskligt lidande, i Sverige och i resten av världen. Organisationen bistår vid katastrofsituationer och bidrar med resurser till långsiktigt utvecklingsarbete.

9. Inför en ny global agenda för barn – avslutning

Barnkonventionens definition av barnets rättigheter skall gälla i alla samhällen oavsett kultur, religion eller andra särdrag (diskrimineringsförbudet). Den enskilda regeringen är "till det yttersta av sina tillgängliga resurser" ansvarig för att rättigheterna respekteras. Barnkonventionen innebär samtidigt att barns villkor har gjorts till en internationell angelägenhet. Frågan om internationellt samarbete nämns uttryckligen i barnkonventionen.

Åtaganden för barnets rättigheter

Det internationella utvecklingsarbetet, såväl det bilaterala som det multilaterala, vilar här på en viktig normativ grund som förstärks av de övriga konventionerna om de mänskliga rättigheterna, dvs. åtaganden för att omsätta

toppmötet är 1990 granskas: Vilka framsteg har gjorts? Vilka är de viktigaste orsakerna till framgång respektive misslyckanden? Vad återstår att göra?

Den uppföljning och utvärdering av måluppfyllelsen som äger rum dels i respektive land, dels regionalt, bland annat genom ministerkonferenser, intensifieras nu. I FN-systemet har UNICEF en samordnande roll. Övriga fonder, program och fackorgan samt även Världsbanksgruppen utvecklar nu successivt sin verksamhet i riktning mot ett tydligare rättighetsperspektiv.

1990-talet kan förvisso uppvisa viktiga förbättringar för barn – hit hör exempelvis framgångsrika insatser mot polio och en rad barn-

Den enskilda regeringen är "till det yttersta av sina tillgängliga resurser" ansvarig för att rättigheterna respekteras.

barnets rättigheter i praktisk handling. Till detta kommer de politiska åtaganden som världens alla regeringar har ställt sig bakom vid 1990-talets stora FN-konferenser, inklusive barn toppmötets mål år 1990 som FN:s generalförsamling i efterhand ställde sig bakom. Hit hör även de gemensamma åtaganden som de stora givarländerna enats om i DAC:s *Shaping the 21st Century*.

Hösten år 2001 samlas världens regeringar på nytt till ett internationellt toppmöte i FN:s generalförsamling. Då skall målen från barn-

sjukdomar som med enkla medel kan förebyggas. Samtidigt står dock klart att förnyade åtaganden är nödvändiga för att på ett långsiktigt hållbart sätt i grunden förbättra barns och ungas uppväxtvillkor - och därmed förverkliga barnets rättigheter

1990-talets bokslut för utsatta barn

Några drag i 1990-talets utveckling har haft särskilt negativa effekter för barn och unga:

Hiv/aids och väpnade konflikter har ökat kraftigt. Några siffror från denna rapport belyser detta:

I dagens krig är ca 90 % av offren civila. Ca 50 miljoner människor är på flykt i världen. Ungefär 80 % av alla flyktingar är kvinnor och barn. Under det senaste decenniet har runt 2 miljoner barn dött i krig, fem miljoner har blivit funktionshindrade, 12 miljoner har blivit hemlösa och mer än en miljon barn har blivit föräldralösa eller skilts från sina föräldrar. Det finns minst 300 000 barnsoldater under 18 år. Det beräknas finnas 110 miljoner minor utplacerade i 62 länder och vart femte dödsoffer för en mina är ett barn. Till följd av väpnade konflikter i Afrika är risken tjugo gånger så stor att människor dör av sjukdom eller av svält som av skador från krigsmateriel.

Omkring 33 miljoner människor lever med hiv/aids idag. Ca 1,2 miljoner är barn under 15 år. Under 1998 beräknades 5,8 miljoner människor ha blivit hiv-smittade, varav 590 000 barn under 15 år. Under 1998 beräknades 2,5 miljoner barn ha dött av aids, varav 510 000 barn under 15 år. År 2000 kommer det att finnas ca 15 miljoner barn som har förlorat sin mamma eller båda sina föräldrar i aids.

Under 1990-talet har antalet föräldralösa barn ökat kraftigt till följd av hiv/aids och väpnade konflikter. Situationen är särskilt alarmerande i Afrika. I 23 länder som är allvarligt drabbade av hiv/aids (varav 19 i Afrika) beräknas det totala antalet föräldralösa barn på grund av hiv/aids, krig, svält, mödradödlighet m.m., uppgå till mer än 24 miljoner.

Till detta kommer i korthet följande:

- *Omkring 130 miljoner barn, mest flickor, går inte i skolan*
- *Minst 250 miljoner barn i åldrarna 5-14 år är barnarbetare*

- *Mellan 80 och 100 miljoner barn är gatubarn*
- *Omkring 6-8 miljoner barn lever på institutioner*
- *Omkring 140 miljoner barn i världen har ett funktionshinder*
- *Mer än 10 miljoner barn i världen är prostituerade*

Från att i början av 1990-talet ha betraktats som marginaliserade grupper av barn, har utsatta barn i dag kommit att stå i fokus för såväl ett massmedialt som ett politiskt intresse. Insikten har successivt börjat växa bland utvecklingsländer, givarländer och i det internationella samfundet, att fenomen som barnarbete, sexuell exploatering, väpnade konflikter, hiv/aids m.m. måste betraktas som samhällsproblem som kräver generella, långsiktigt verkande insatser för att hållbara resultat skall kunna uppnås. I stället för att hantera utsatta barn i särskild ordning, måste de processer som leder till social och ekonomisk utslagning uppmärksammas och effektivt verkande åtgärder vidtas. UNICEF konstaterar bland annat att utsatta barn i dag ofta utgör en majoritet av barn i skolor runt om i utvecklingsländerna.

FN-organ, bilaterala givare och samarbetsländer har dock långt ifrån alltid förmått att integrera ett konsekvent barn- och barnrättsperspektiv i sina kärnverksamheter.

En ny global agenda för barn

Det nya internationella toppmötet i FN:s generalförsamling år 2001 förväntas resultera i en ny global agenda för barn för det första decenniet av det nya millenniet.

Några frågor framstår som särskilt aktuella.

Hit hör kravet på en förändrad syn på barn och unga, där deras rätt att göra sin röst hörd och få den beaktad träder i förgrunden. Barns

och ungas delaktighet och inflytande måste tas på allvar och konkreta, meningsfulla former och metoder för detta måste utvecklas.

Hit hör kravet på barnkonsekvensanalyser samt makroekonomiska och fördelningspolitiska analyser utifrån ett barnrättsperspektiv, såväl av det enskilda utvecklingslandets statsbudget och det enskilda givarlandets bistånd som av ett FN-organs verksamhet och resursallokering. Under 1990-talet har givarsamfundets samlade bistånd (ODA) minskat kraftigt. Andelen av stödet som går till grundläggande sociala insatser för utbildning, hälso- och sjukvård etc. har dessutom samtidigt minskat. Detta förhållande framhålls alltmer som särskilt förödande för barns och ungas uppväxtvillkor. Samstämmiga forskningsresultat visar att just satsningar på förverkligandet av barns och ungas politiska och medborgerliga rättigheter samt sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter är den effektivaste vägen till ett lands sociala och ekonomiska tillväxt.

Hit hör slutligen globaliseringen som den referensram som barns och ungas livsvillkor i världen alltmer måste utgå från och beakta – såväl dess positiva som dess negativa effekter. De nämnda frågorna måste alla ses i ljuset av globaliseringens processer.

Sverige deltar aktivt

Sverige deltar aktivt i förberedelserna inför uppföljningen av barntoppmötet år 2001 och utarbetandet av en ny global agenda för barn. På svenskt initiativ spelar barntoppmötets sex initiativtagarländer på nytt en aktiv roll i förberedelserna inför toppmötet år 2001. Från svensk sida har beslut fattats att barnets bästa och ett barnrättsperspektiv skall genomsyra Sveriges internationella utvecklingssamarbete. Nationellt har riksdagen antagit en strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Sida har beslutat att

arbetet för barnets rättigheter skall integreras i Sidas samlade bilaterala samarbete.

En översyn av barnfrågorna i svenskt utvecklingssamarbete genomförs med sikte på en samlad redovisning till riksdagen år 2001. Den första fasen av översynen (Barnprojektet) redovisas i denna rapport. Rapporten skall förhoppningsvis bidra till ökad kunskap för svenska aktörer inom såväl det multilaterala som bilaterala utvecklingssamarbetet, med sikte på att barnets rättigheter i högre grad skall kunna omsättas i praktisk handling.

Källor

- ¹ Regeringens propositioner 1997/98:1 samt 1998/99:1. Budgetpropositionerna för 1998 och 1999.
- ² Socialdepartementet (1999) Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Faktablad nr 1, januari 1999, baserat på regeringens proposition 1997/98:182.
- ³ Hemsida för Högkommissariens kontor för mänskliga rättigheter: <http://www.unhchr.ch>
- ⁴ Sverige har inkorporerat en MR-konvention, den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), som antogs av Europarådet 1950. Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Övriga konventioner har transformerats eller inte ansetts kräva några åtgärder.
- ⁵ Utrikesdepartementet (1996) Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter, ur skriftserien UD informerar, 1996:2, av Anders Rönquist.
- ⁶ Utrikesdepartementet (1998) Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Regeringens skrivelse 1997/98:89.
- ⁷ Utrikesdepartementet (1998) Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Regeringens skrivelse 1997/98:89.
- ⁸ Utrikesdepartementet (1998) Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Regeringens skrivelse 1997/98:89.
- ⁹ En förteckning över konventionens artiklar återfinns i bilaga 1.
- ¹⁰ Edenhammar, Karin m.fl. (1994) Respekt för barnet. Rädda Barnens förlag.
- ¹¹ Utrikesdepartementet (1996) Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter, ur skriftserien UD informerar, 1996:2, av Anders Rönquist.
- ¹² Sida (1998) Barnets rättigheter. Faktablad, maj 1998.
- ¹³ Utrikesdepartementet (1998) Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Regeringens skrivelse 1997/98:89.
- ¹⁴ Edenhammar, Karin m.fl. (1994) Respekt för barnet. Rädda Barnens förlag.
- ¹⁵ Hammarberg, Thomas (1996) Making Reality of the Rights of the Child. The UN Convention: What it says and how it can change the status of children worldwide. Rädda Barnens förlag samt Edenhammar, Karin m.fl. (1994) Respekt för barnet. Rädda Barnens förlag.
- ¹⁶ Hammarberg, Thomas (1996) Making Reality of the Rights of the Child. The UN Convention: What it says and how it can change the status of children worldwide. Rädda Barnens förlag.
- ¹⁷ Hammarberg, Thomas (1996) Making Reality of the Rights of the Child. The UN Convention: What it says and how it can change the status of children worldwide. Rädda Barnens förlag.
- ¹⁸ Hart, Roger A. (1994) Children's Participation, from Tokenism to Citizenship. Innocenti Essays No 4, UNICEF, ICDC.
- ¹⁹ WHO/UNFPA/UNICEF (1989) The joint statement: The Reproductive Health of Adolescents. A Strategy for Action.
- ²⁰ UNICEF (1998) The Progress of Nations, artikel av Geeta Rao Gupta, UNICEF.
- ²¹ Sedan 1997 ingår BO i ett europeiskt nätverk för barnombudsmän, som bl.a. skall samarbeta kring barnkonventionen i Europa (ENOC, European Network of Ombudsmen for Children). ICDC ger ut en förteckning över barnombudsmän i världen. UNICEF ICDC (1997) Ombudswork for Children, kortare skrift i serien InnocentiDigest, nr. 1/1997.
- ²² Hammarberg, Thomas (1996) Making Reality of the Rights of the Child. The UN Convention: What it says and how it can change the status of children worldwide. Rädda Barnens förlag.
- ²³ Hammarberg, Thomas (1994) Barnet och den politiska viljan. Rädda Barnens förlag.
- ²⁴ United Nations (1998) Second periodic reports of State Parties due in 1997, Sweden, CRC/C/65 Add. 3.
- ²⁵ Blanchet, Thérèse (1996) Lost Innocence, Stolen Childhoods. University Press, Norman Karin (1996) Kulturella föreställningar om barn. Ett socialantropologiskt perspektiv. Stockholm: Rädda Barnens förlag samt Rädda Barnen (1998) Barn, könsroller och sociokulturella föreställningar. Faktablad.
- ²⁶ FN:s kommitté för barnets rättigheter skall inte förväxlas med den svenska (numera avslutade) Barnkommittén, en parlamentarisk kommitté som tillsattes av regeringen 1996 och vars uppgift var att klarlägga hur barnkonventionens anda och innebörd kommer till uttryck i svensk lagstiftning och praxis. Socialdepartementet (1999) Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Faktablad nr 1, januari 1999, baserat på regeringens proposition 1997/98:182.
- ²⁷ Rädda Barnen (1997) The Reporting Process of the Convention on the Rights of the Child - the role of the UN Centre for Human Rights, the NGO Group and CRIN. Konsultrapport av Grauers, Anna och Schnell, Anna.
- ²⁸ Hemsida för Högkommissariens kontor för mänskliga rättigheter: <http://www.unhchr.ch>
- ²⁹ United Nations (1993) First periodic reports of State Parties due in 1992, Sweden, CRC/C/3 Add.1 samt Rädda Barnen (1993) FN:s konvention om barnets rättigheter - Kommentar till Sveriges första rap-

portering efter ratificering.

³⁰ United Nations (1998) Second periodic reports of State Parties due in 1997, Sweden, CRC/C/65 Add. 3.

³¹ Utrikesdepartementet (1996) Mänskliga rättigheter - Konventionen om barnets rättigheter, ur skriftserien UD informerar, 1996:2, av Anders Rönquist.

³² Sida (1996) Barn i svenskt bistånd. Promemorior 1996-09-20, DM Barn. Avdelningen för demokrati och social utveckling/Sida.

³³ Rädda Barnen (1997) The Reporting Process of the Convention on the Rights of the Child - the role of the UN Centre for Human Rights, the NGO Group and CRIN. Konsultrapport av Grauers, Anna och Schnell, Anna.

³⁴ Internetadress: <http://www.unhchr.ch>
Öppna "Databases/Documents", därefter "Treaty Bodies Data Base", sök vidare under relevant tema: "Committee Members", "Documents", "Reporting Status" eller "Status of Ratification".

³⁵ United Nations. Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General. (Uppdateras ca vartannat år.)

³⁶ States Reports, UN Doc. CRC/C/nr.

³⁷ Concluding Observations/Comments, UN Doc. CRC/C/nr.

³⁸ Summary Record, UN Doc. CRC/C/SR/nr.

³⁹ UNICEF (1998) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. New York: UNICEF.

⁴⁰ United Nations och Rädda Barnen (1999) Legislative History of the UN Convention on the Rights of the Child. UN Publications.

⁴¹ Rädda Barnen (1995) The Rights of Children in Conflict with the Law. How Is Progress Monitored? samt (1996) The Rights of Children with Disabilities. How Is Progress Monitored? A review of national and NGO-reports to the Committee on the Rights of the Child. Konsultrapporter. Andersson-Brolin, Lillemor. Rädda Barnen.

⁴² Woll, Lisa (1999) The Convention on the Rights of the Child Impact Study. Rädda Barnens förlag.

⁴³ Detrick, Sharon (red.) (1992) Doek, Jaap & Cantwell, Nigel. The United Nations Convention on the Rights of the Child. A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers m.fl.

⁴⁴ UNICEF International Child Development Centre (ICDC). Adress hemsida: <http://www.unicef-icdc.org>

⁴⁵ The International Save the Children Alliance Europe Group (1998) Towards an EU Human Rights Agenda for Children.

⁴⁶ Hammarberg, Thomas (1994) Barnet och den politiska viljan. Rädda Barnens förlag samt UNICEF (1998) Implementation Handbook for the

Convention on the Rights of the Child, s. 163. Genève: UNICEF.

⁴⁷ Mc Crum, Sarah & Hughes, Lotte (1998) Interviewing Children. A guide for journalists and others. London: Save the Children.

⁴⁸ Arbetsgruppens ordförande är ambassadör Catherine von Heidenstam, Sverige.

⁴⁹ Utrikesdepartementet (1996) FN:s världskonferenser 1990-1996. Eduards, Helen. UD samt Svenska FN-förbundets hemsida, under "FN-konferenserna": <http://www.sfn.se>

⁵⁰ United Nations General Assembly Special Session, UNGASS.

⁵¹ Utrikesdepartementet (1996) FN:s världskonferenser 1990-1996. Eduards, Helen. UD

⁵² UNICEF (1999) The State of World's Children - Education.

⁵³ Regeringskansliet (1991) Barntoppmötet, Förenta Nationerna, New York 30 september 1990. Deklarationen rörande barns överlevnad, skydd och utveckling under 1990-talet. Förord av Ingvar Carlsson. Stockholm: Regeringskansliets offsetcentral.

⁵⁴ UNICEF (1998) Annual Report of the Executive Director of the UNICEF to the ECOSOC, kapitel IV Implementation and follow-up of the major UN Conferences and Summits. E/1998/16, 20 April 1998.

⁵⁵ ECPAT Sverige (1997) Populärversionen av deklARATIONEN och aktionsplanen antagna under världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn. Längre broschyr.

⁵⁶ Den svenska handlingsplanen, som antogs i juli 1998, redovisar de genomförda och planerade åtgärder som följer av de beslut som världskongressen fattade. Handlingsplanen redovisar gällande svenska regler och förhållanden avseende nationell och internationell samordning på området, samarbete med enskilda organisationer, preventiva åtgärder i form av information och utbildning, medias och turistindustrins ansvar samt den skyddande lagstiftningen. Den betonar föräldrarnas roll samt understryker vikten av rehabilitering för utsatta barn och behandlingsåtgärder för förövare.

⁵⁷ UNICEF (1998) Medium-term for the period 1998-2001. E/ICEF/1998/13, Utrikesdepartementet (1997) De fattigas rätt - vårt gemensamma ansvar. Fattigdomsbekämpning i Sveriges utvecklingssamarbete. Regeringens skrivelse 1996/97:169 samt (1998) Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete. Regeringens skrivelse 1997/98:76

⁵⁸ Regeringens proposition. 1998/99:1. Budgetpropositionen för 1999.

⁵⁹ Utrikesdepartementet (1998) Sveriges internationella utvecklingssamarbete - Årsbok 1998.

Regeringskansliet, Utrikesdepartementet samt Sida (1997) Minskad fattigdom. Sidas program för att bekämpa fattigdomen. (1998) Rättvisa och fred. Sidas handlingsprogram för fred, demokrati och mänskliga rättigheter. Sidas informationsavdelning, Kvinnor och män. Sidas program för jämställdhet, Omsorg om miljön. Sidas program för hållbar utveckling och (1999) Barnets mänskliga rättigheter i det bilaterala utvecklingsarbetet.

⁶⁰ Regeringens proposition 1999/2000:1. Budgetpropositionen för 2000.

⁶¹ UNDP (1997) Human Development Report 1997. New York: UNDP.

⁶² En expertgrupp för studier i utvecklingsfrågor på UD, EGDI, har tagit initiativ till en studie om barns ekonomiska roll och på vilket sätt det kan bidra till resurstillväxt och ekonomisk och social utjämning.

⁶³ Sida (1996) Barn i svenskt bistånd. Promemoria 1996-09-20, DM Barn. Avdelningen för demokrati och social utveckling/Sida; de Vylder, Stefan (1997) Barn och ekonomisk politik. Rädda Barnens förlag samt Hammarberg Thomas (1996) Making Reality of the Rights of the Child. The UN Convention: What it says and how it can change the status of children worldwide. Rädda Barnens förlag.

⁶⁴ Utrikesdepartementet (1998) Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. Regeringens skrivelse 1997/98:89 och (1998) Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingsarbete. Regeringens skrivelse 1997/98:76, Regeringens proposition 1999/2000:1, Alston, Philip (1989) UNICEF's Role in Human Rights and Children's Rights samt IDEA (1999) Youth Voter Participation: Involving Today's Young in Tomorrow's Democracy. International IDEA.

⁶⁵ Regeringens proposition 1995/96:153.

⁶⁶ Sida (1998) Utan jämställdhet - ingen utveckling, artikel av Johanna Mannergren i tidningen Omvärlden, nr 1/1998 samt Rädda Barnen (1998) Barn, könsroller och sociokulturella föreställningar. Faktablad.

⁶⁷ UNICEF International Child Development Centre (1995) Achieving Gender Equality in Families: The Role of Males. Innocenti Global Seminar, Summary Report, John Richardson.

⁶⁸ Utrikesdepartementet (1999) Men's Voices Men's Choices. Sexuality, Fatherhood and Male Identity in a Changing Society. Report from a Sweden-Africa regional seminar in Lusaka, Zambia 11-13 January 1999.

⁶⁹ Utrikesdepartementet (1998) Jämställdhet i utvecklingsarbetet, metodskrift av Gerd Johnsson. Regeringskansliet; UNICEF (1996) The State of World's Children 1996, (1998) The Progress of Nations. New York: UNICEF.

⁷⁰ Utrikesdepartementet (1998) Jämställdhet i utvecklingsarbetet, metodskrift av Gerd Johnsson. Regeringskansliet; UNICEF (1996) The State of World's Children (1998) The Progress of Nations samt The Human Rights of Women and Children. Challenges and Opportunities. New York: UNICEF samt Sida (1996) Barn i svenskt bistånd. Promemoria 1996-09-20, DM Barn. Avdelningen för demokrati och social utveckling/Sida.

⁷¹ Regeringens proposition 1999/2000:1; Sida (1996) Barn i svenskt bistånd. Promemoria 1996-09-20, DM Barn. Avdelningen för demokrati och social utveckling/Sida samt Lindgren, Lennart (1998) Hållbar utveckling - Barn och miljö. Konsultrapport för Rädda Barnen. Rädda Barnen har ännu inte ställt sig bakom de rekommendationer och synpunkter som ges i rapporten.

⁷² Sidas positionspapper om barnets rättigheter i bilateralt samarbete, kan från den 17 november 1999 beställas från Sidas Informationscenter.

⁷³ Efter förfrågan från Utrikesdepartementet till Svenska UNICEF-kommittén och Statistiska Centralbyrån togs sådan statistik fram.

⁷⁴ Sida (1999) Investing for Future Generations. Sweden's International Response to HIV/AIDS.

⁷⁵ Dagens Nyheter 1999-10-12 Bluff om jordens befolkning. Artikel av professor Staffan Bergström, DN Debatt.

⁷⁶ UN Information Center for the Nordic Countries (1998) Report on Global Situation of Youth Shows Changing Trends.

⁷⁷ UNFPA (1999) The State of World Population.

⁷⁸ UNICEF (1998) Progress report on Follow-Up to the World Summit for Children, item 4, E/ICEF/1998. UNICEF:s årsmöte 1-5 juni 1998.

⁷⁹ Sida (1999) Investing for Future Generations. Sweden's International Response to HIV/AIDS.

⁸⁰ UNICEF (1998) The State of World's Children 1998 och The Progress of Nations. New York 1998; UN Information Centre for the Nordic Countries (1998) Report on the Global Situation of Youth Shows Changing Trends, ur tidskriften UN Information, augusti 1998 samt WHO (1998) Fifty Facts From the World's Health Report 1998 - Global Health Situation and trends 1955-2025. WHO:s hemsida: <http://www.who.ch>.

⁸¹ Sidas positionspapper om barnets rättigheter i bilateralt samarbete, kan från den 17 november 1999 beställas från Sidas Informationscenter.

⁸² UNICEF (1998) The State of World's Children 1998. New York: 1998.

⁸³ Sidas positionspapper om barnets rättigheter i bilateralt samarbete, kan från den 17 november 1999 beställas från Sidas Informationscenter.

⁸⁴ UNICEF The State of World's Children 1996, The

State of World's Children 1997. The State of World's Children 1998 samt The State of World's Children 1999 - Education. New York: UNICEF.

⁸⁵ Sidas positionspapper om barnets rättigheter i bilateralt samarbete, kan från den 17 november 1999 beställas från Sidas Informationscenter.

⁸⁶ UNICEF (1997) The State of World's Children 1997. New York: UNICEF; Arbetsdepartementet (1997) Barnarbete - en bakgrundsbeskrivning; Oslo Conference on Child Labour (1997) Agenda for Action samt Rädna Barnen (1997) Barnarbete och Barn på gatan. Faktablad

⁸⁷ En expertgrupp för studier i utvecklingsfrågor på UD, EGDI, har tagit initiativ till en studie om barns ekonomiska roll och på vilket sätt det kan bidra till resurstillväxt och ekonomisk och social utjämning.

⁸⁸ WHO (1996) Commercial Sexual Exploitation of Children: The health and psychosocial dimensions. Folder framtagen av WHO inför Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn, Stockholm, 1996.

⁸⁹ ESCAP (1998) Special Theme: Elimination of Sexual Abuse and Sexual Exploitation of Children and Youth. E/ESCAP/HRDY(2)/1. Rapport framtagen av FN:s Asienkontor.

⁹⁰ Sida (1997) Strategy for Sexual and Reproductive Health and Rights. Sidas hälsoenhet.

⁹¹ UNICEF (1997) The State of World's Children. New York: UNICEF; WHO (1996) Commercial Sexual Exploitation of Children: The health and psychosocial dimensions. Folder framtagen av WHO inför Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn, Stockholm, 1996.

⁹² UNFPA (1997) The State of World Population. New York: UNFPA.

⁹³ ESCAP (1998) Special Theme: Elimination of Sexual Abuse and Sexual Exploitation of Children and Youth. E/ESCAP/HRDY(2)/1. Rapport framtagen av FN:s Asienkontor.

⁹⁴ World Congress Against Commercial Sexual Exploitation of Children (1996). Sexton stycken faktablad framtagna för kongressen av WHO, UNICEF m.fl. samt David, Paulo (1995) Enfants sans enfance. Paris: Hachette/Pluriel.

⁹⁵ WHO (1996) Commercial Sexual Exploitation of Children: The health and psychosocial dimensions. Folder framtagen av WHO inför Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn, Stockholm, 1996 samt NGO Group for the Convention on the Rights of the Child (1996) UN Mechanisms for the Use by National NGO's in the Combat Against the Sexual Exploitation of Children. Broschyr.

⁹⁶ UNICEF (1997) The State of World's Children. New York: UNICEF samt World Congress Against

Commercial Sexual Exploitation of Children (1996). Sexton stycken faktablad framtagna för kongressen av WHO, UNICEF m.fl.

⁹⁷ Cirkulär nr 15, 1997-02-18.

⁹⁸ Helander, Einar (1993) Prejudice and Dignity: An Introduction to Community-Based Rehabilitation. New York: UNDP.

⁹⁹ UNICEF (1996) Annual Report 1996. New York: UNICEF, United Nations Centre for Human Rights (1993) Human Rights and Disabled Persons. Häfte av den specielle rapportören Leandro Despouy samt WHO (1992) Disability Prevention and Rehabilitation. Report by Director-General.

¹⁰⁰ Utrikesdepartementet (1997) Humanitärpolitiska perspektiv. Fahlén, Marika.

¹⁰¹ UNHCR (1997-98) The State of the World's Refugees. Genève: UNHCR samt Rädna Barnen (1997) Barn i krig och på flykt. Faktablad.

¹⁰² UNICEF (1996) The State of World's Children - Children in War samt UNHCR (1997-98) The State of the World's Refugees. Genève: UNHCR.

¹⁰³ Utrikesdepartementet (1997) Sammanfattning av Machel-studien. Cecilia Engström samt Brett, Rachel & McCallin, Margret (1996) Children the Invisible Soldiers. Stockholm: Rädna Barnens förlag.

¹⁰⁴ UN General Assembly (1996) Promotion and Protection of the Rights of the Child, Impact of Armed Conflict on Children. Machel, Graça. A751/306.

¹⁰⁵ Sida (1998) Ett humanitärt bistånd med barnrättsperspektiv.

¹⁰⁶ Tolfree, David (1995) Roofs and Roots - The Care of Separated Children in the Developing World. Save the Children Fund and Arena Publishing House samt UNICEF (1997) Children at Risk in Central and Eastern Europe: Perils and Promises. Florence: UNICEF International Child Development Centre (ICDC).

¹⁰⁷ UNICEF IDCD (1998) Juvenile Justice. Innocenti Digest, January 1998. Faktahäfte samt UNICEF (1997) The Progress of Nations 1997. Artikel av Lisbet Palme: No Age of Innocence: Justice for Children.

¹⁰⁸ Rädna Barnen (1997) Rädna Barnens ställningstagande beträffande barn på institution. Policypapper 1997-05-28.

¹⁰⁹ UNICEF (1998) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, s. 260. Genève: UNICEF.

¹¹⁰ Sidas positionspapper om barnets rättigheter i bilateralt samarbete kan från den 17 november 1999 beställas från Sidas Informationscenter.

¹¹¹ UNAIDS (1997) Report on the Global HIV/AIDS Epidemic; UNAIDS (1998) Aids Epidemic Update: December 1998 samt UNICEF

(1997) The Progress of Nations. Artikel av Dr. Peter Piot: Fighting AIDS Together.

¹¹² UNICEF (1997) The Progress of Nations. Artikel av Dr. Peter Piot: Fighting AIDS Together.

¹¹³ United Nations High Commissioner for Human Rights (1998) Children Living in a World with AIDS. Outline 1998-07-22 samt Sida (1999) Investing for Future Generations. Sweden's International Response to HIV/AIDS.

¹¹⁴ USAID (1997) Children on the Brink. Rapport av: Hunter Susan & Williamson, John,

Utrikesdepartementet (1998) Afrikaskrivelsen - en förnyad svensk Afrikapolitik inför 2000-talet. Skr. 1997/98:122, UNAIDS (1997) Report on the Global HIV/AIDS Epidemic; Andersson-Brolin, Lillemor (1998) The Situation of Aids Orphans - a Desk Study. Konsultrapport för Sida.

¹¹⁵ The future global agenda for children - imperatives for the twenty-first century, E/ICEF/1999/10.

¹¹⁶ Progress report on follow-up to the World Summit for Children, E/ICEF/1999/9.

¹¹⁷ Programme cooperation for children and women from a human rights perspective, E/ICEF/1999/11.

¹¹⁸ Under hösten 1999 kommer EU:s första MR-rapport att ges ut.

¹¹⁹ Det internationella utvecklingssamarbetet sorterar under första pelaren, dvs. är en gemenskapsangelägenhet (EG).

¹²⁰ Utrikesdepartementet (1998) Sveriges internationella utvecklingssamarbete - Årsbok 1998.

Regeringskansliet, Utrikesdepartementet samt (1999) Barnet i FN:s utvecklingssamarbete. En studie av barnperspektivet inom fonder och program, av Katja Salsbäck och Katrin Månsson (opubl.).

¹²¹ UNICEF (1998) A Human Rights Approach to UNICEF Programming for Children and Women. CF/EXD/1998-04, 21 April 1998.

¹²² Utrikesdepartementet (1998) Sveriges internationella utvecklingssamarbete - Årsbok 1998. Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, Ekonomistyrningsverket (1999) Statsliggaren för år 1999, (1999) Barnet i FN:s utvecklingssamarbete. En studie av barnperspektivet inom fonder och program, av Katja Salsbäck och Katrin Månsson (opubl.) samt hemsida för Svenska FN-förbundet: <http://www.sfn.se>.

¹²³ Utrikesdepartementet (1998) Sveriges internationella utvecklingssamarbete - Årsbok 1998; (1999) Barnet i FN:s utvecklingssamarbete. En studie av barnperspektivet inom fonder och program, av Katja Salsbäck och Katrin Månsson (opubl.) samt Ekonomistyrningsverket (1999) Statsliggaren för år 1999.

¹²⁴ Utrikesdepartementet (1998) Sveriges internationella utvecklingssamarbete - Årsbok 1998 samt

UNHCR (1999) Global Appeal 1999 - Programme overview.

¹²⁵ Utrikesdepartementet (1998) Sveriges internationella utvecklingssamarbete - Årsbok 1998.

Regeringskansliet, Utrikesdepartementet;

Ekonomistyrningsverket (1999) Statsliggaren för år 1999 samt Sida (1996) Barn i svenskt bistånd.

PromeSida (1999) Investing for Future Generations. Sweden's International Response to HIV/AIDS.

¹²⁶ Ekonomistyrningsverket (1999) Statsliggaren för år 1999.

Bilagor

Bilaga 1

FN:s konvention för barnets rättigheter - en förteckning över artiklarna

Del I

- Artikel 1 Definition av barn
- Artikel 2 Förbud mot diskriminering
- Artikel 3 Princip om barnets bästa
- Artikel 4 Genomförande av rättigheterna
- Artikel 5 Föräldrarnas ledning
- Artikel 6 Rätt till liv och överlevnad
- Artikel 7 Rätt till namn och nationalitet
- Artikel 8 Rätt att behålla identitet
- Artikel 9 Åtskiljande från föräldrar
- Artikel 10 Familjeåterföreningar
- Artikel 11 Olovligt bortförande
- Artikel 12 Åsiktsfrihet och rätt att bli hörd
- Artikel 13 Yttrande- och informationsfrihet
- Artikel 14 Tanke-, samvets- och religionsfrihet
- Artikel 15 Förenings- och församlingsfrihet
- Artikel 16 Rätt till privat- och familjeliv
- Artikel 17 Massmediers roll
- Artikel 18 Uppfostran och utveckling
- Artikel 19 Skydd mot övergrepp
- Artikel 20 Alternativ omvårdnad
- Artikel 21 Adoption
- Artikel 22 Flyktingbarn
- Artikel 23 Barn med funktionshinder
- Artikel 24 Hälso- och sjukvård
- Artikel 25 Översyn avseende omhändertagna barn
- Artikel 26 Social trygghet
- Artikel 27 Levnadsstandard
- Artikel 28 Rätt till utbildning
- Artikel 29 Utbildningens syfte
- Artikel 30 Barn tillhörande minoriteter och urbefolkningar
- Artikel 31 Vila och fritid
- Artikel 32 Skydd mot ekonomiskt utnyttjande
- Artikel 33 Skydd mot narkotika
- Artikel 34 Skydd mot sexuellt utnyttjande
- Artikel 35 Förhindrande av handel med barn
- Artikel 36 Skydd mot annat utnyttjande

- Artikel 37 Skydd mot tortyr och dödsstraff
- Artikel 38 Skydd i väpnade konflikter
- Artikel 39 Rehabilitering
- Artikel 40 Straffprocess och kriminalvård
- Artikel 41 Förhållande till mer långtgående bestämmelser

Del II

- Artikel 42 Informationsskyldighet om konventionen
- Artikel 43 Kommittén för barnets rättigheter
- Artikel 44 Implementeringsrapporter
- Artikel 45 Kommitténs arbetsmetoder

Del III

- Artikel 46 Undertecknande
- Artikel 47 Ratificering
- Artikel 48 Anslutning
- Artikel 49 Ikraftträdande
- Artikel 50 Ändringar
- Artikel 51 Reservationer
- Artikel 52 Uppsägning
- Artikel 53 Depositarie
- Artikel 54 Originaltexter

Bilaga 2

Exempel på internationella organisationer, forskningscenter, hemsidor och tidningar på området barn och barnets rättigheter

Internationella barnrättsorganisationer – några exempel

FN:S KOMMITTÉ FÖR BARNETS RÄTTIGHETER
United Nations Committee on the Rights of the Child
Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
Palais des Nations, 8-14 Avenue de la Paix
CH 1211 Genève 10, Schweiz
Tel: +41/22/9173456
Fax: +41/22/9170213
E-mail: webadmin.hchr@unog.ch
Hemsida: <http://www.unhchr.ch>

NGO GROUP FOR THE CONVENTION ON THE RIGHTS OF
THE CHILD
c/o Defence for Children International
P.O. Box 88
1211 Genève, 20, Schweiz
Tel: +41/22/7340558, Fax: +41/22/7401145
E-mail: dci-ngo.group@pingnet.ch

Medlemsförteckning finns på:
<http://www.crin.ch> (alt.: "org" som sista tre bok-
stäver)

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL
se adress ovan

INTERNATIONAL SAVE THE CHILDREN ALLIANCE
275-281 King Street
Hammersmith, London W69LZ
Storbritannien
Tel: +44/181/7482554

CHILD WATCH INTERNATIONAL
P.O. Box 1132 Blindern
N-0317 Oslo, Norge
Tel: +47/22/854350, Fax: +47/22/855028
Hemsida: <http://childhouse.uio.no/childwatch>

Internationella forskningscenter – några exempel

THE INTERNATIONAL CHILD DEVELOPMENT CENTRE,
ICDC
(Ger bl.a. ut "Innocenti digest", nyhetsblad om
aktuella barnrättsfrågor.)
UNICEF International Child Development
Centre
Piazza Santissima Annunziata, 12
50 122 Florence, Italien
Fax: +39 755 244 817
Tel: +39 055 234 5258
E-mail: florence@unicef-icdc.it
Hemsida: www.unicef-icdc.org

CHILDREN'S RIGHTS CENTRE
University of Ghent
H. Dunantlaan 2
9000 Ghent
Belgien
Tel: +32/9/2646285, Fax: +32/9/264493
Hemsida: <http://allserv.rug.ac.be/~fspiescc>

SECTION FOR INTERNATIONAL CHILD HEALTH, ICH
Departement of Women's and Children's Health
Uppsala universitetssjukhus
751 85 Uppsala
Tel: 018/665963
E-mail: ICH.sekretariat@ich.uu.se, Hemsida:
<http://www.ich.uu.se>

*Hemsidor och paraplyorganisationer –
några exempel*

FÖRENTA NATIONERNAS HEMSIDA
Adress: <http://www.un.org>

SVENSKA FN-FÖRBUNDET:
Adress: <http://www.sfn.se>

CRIN'S WEB DIRECTORY
är en hemsida för Child Right's International
Network, en "paraplyorganisation" för
institut/organisationer som arbetar med barn-
rättsfrågor. Här finns information om medlem-
marna, publikationer om barnets rättigheter
m.m. Man kan även prenumerera på deras
"Newsletter".
Adress: <http://www.crin.ch> (alt.: "org" som sista
tre bokstäver)

RÄDDA BARNENS HEMSIDA
Adress: <http://www.rb.se>

UNICEF:S HEMSIDA.
Adress: <http://www.unicef.org>

CHILDREN'S HOUSE,
en hemsida av en kommitté av organisationer
involverade på området. Hemsidan är uppdelad
på "våningar" relaterat till ett specifikt område
och aktörerna på det området, till exempel hälsa
länkat till bl.a. WHO.
Adress: <http://www.childhouse.uio.no>

DERECHOS' HEMSIDA
har länkar till ett stort antal organisationer
(enskilda organisationer, universitet etc.) som
arbetar för mänskliga rättigheter.
Adress: <http://www.derechos.org>

Svenska tidningar - några exempel

BARNEN & VI.

Rädda Barnens tidning: 08/698 90 00

GLOBEN.

Barntidning med inriktning på globala frågor:
0159/129 00

GLÖD.

Ungdomstidning som arbetas fram i nära samarbete med ungdomar om frågor som rör sexualitet, invandrarungdomar etc. Folkhälsoinstitutet.

KAMRATPOSTEN.

Kommersiell barn och ungdomstidning:
08/736 37 00

OCEAN.

Ungdomstidning skriven av ungdomar, återfinns på Internet: <http://www.ocean.se>